

346

P. I. 15,
1932

POŠTARINA PLAĆENÁ U GOTOVOM * 1932 DECEMBER

KALANGYA

IRODALMI FOLYÓIRAT * SZERKESZTI: SZENTELEKY KORNÉL
TÁRS-SZERKESZTŐK: CSUKA ZOLTÁN ÉS RADÓ IMRE

Tartalom:

Szenteleky Kornél: Boriska árva lesz (Novella). — Aranyady György: Csillaghullás (Elbeszélés) — Csuka Zoltán: Két új vers. — Polácsi János: Hászán aga felesége. — Borsódi Ferenc: Hegedül a halál (Vers). — Börcsök Erzsébet: Az utolsó betyár (Novella). — Szirmai Károly: Ludvig (Elbeszélés). — Dudás Kálmán három versfordítása és három verse. — Herceg János: Két miniatűr. — Bencz Boldizsár három új verse. — Kende Ferenc: Péter vasárnapja (Novella).

Láthatár:

Tápai-Szabó László: A szegedi négy nemzet. — Szenteleky Kornél: Jllés Sándor, Csillaghullás. — Borsódi Lajos: Magyar Közművelődési Egyesület. — Wellner Albert: Munkáskultúra Noviszádon. — Szenteleky Kornél: Undset, Pogány szerelem. — Brájjer Lajos: Magyar operettbemutató Becskereken. — Bencz Boldizsár: A zágrebi kis magyar sziget.

A Kalangya hirei

A Kalangya ezzel a számmal befejezi első évfolyamát és januári számunkkal már a második évfolyamba lépünk. Első pillanatra talán nem nagy ez az eredmény, de ha visszatekintünk az elmúlt nyolc hónap munkáságára, akkor le kell szegeznünk, hogy Kalangya olyan teljesítményt végzett, amely méltón koronázta meg azt az ugartörő munkásságot, amelyet annak adején a Vajdasági Írás kezdett és a Mi Irodalmunk folytatott. A Kalangya az idén nyolc kötetet jelentetett meg és előfizetőinek száma túllépte a kilenceszázat. Hogy ez milyen eredmény, azt csak akkor láthatjuk, ha meggondoljuk, hogy a Vajdasági Írás közel két év munkássága során sem tudta elérni az 500 előfizetőt, holott csaknem ugyanazzal az írógárdával és ugyanazzal a lendülettel és kitartással dolgozott, mint a Kalangya.

Kétségtelen tehát, hogy a Kalangya idei sikerét — amely annál nagyobb, mert a gazdasági válság is erősen érezte hatását — annak köszönheti, hogy a jugoszláviai magyar olvasó-

GRADSKI MUZEJ ZENJA
STRAKA DOUGHER
Inv. br. 272/8

Wellner Albert: Aszfaltozók (linometszet)

Boriska árva lesz

Korán volt még és Dezső idegesen mérte végig a várószoba szőnyegét. Rajta kívül még egy sápadt, szőke szlovén nő volt a várószobában, de ő későbben jött és szerényen, fáradtan, szenvedő lemondással húzódott meg az egyik karosszékekben. Dezső izgatott volt, többször levette szemüvegét és megtörölte, holott nem is volt homályos, a kis tükörben pedig többször megigazította nyakendőjét, amely kifogástalanul állt. Alig egy félórája, hogy megérkezett, megmosdott és rendbe hozta magát. De egész éjjel utazott, jóformán semmit sem aludt s talán elsősorban ez a csunya, zaklatolás, gonosz árnyéku éjszaka okozta idegességét.

Végre megnyílt a főorvos ajtaja s Dezső gyorsan belépett. A főorvosnak kitűnő emlékező tehetsége volt, rögtön felismerte Dezsőt, pedig csupán kétszer találkozott vele, legutóbb két és fél hónap előtt.

— Nagyon örülök, hogy látom, Kovács ur — kezdte horvátul a szlovének jellegzetes hangsúlyával. — Ön persze érdeklődni jött, hogy Boriska mit csinál? Hát állapota jelenleg elég jó, noha, mint már mondtam, itt egy súlyosabb folyamatról van szó. Amint tudja talán, egy hónappal ezelőtt meg is operáltuk, de ez az operáció nem sikerült teljesen. A mellhártyaösszenövéseket akartuk volna a tüdőről leválasztani, de az összenövések nagyon kiterjedtek és makacsok voltak... Most egyelőre várnunk kell s talán egy-két hónap múlva újabb beavatkozásra határozzuk el magunkat...

A főorvos íróasztalánál ült és lassan játszadozott egy papírvágókéssel. Kissé kutató emlékezetében, milyen is Kovács Boriska legutóbbi Röntgen-képe? Lent három vastag szalag húzza a kavernát... Penditse már most meg az idegkiirtás gondolatát? Vagy várjon még vele? Még maga sem döntött a műtét szükségességéről, de azért úgy érezte, hogy a műtét elkerülhetetlen lesz.

Kovács Dezső, aki már harmadik éve jogot tanult Zágrebben, kissé elfogódott hangon beszélni kezdett:

— Köszönöm a felvilágosítást főorvos uram, de én tulajdonképpen egy másik felvilágosításért jöttem... Arról van ugyanis szó, hogy... hogy a mi anyánk már közel három hete hajlott. Boriska mit sem tud erről, nem mertük neki megírni s most azért jöttem, hogy ezt a szomorú hírt, ha főorvos ur is megengedi, közöljem vele.

A főorvos letette a papírvágókést és kissé eltűnődött.

— Már három hete? — És sokáig volt beteg?

— Régi szivbaja volt, de azért fent járt, dolgozott, végezte házi teendőit. Halála hirtelen és teljesen váratlanul jött.

— Azt hiszem megmondhatja nővérének ezt a szomorú hirt. Tapasztalatom szerint a szanatórium betegei elég jól tűrik a nagy lelki csapásokat és ez érthető is. Anyyira eltávolodnak az élettől, érdeklődésük anyyira önmaguk felé összpontosul, hogy a külvilág eseményei, örömei, bánatai iránt érzéktelenné, közönyöseké válnak. Ezzel nem azt mondom, hogy Boriska közönyösen fogja venni anyja halálhírét, de azt se hiszem, hogy ez a hír hatalmas, veszélyes megrázkódtatással járna. Boriska már nyolc vagy kilenc hónapja a szanatórium lakója, ő jól tudja, hogy a nagy megrázkódtatások helyrehozhatatlan károkkal járnak... A legtöbb beteg önfegyelmezése, élniakarása roppant erős... Minden betegünk tudja, hogy csak hosszas, türelmes, fegyelmezett szanatóriumi élet segíthet állapotán...

— Szóval megmondhatom, főorvos uram?

— Előbb talán készítse elő, beszéljen édesanyjuk súlyos állapotáról a későbbi levélben vagy sürgönyileg közölje a halálhírt...

Kopogtak. Kovács Dezső felkelt és meghajtotta magát. Mikor felment Boriskához, még nem tudta mit fog mondani. Csak el ne árulja magát. Fekete nyakkendőjét a táskájában hagyta. Szóval súlyos beteg... az öreg Roth reménytelennek látja a helyzetet... Zúgó fejjel, nyugtalan szívvél taposta a lépcsőket. Egyszer csak fent volt Boriska szobája előtt.

A 31-es szobában Boriska két asszonnyal lakott. Az egyik Darinka volt, egy sibeniki tanár fiatal felesége, a másik Marica egy zágrebi kereskedő csendes, kékszemű, jóságos, már nem épen fiatal asszonya, aki a szoba legrégebbi lakója volt, már tizenhárom hónapja hever a szanatórium ágyain.

Dezső keményen kopogott. Torka anyyira összeszorult, hogy köszönni se tudott, mikor belépett.

— Dezső! Dezső! — sikoltozott Boriska ahogy megpillantotta és bátyja nyakába borult. — Már olyan nyugtalan voltam... Nem irtok... Anyánktól már egy hónapja nem kaptam levelet... Már azt hittem, hogy valami baj van...

Dezső zavartan mosolygott és megigazította szemüvegét:

— Hiszen irtam...

Majd hirtelen Darinkához és Marica asszonyhoz fordult, hogy őket is üdvözlje. Boriska csak most vette észre bátyjának zavarát tekintetét. Pár percnyi társalgás után karongotta Dezsőt és kimentek a verandára. Szép, langyos koraőszi reggel aranylott a fenyvesek és a szanatórium virágos parkja fölött. Jova a falu bolondja már lent ült egy padon és várta a betegeket, akik eljátszadoztak vele. Szőrös, mocskos arcát nézte féltett tükrében, ugylátszik nagyon meg volt elégedve önmagával s nagyon érdekeltette mocs-

kos arcának sok apró, förtelmes fintora.

— Mondd, mi történt otthon?

Dezső zavartan és bizonytalanul kezdte:

— Megírtam már, hogy anyánk milyen beteg... Az öreg Roth azt mondja, hogy nagyon komoly a baj, a szíve nagyon gyenge...

— És te otthagytad őt ilyen súlyos állapotban? — Boriska hangja kissé kemény volt, tekintete pedig Dezső szemüvegére tapadt, mely kicsinyítve mutatta a tétova szemeket.

— Nekem Zágrebba kellett jönnöm a szigorlatok miatt — hazudta Dezső és lassan visszatért nyugodtsága. — Anyánk mellett ott van Anna néni és Jancsi. Meghagytam nekik, ha a legkisebb rosszabbodás előadná magát, rögtön sürgönyözzenek. Zágrebban elintéztam a dolgomat és ezért jöttem hozzád, hogy ezt a szomorú tényállást előszóval is elmondjam...

— De mi a baj? Hát nem lehet rajta segíteni?

Boriska a hosszú szanatóriumi élet alatt közelebb került az orvostudományhoz, hiszen egész nap betegekről, kezelési módokról és orvosokról beszélgettek. Ha új beteg jött, már ő is érdeklődött, már ő is fogadta a tétova tekintetű jövevényt. „Kavernád van? Fibrózis folyamatod? Ne félj a kavernától. Kapsz pneumothoraxot, ha az nem segít, akkor jön a Jakobeus műtét, ha még akkor sem esne össze, akkor még exairesist is kaphatsz... Látnod én már átmentem a Jakobeuson...”

Az orvosi kifejezések úgy lebegtek a levegőben, mint a Koch bacilusok. Boriska hamarosan tájékozott, mondhatni otthon lett a sok orvosi szakkifejezésben, sőt a betegségek kórtanát, a tüdőbetegség sokféleségét is kezdte érteni, vagy legalább is sejteni. Dezső újból megingott, istenem, mit is mondjon hamarosan, Boriskát sohasem lehetett becsapni, mindig éles, éleven esze volt, az orvosi dolgokról pedig minden bizonynyal többet tud, mint ő. Egy pillanatig azt gondolta, hogy legjobb lenne elmondani úgy, ahogy volt:

Hajnalfelé nyöszörgésre ébredt, szokatlan, furcsa fájdalmas nyöszörgésre, valami kétségbeesett, halk, töredezett segélyhívásra, mire átfutott anyjához. „Nagyon rosszul vagyok fiam...” — nyögte az anyja és le-lehunyta a szemét. A homlokán az izzadság győngyözött. Dezső a kis Pannit elküldte az orvosért, majd Jancsit költötte fel és a két fiu ijedten, kócosan, tehetetlenül, a valóságot alig értő szemmel állott az izzadó, ónszínű öregasszony körül. „Boriska!” — suttogta alig hallhatóan az öregasszony. Dezsőt bántotta, hogy anyja most Boriskára gondol, aki rossz tüdejével, elpuhult testével sehogyan se kelhet útra. De a győngyöző homlokú beteg nem tágitott, folyton Boriskát emlegette egyre türelmetlenebb hangon. „Nem kellene sürgönyözni Boriskáért?” — motyogta Jancsi bamba, álmos arccal. Dezső dühösen, de fojtott hangon támadt öccsére: „Milyen ostobaságot beszélsz! Azt a beteg lányt

ide akarod sürgönyözni, hogy az ijedtség meg az utazás teljesen tönkrementye." Tovább nem igen beszélhetett, mert özvegy Kovácsné furosan kezdett el pislogni bal szemével. Valami ijesztő és nevetséges volt ebben a féloldali hunyorgatásban. Majd hirtelen szája is mozogni kezdett, meg bal karja, de ez nem tartott sokáig. Két perc múlva özvegy Kovács Istvánné halott volt.

Dezső közben már beszélt. Egészen folyamatosan hazudta, hogy pár nap előtt a topolai orvost is elhívták, mert az öreg Roth pesszimizmusa nyugtalanította őket, ellenben a topolai orvos sem mondott biztatóbbat. Valami súlyos szivbaj, azt mondta, a sziv izom nincs rendben, érlemeszesedés. Az orvosok sokféle orvosságot irtak, de a mama nem akarja őket bevenni. Minden keserű neki.

Boriska némán lehajtotta fejét és Dezső elszégyelte magát. Milyen nagyszerűen hazudott, zökkenés, fennakadás nélkül, pedig nem is készült erre a borzalmas mesére, amely meghamisítja anyja igazi halálát. Alig figyelt arra, amit mondott, folyton a valóság járt eszében a friss sirhant, a ragadós, vajsárga göröngyök, a fonnyadt, szétmáló virágok a pár hetes sir hátán és lent a koporsó a feketeruhás öregasszonnyal. Mégis milyen folyékonyan ment minden!

Péter, a szanatórium öreg, szederjesarcu szolgálja nyitott be a verandára.

— Kovács kisasszony, kilenc óraker röntgenre!

— Akkor sietnem kell! Várj itt Dezső, amig visszajövök.

Boriska bement a szobájába, Dezső lenézett a parkba. Betegek ögyelegtek a padok körül lustán, fáradtan, a tétlenség céltalan lépéseivel. Jova körül derűs csoport gyűrűzött.

— Kit látsz a tükörben? — kiabáltak a bolondra.

Jova csak vigyorgott és nézte szőrös, szutykos arcát. Végre megszólalt.

— Az öcsémet! Az öcsémet!

Minden reggel ezt kérdezték tőle és minden reggel ezt felelte rá. És majdnem minden reggel az egyik fürgebb járásu beteg kikapta Jova kezéből a tükört és elszaladt vele. Jova kétségbeesetten kacázott a tolvaj után lötyögős nadrágjában, csámpás csónapcipőiben, de azért sohasem botlott meg. A tolvaj hamar továbbadt a tükört s így Jova hiába kereste annál, aki ellopta. Ekkor hirtelen egy másik betegnél csillant fel a tükör, Jova utána kapott, de most az szaladt el és adta tovább a bolond tükört. Így tartott ez a kergetődő játék sokszor félóráig is, amikor a tükör ismét visszakerült tulajdonosához.

Dezső figyelmesen nézte ezt a groteszk, cseplimes játékot, amikor Marica asszony jelent meg a verandán.

— Mi történt maguknál? — érdeklődött a zágzebi asszony. — Talán csak nincs baj?

— De igen — szólott Dezső nagyon egyszerűen. — Meghalt az anyánk.

Olyan jól esett végre őszintének lennie a sok hazugság után, de Marica asszony ijedt, izgatott tekintettel fogadta ezt a hírt. Halkabbra fogta hangját és úgy kérdezte:

— De Boriskának nem mondta meg?

Dezső megrázta a fejét. Marica asszony leültette Dezsőt és részletesen kikérdezte, hogyan történt a dolog s mik a tervei Boriskát illetőleg. Azt hiszi Boriskára rettenetes hatással lesz a hír, hiszen neki az anyja volt mindene: támasza, vigasza, reménye. A beteg emberek rendszerint túlértékelik azokat, akiknek szeretetére, segítségére számítanak. De talán egy anyát nem is lehet túlértékelni... Marica okosan beszélt és úgy látszott, teljesen együtt érez Boriskával. Azok közé a puha, meleg, megértő zsidó-asszonyok közé tartozott, akik mindjárt az első találkozáskor azt az érzést keltik, mintha régi, meghitt, azonos érzésvilágú ismerősök lennének.

Nemsokára Darinka is kijött és a többi betegek is elfoglalták helyüket a nyugvóágyakon. Darinkának Marica asszony suttyogta el a hírt, aki riasztó, tanácstalan szemekkel nézett ide-oda. Borzasztó! Mit fognak most csinálni? Marica azt a tanácsot adta, hogy Dezső menjen a postára, irasson egy sürgönyt magának, amelyben öccse rögtön haza hívja. Délután ismét jöjjön el, mutassa meg a sürgönyt Boriskának és este utazzon haza. Hazulról pedig rögtön sürgönyözzze meg a halálhírt, nehogy Boriska sokáig bizonytalanságban maradjon. Akármilyen rettenetes is lesz ez a sürgöny, mégsem lesz váratlan s így okozza talán a legkisebb megrázkódtatást.

Boriska hamarosan visszatért és Marica asszony úgy mint mindig, most is szóval tartotta a társaságot. Az orvos szigorúságáról beszélt hátborzongtató történeteket, hogyan örkődik a házirend betartása és a szanatóriumi erkölcsök felett. Boriska kedvetlennek látszott, de azért elmosolyodott. Marica asszonynak egyik nővére Szuboticán van férjével, azelőtt sokat volt nála és megtanult néhány magyar szót. Marica magyar beszéde mindig viharos derűtséget keltett, oly szellemesen labdázott, játszadozott a magyar szavakkal, mintha jelentésüket is tudná. Ez a játék nemcsak Boriskát mulattatta, akit a zagyva értelmetlenség is szórakoztatott, hanem a többieket is, akik egy szót sem tudtak magyarul. Megtörtént, hogy Boriska is sokszor magyarra fordította a beszédet nemcsak azért, mert megunta a horvát és német szavak közötti huzakodást, hanem azért is, mert valóban azt hitte, hogy Marica ~~át~~ magyarul. Marica asszony valóban nyelvtelenség volt, magyar szókincse szinte napról napra szaporodott és játéka a magyar szavakkal egyre mulatságosabb, színesebb lett. Darinka asszony lelkes olasz felkiáltásokkal fűszerezte Marica magyar beszédét, amire a

sarokban egy beográdi kisasszony francia gyermek-verseket kezdett el szavalni. Mindenki túl akarta kiabálni a másikat, végül is az egész bábeli nyelvezavar hatalmas hahotában oldódott fel.

Marica kísérlete a magyar beszéddel ez alkalommal sikertelen volt. A verandán mindenki tudta már a gyászshirt, csak Boriska nem. Darinka úgy tett, mintha olvasásba merült volna, a vékonyhangu beográdi kisasszony valami színes kendőt horgolt különös buzgalommal, de Boriska fiatal, pajkos tobzódását is megdermesztette már a gond, mint mezei egerek játékát az olyv egyre növekvő árnyéka.

Különbön is már az orvosi vizit ideje következett s ilyenkor a betegek olyan engedelmeseek voltak, mint kicsi ovódások. Ilyenkor mindenki a házirend szigorú szabályai szerint viselkedett, sehol sem hallatszott több kacagás, hangos beszéd, nem csattogott a kártya, a gramfonok sem pattogtak, prűszkölték az unalomig ismert fox-trottokat. Ez a vizit előtti csend sokban hasonlatos volt a főigazgatói látogatásokhoz, amikor a tanulók és a tanárok egyformán drukkoltak és nyugtalan, szorongó szívvel várták az ajtónyílást.

*

Dezső ekkor már tűnődve sétált a lankás hegyi úton a kis gostilna felé, ahol reggel megszállt. Így hát nem fog itt aludni, délután megmutatja a hamis sürgönyt, este pedig megint vonatra ül, hogy visszautazzon „nagybeteg” anyjához. Fáradt volt, fejében még az éjjeli vonat kába kattogása zúgott s egyszerre csak azt vette észre, hogy maga is himni kezdi a hazugságot: a még mindig élő anyát, aki izzadt homlokkal, merev, szürke arccal őt várja. Talán Boriska után fog kérdezősködni, ha házaérkezik. Azt is megkérdezi, hogy hozott-e szennyeset, mert holnap jön a Mari és kimossa. „Szólj Panninak, hogy hozza be a teádat!” Szinte tisztán hallotta anyja hangját. Talán már nem is fekszik az ágyban, talán már fenn járkál, biztosan a konyhában főzi az ebédet, sima fehér haja, öreg, foltos, fakó-fekete köténye beissza a zsír- meg a hagymaszagot... most kinyitja a sporhert ajtaját, melyről már levált a fogantyú és vörös, eres kezével a tűzre rak...

Dezső már a kis gostilna ágyán feküdt s hamarosan elaludt abban az édes, furcsa hitben, hogy nem történt semmi s hogy holnap reggel odahaza várni fogja az anyja. Álmában is otthon járt a kertben, néhány érett körtét talált az egyik fán s bevitte anyjához. Jancsi mindjárt beleharapott egyikbe. Anyja feddőleg nézett Jancsira. „Boriskára nem is gondolsz? Hogy örülne szégyen, ha kapna néhány hazai körtét”. „Csomagold be őket anyám, én holnap úgyis Boriskához megyek” — mondja Dezső. „Sürgönyt kaptam, hogy utazzak.” „Sürgönyt? — kérdezte gyanakodva az anyja. — „Hol van az a sürgöny? Én is veled megyek... Én is veled megyek!” Szemében furcsa aggódás vibrált és kékfényű

könnyek csillogtak. „Még egyszer látni akarom a lányomat! Az én Boriskámat!” Kovácsné hangosan sirt és jajveszékelt...

Négy óra után Dezső a postahivatalban gondosan és készségesen kiállított sürgőnyvel ismét felment Boriskához. Marica és Darinka feltűnően tapintatosak voltak, mindjárt egyedül hagyták a testvérpárt.

— Sürgőnyt kaptam hazulról — kezdte elszántan Dezső. — Jancsi sürgőnyzi, hogy anyánk megint rosszabbul van...

Boriska a sürgöny után kapott. Pár percig szótlanul bámulta a súlyos szavakat, azután nyugodtan kérdezte:

— Szóval ma este utazol?

— Igen.

— Gyerünk le a parkba, vagy valamelyik erdei útra... Itt zavarhatnának... Szeretnék nyugodtan beszélni veled.

Felkapta a kabátját, belekarolt bátyjába és lassan lementek a parkba. Nyűgös, kinos dolog volt, hogy az ismerősök köszöntek és kérdezősködtek. Végre egy hűvös erdei útra tértek, ahol máig nem találkoztak betegekkel. A nyirkos, friss avarnak, a bújó kis erdei virágoknak édes, lágy illata pihégett az őszi erdőben, lent pedig patakok csobogtak duruzsoló egyhangúsággal. Leültek egy padra, de nem tudták elkezdni a beszélgetést. A hideg csend szinte fojtogatta torkukat. Végül is Boriska kezdte el nagyon halkán:

— Ez borzasztó Dezső... Te most hazamész és én nem mehetek veled.

Valaki kaszával suhintott a bükkösök között és a riadt falevelek engedelmesen hullottak le az útra.

— Anyánk meg fog halni... Tudom... És én nem fogom látni többet.

Dezső kellemetlenül érezte magát. Hazudjon? Már szinte becsatelenségnek tartotta a hazugságot, de hiszen minden vigasz hazugság. Nehezen indult a beszéd.

— Nézd Boriska, te most beteg vagy s neked csak egy célok lehet: ismét meggyógyulni. Ez az utazás talán mindent lerombolna, amit eddig a hosszas gyógykezelés nagynehezen felépített. Te ezt jól tudod, jobban mint én. Belátom, hogy milyen rettenetes most itt lenned, mikor tudod, hogy anyánk súlyos betegen fekszik otthon, de te jól tudod, hogy a te jelenléted még nem hozhat gyógyulást anyáknak, viszont az utazás, az izgalmak kockára teszik az eddig elért eredményeket, sőt a teljes gyógyulás lehetőségét is... Ezért Boriskám, te elmész szépen a kápolnába, anyánkra gondolsz, imádkozol érte és mindig vele vagy.

Boriska nem tudott sirni. Arca néha meg-megrándult, keze is finoman remegett, hangján érezni lehetett a túlfeszült idegállapotot, valami furcsa szárazság volt a hangjában s ez a belső szárazság felszította könnyeit is. Kínos gátlások, meg a beidegződött szomatériumi fegyelem késleltették a könnyek kitörését. Nagyon kelle-

metlen volt ez a feszült fojtogatás, de feloldódni nem tudó ideg-állapot, még testi rosszulléttel is járt: kínos fejnemással, emelygéssel, sajgó izomrándulásokkal.

Dezső csak beszélt vontatottan, minden meggyőződés nélkül. Hogy talán még minden rendbe jön, hiszen a szívbetegek ki-számíthatatlanok, az öreg Pali bácsi, a nyugalmazott százados már vagy negyven éve szívbajos, azért is nyugdíjazták, az orvosok mind lemondtak róla és még mindig él. Minden nap maga megy a mé-szárszékbe...

Olyan szép volt az őszi erdő. Az egyik fenyőn fekete mókusz hancurozott. Mulatságos, villámgyors ugrásokkal hol itt, hol ott, termett, átugrott a szilfákra, a bükkösökre, letörte a tar ágacskákat, néha játékosan lóbálta magát, majd lecsúszott a fenyő sudaras törzsén, hogy hirtelen megálljon valahol és átvesse magát egy csá-bító bükkfa-ágra.

— Sok mókusz van itt? — kérdezte szelid mosollyal Dezső.

— Elég sok. Kedves állatok... El tudom nézni őket... — felelt Boriska fakó hangján és úgy érezte, mintha gombóc lenne a torkában.

A mókusz egyre merészebb mutatványokat végzett, mintha csakugyan szórakoztatni akarta volna a padonülőket. A fojtogatós hangulat enyhülni kezdett, még Boriska arcára is szelid derű csalt ez a virgonc, lomposfarkú légtornász. Alföldi emberek sokáig elbámészkodnak ezeken a hegyvidéki furcsaságokon, sőt maga az erdő varázsa is élénkebben hat rájuk. A két szomorú bácskai lélek észre sem vette az idő mulását. Mintha sötétedett volna. Dezső órájához kapott:

— Már háromnegyed hat! Hatkor jön az autó. Isten veled Boriskám! Sietnem kell.

Boriska szenvedélyesen átölelte bátyját a búcsúzásnál. Ott szerette volna fogni, mert ijedve gondolt a rettenetes egyedüllétről. Egyedül lenni a borzalmas bizonytalansággal, a halál kikerülhetelen gondolatával. Talán már meg is halt, talán holnap...

— Ha még élve találkozol... oszlokd meg és mondd... hogy mindig vele vagyok...

Dezső a széteső hullára gondolt ott a bácskai temetőben és könnyen meghorzongott.

— Csak bátorság és okosság Boriska! Talán nem is olyan veszélyes anyánk helyzete...

Boriska lekísérte bátyját az országútig, azután sietve, lihegve visszatért. Szemei szárazak maradtak. A járás nagyon nehezen ment, különösen a lépcsómászás. Alig kapott levegőt, mire szobájába ért. Levetette magát az ágyra és hőmérőjét bedugta a szájába. A mérés alatt rendszerint olvasni szokott, de most csak a menyezetet nézte mereven, zúgó, kába fejjel.

— Meddig méred magad? — kérdezte Marica asszony. —

Már húsz percig van a szádban a hőmérő.

Boriska kivette: 38,8. Ilyen sok talán sose volt, még az operáció után sem. Csendesen levetkőzött és lefeküdt. A borzongás csiklandozta, ostorozta, de Boriska alig vett tudomást róla. Marica aggódó arccal élcelődött, kis mosolyt, kurtá fejbiccentést várt, azonban mindhiába. Boriska merev, csunya arcával a menyeczet felé fordult és néma maradt.

Ugy érezte, hogy fejében valami a pattanásig megfeszül. Valaminek történni kell, talán hányni fog, talán vért fog köpni, talán záporozó zokogásba fog kitörni. Valaminek történnie kell, mert nem bírja tovább ezt a feszülést. Így mult el az éjjel, de a feszülés nem engedett. Néha anyja jött oda ágyához, hideg vizet hozott a mosdótálban, hogy borogatást tegyen a fejére, máskor Dezső állt mellette és csittitgatta: mindjárt meg fog halni... ne félj, majd imádkozni fogsz a kápolnában...

Reggelre esett a láz, az osztályos orvos megveregette Boriska arcát és mosolyogva mondta:

— Csak nyugodtan Boriska. Szép nyugodtan ki fog feküdni a verandára és nézni fogja, hogy milyen szépen süt a nap... Szép az ősz, Boriska. Ugye?

Boriska mosolyogni próbált. Marica anyáskodva öltöztette, majd kivezette a verandára. Közben beszélt, csacsogott s Boriska megmagsimogatta fejét, mikor becsomagolta a takaróba. Mégis csak jó, hogy szeretik, hogy babusgatják, hogy így törődnek vele itt az idegenben. Ez megható dolog, sirásra készítő, csak az a rettenetes, hogy nem tud sirni.

Darinka is segíteni akart valamit s Boriska ekkor vette észre, hogy a dalmát asszonynak milyen vörösek a szemei. Darinka zavarban ajánlkozott, hogy egy vállkendőt is hoz, mert kissé hűvös van. Boriska megköszönte és kérte, hogy ne fáradjon, hiszen nem fázik. Meg akarta kérdezni, hogy mi bántja, de nem volt ereje hozzá. Marica észre vette Boriska nyugtalan, csodálkozó tekintetét.

— Ne nézz úgy rá, az urától kapott levelet, azért sir. Már megint a régi nóta: a tanár úr nagyon féltékeny, mióta Darinka megírta, hogy a főorvos nagyon kedves hozzá és külön is megvizsgálta.

Darinka nagyon szomorúan mosolygott. Boriska érezte, hogy be akarják csapni, ez nem lehet igaz, a posta csak tíz óra tájban jön... De miért sir akkor Darinka? Éjjel hallott valami suttogást, de semmit sem értett belőle. Talán róla beszéltek, őt sajnálták? De sokkal fáradtabb volt, a fojtogató nyomás is kábította s így nem tudott a dolgok nyitjára jönni.

Igy mult el a nap s négy óra tájban végre bejött Lojzek, a félkezű postás, aki a háboru alatt Pesten is járt s ott megtanult néhány magyar szót.

— Alászolgája! Boriska kisasszony. Telegram jönni.

Boriska nyugodtan aláírta a vényt. Darinka sietve, riadt tekintettel kiszökött a verandáról, Marica asszony pedig a korláthoz ment és lenézett a parkba, amelyen keresztül két apáca sietett a mosóda felé. A kertész új krizantémokat ültetett a kerek ágyásokba. Messze az országúton egy motorbicikli puffogott és kúszott fel a hegynek. Ez biztosan Lovrenc doktor! Fent a harmadik emeleti verandán megszólalt a gramofon. Pár napja mindig ugyanazt a fox-trotot játszotta az a dalmát kisasszony, aki már két éve a szanatórium lakója. Mi is a címe? Sweet and lovely... vagy talán Sweet and charming... ilyesvalami.

Boriska elolvasta a sürgönyt és letette a takaróra. Végre Marica megfordult és nagy, kérdő, nyugtalan szemekkel nézett a sürgönyre.

— Mi az?

Boriska némán odanyujtotta neki a sürgönyt. Eszébe se jutott, hogy a sürgönynek magyar a szövege s így Marica nem igen értheti. Marica halkan kérdezte, mintha választ se várna:

— Meghalt?

Boriska bólintott és meredten maga elé nézett. Marica végigsimította a magyar lány kemény, szőke haját és alig tudta visszatartani kitörni készülő sirását. Jól ismerte Boriska viszonyait, tudta, hogy most ez a csunya, beteg lány teljesen árva. Nincs már otthona... Azt is tudta, hogy mellhártya-összenövések miatt a kaverna nem fog zárulni... Mit is fog kezdeni ez a beteg lány anya és apa nélkül? Itt a szanatóriumban idegen, otthon idegen...

Fojtogatós csend terpeszkedett a verandán. Milyen rettenetes is ez az élet!

Egyszerre csak Jovica, a fiatal noviszádi tengerészhadnagy jelent meg az ajtóban, aki többször fel szokta keresni Boriskát, mint földit. Noha Jovica sohasem járt magyar iskolába, mégis jól beszélt magyarul. Ennek oka nemcsak az volt, hogy gyermekkorában mindig magyar szomszédai és magyar játszótársai voltak, hanem az is, hogy eddig jóformán csakis magyar lányoknak udvarolt. Boriska nem volt szép, kemény vonásai, makrancos szőke haja és mosolygáshoz kibukkanó felső metszőfogai nem tették csinos jelenséggé, a tengerészhadnagy mégis úgy találta, hogy benne is megtalálható az a titkos varázs, amelynek eredete talán ősrégi, ázsiai szerelmi kultuszokból magyarázható. Jovica legalább is így hitte s csökönyösen tűrte barátainak gúnyolódását, magyaronvadjait. Mindig derűs volt és nagyon kellemes, meg szellemes társalgó.

— Na, mi az? — kérdezte elpusztíthatatlan mosolyával. — Családi jelenet? Féltekenység? A három istennő talán összeveszett Párizs almányán.

— Ó, semmi — mosolygott Boriska. — Üljön csak le.

Marica kissé hátra ment, inteni akart a hadnagynak, hogy

hagyja most Boriskát, de a hadnagy mindjárt egy vidám történetbe fogott, szobatársának, a mamlasz pancsevoi kereskedőnek tegnap esti kalandját beszélte el. A kereskedő tegnap este kilenc órakor egy izléses csomagot készített, virágot is tűzött tetejébe és spárgán leengedte az első emeleti ablak elé. Ott egy csinos, szkoplyei asszony lakik, meg egy pozsareváci tanítónő. Mikor azok a csomagot észrevették, természetesen mindjárt utána nyúltak, de a kereskedő ilyenkor röhögve felrántotta a skatulyát, mint az éhező Tantalus körtéit az istenek. Persze nevetés, sikoltozás kísérte ezt a játékot az első emeletről is. Egyszer csak az orvos dörgő hangja hallatszott a folyosón. A kereskedő ijedt patkány módjára bebújt az ágyba s az ablakra erősített csomagot továbbra is lógni hagyta. A hölgyek így nyugodtan kivették a három Duchesse körtét a skatulyából, de ezzel még nincs vége. A begyulladt kereskedő, mikor már azt hitte, hogy elmúlt a veszedelem, ismét kibújt az ágyból, hogy megnézzé mi van a skatulyával. Fel akarja húzni, de érzi, hogy nehezebb, mint mikor leengedte....

Marica már eltűnt a verandáról és úgy látszott, mintha Boriskát szórakoztatta volna Jovica elbeszélése, vagy csupán a magyar szó esett jól. Mással nem is volt alkalma anyanyelvén beszélni. Fejében a tegnap óta tartó feszülés alig engedett valamit, az anyanyelv könnyen folyó árja mégis megkönnyítette a szavak és gondolatok kapcsolódását.

— Nem akarja megnézni az új képeket? — szólalt meg hirtelen Marica asszony az ajtóban. — Azokat, amiket még a blédi kirándulásról csináltam.

A hadnagy zavarban volt: Marica hívja, Boriska nem marasztalja, még a történet végére sem kíváncsi... itt történt valami. Felállt, Boriskának azt mondta, hogy még visszajön. Persze nem jött vissza, mert Marica tudomására adta a gyászhirot.

Boriska egyedül maradt. Az órák lassan kúsztak el a kihalt veranda felett. Marica minden látogatót elküldött, már a folyosón lesbe állt, nehogy valaki Boriskát zavarni merje. Darinka asszony a szobában ült, nagyokat sóhajtott, néha könnybe lábadtak szemei és hat órakor 37.5-öt mért. Fent a harmadik emeleti verandán a dalmát kisasszony állandóan húzogatta gramofonját és forgatta a kopott, csömörlős slágereket.

Boriska úgy érezte, hogy most már mindennek vége. Nagy céltalanság ásitott feléje a lassan boruló őszi délutánból. Mit keres ő még ebben az életben ilyen árván, elhagyottan, betegen? Nincs már senkije sem, aki becézné, babusgatná, pedig neki erre van szüksége, e nélkül el se tudja képzelni az életet. Ő küzdjön, harcoljon beteg, elpusztult szervezetével, érzékeny, fáradt lelkületével?

Végre este lett és Boriska bement a szobába. Darinka és Marica nem beszéltek hozzá, de csupa aggodalom, segiteni akarás

volt az arcuk. Boriskának azonban nem kellett semmi. Merev arccal, zúgó, feszülő fejjel, homlokába hulló hajjal ült ágya szélén és a fehér, szanatóriumi fal árnyékait nézte, ki tudja meddig. Lázát nem mérte. Minek?

Egyszerre felugrott és felnyitotta szekrényét. Sokáig nézte ruháit, majd fehérneműje között kutatott. Végre talált egy fekete selyemkendőt, melyet még anyja adott neki, mielőtt a szanatóriumba jött volna, hogy télkabátja alatt a nyaka körül viselje. Ez volt az egyetlen fekete darab az egész szekrényben.

— Feküdj le Boriska! — szólalt meg Marica asszony az ágyból.

Ekkor vette csak észre, hogy társnői már az ágyban fekszenek. Marica asszony éjjeli szekrényén az óra már fél tized mutatott. Kint is már minden csendes volt.

— Mindjárt lefekszem...

Szomjas volt. Mohón nyúlt az éjjeliszekrényen álló tejescsésze után. Jóformán semmit se evett aznap. Marica boldogan nézte, mint hörpinti le tejt. Hamarosan levetkőzött, lefeküdt és Marica eloltotta a villanyt. Aludni azonban senkisémet tudott, a halott anyja eljött abból a sivár, bácskai temetőből s most ott állt, járkált, sóhajtozott és hallgatott a sötét szobában.

Boriska lassan felkelt és halkán felöltözött. A két asszony lélekzetviesszafojtva figyelte a történendőket. Boriska fejét gondosan bekötötte azzal a fekete kendővel, amit az asztalra készített, felvette kabátját és puha házicipőjében kiosont a verandára. Árnyéka olyan volt, mint valami öreg parasztasszonyé. Marica riadtan felült, Darinka egész testében remegett.

— Ez még kárt tesz magában... Meglátod!

Boriska rákönyökölt a veranda korlátjára. Ha leugorna, különösebb baja nem történne, hiszen lent puha a pázsit és a két emelet még biztos lábtörést sem jelent. Talán kötél? De honnan? Revolver? Jovicának van egy, egyszer meg is mutatta, ő biztosan ideadná... Vagy lopjon Cecilia nővértől egy üveg morfiumot? Este, mikor a nővér vacsorázni megy, többször nyitva hagyja a kis ambulancia ajtaját. Az üvegekre rá van írva a gyógyszer neve... Nem tévedne... Ez lenne a legjobb.

Ó, ha anyja tudná, hogy most mire gondol! Vagy talán tudja is és most fejét rázza, sima ősz fejét: Boriska, Boriska!... De hiszen anyja nincs többé, minek hát tovább? Kinek fontos az ő élete?

Mikor tavaly karácsony előtt az első tüdővérzése volt, az öregasszony maga ment a kútra és folyton hozta a jeges vizet a borogatáshoz. Didergős éjszaka volt, Dezső nem volt otthon, Pista a patikába ment az öreg Roth receptjével... Az öreg asszony kissé nehezen zihált a hidegtől, a vízhordástól, az izgalmaktól? — ki tudja. De kemény, nagy hittel mondta, mikor lánya homlokára tette dologban eldurvult vörös kezét:

— Ne félj, lányom, majd meggyógyulsz. Az Isten majd megsegít.

Mindenét odaadta volna lánya egészségéért. És most Boriskának minden szeszélyes, sértő, goromba szava eszébe jutott, amit valaha anyjának mondott. Milyen türelmetlen, milyen igaztalan volt ezzel a jóságos öregasszonnyal, mikor nem tudta beállítani a nádiót, mikor nehéz, kozmás szagokat hozott be maszatos öreg kötényével, vagy szakadt berliner kendőjével a konyhából, mikor a fiuk szobájában sohasem találta meg ezt a könyvet, amelyet éppen olvasni szeretett volna, vagy mikor nyájasan marasztalta a kellemetlen és amugy is nehezen távozó látogatókat.

— Anyám! Édes, jó anyám!

Mintha valaki torkon ragadta volna. Ide-oda tártorgott, fulladozott, majd levetette magát az egyik heverőre. Marica ott állt a folyosó sarkában és dideregve várta, mi fog történni? Boriska még félóráig vergődött, tipegett, jajgatott, hápogott és suttogetta a furcsa magyar szavakat. Végre elfogta a zokogás, fejét befúrta a párnába és válla szaporán rángatózzott. Agyában mintha enyhült volna az abroncsszerű feszülés, de ez a lazulás nemsokára valami zuhanáshoz kezdett hasonlítani, valami lassu, majd egyre gyorsuló süppedéshez. Mintha egyre sötétedő, feketedő talajtalanságba esúszna, zuhanna. Mi akadályozza meg ebben a zuhanásban? Milyen szálak kötik még az élethez? Mi célja lehet árva, beteg, munkátlan és terméketlen életének?

— Utánad akarok menni! — sirta, mint egykoron, gyermekkorában, mikor nem vitték el a piacra vagy a nagyboltosék lakodalmára.

Igaz, van két fivére, jó fiuk, akik azonban mégis csak saját útjukat járják. Ostobaság lenne tőlük megértést várni, kegyetlenség lenne odaadó támogatásukat követelni, mikor oly nehéz ma az élet, a tanulás, az állás-szerzés. Mindegyiknek szüksége van örökségrészére, hiszen nem is sok esik egyre. Ő sem hiszi, hogy vagyonrésze elegendő lenne arra, hogy hátralevő éveit szanatóriumban töltsse. De akkor hol és hogyan éljen? Kinek a segítségét kérje? És miért nyújtani meddő, céltalan életét?

— Édes, jó anyuskám... Utánad akarok menni...

Marica megnyugodva ment vissza a szobába. Darinka riadtan pattant fel:

— Mi az?

— Most már nyugodt... Már sir... Végre tud sirni. Ez hiányzott szegénynek.

Az asszonyok megnyugodtak. Éjfélre járt már az idő.

A közeli faluban megkongatták a harangokat. Szombatról vasárnapra virradó éjjel volt s a vasárnap első órájában rendszert megkondultak a kis szlovén templomok harangjai. Az égbolt csupa csillag volt, a mosoda előtt sárgán, csunyan virrasztott a villany. Boriska felfigyelt. A harangok kiabáltak, kopogtak, zúg-

tak, záporoztak. Mintha temetnének valakit. Olyan furesa, olyan csodálatos, olyan hatalmas volt ez a harangszó ebben a hűvös, békés, csillagsugáros éjszakában. A szanatórium csendes és sötét, csupán annak a szerencsétlen szlovén mérnöknek szobájában ég a villany, akinek már csak napjai vannak. Mindig vérzik...

Milyen csodálatosan remegnek a csillagok. Talán odaszáll a lélek a halál után. Egyszer olvasott egy könyvet valami asztrálá testekről. Most eszébe jutott, milyen hévvel magyarázta, bizonygatta a könyv szerzője a lélek halhatatlanságát... Ki tudja, mi van a halál után?

Csillagok, végtelen távolságok, elképzelhetetlen messzeségek... Isten... élet... halál... örökkévalóság... Mikor Rómában járt, egy szép-homloku magyar szerzetes, aki a zárándokokat vezette, Michelangelo Mózes szobra előtt arról beszélt, hogy a nagy művészek azért alkotnak halhatatlan műveket, mert Isten nekik is ad az ő halhatatlanságából... Olyan egyszerűen és sejtelmesen hangzottak ezek a szavak ott a San Pietro in Vincoli bársonybarna homályában... Mintha akkor megértette volna Isten és a világ értelmét... Szép kék szeme és lágyan zsongó baritonja volt a szerzetesnek. A homloka pedig olyan tiszta volt, mint a felhőtlen, ég. Ha ez az ember most itt lenne mellette...

Boriska heverőágyát a korlát mellé húzta, megigazította a sírásban félrecsúszott fekete kendőjét, rendesen lefeküdt, betakaródzott és úgy nézte a távoli hegyek ködös árnyait, a fenyők finom fekete sziluettjeit, a csillagok remegő milliárdjait. A harangok még mindig zúgtak. Már nem sirt, szeme csodálkozva, szinte szomjasan nézte az éjszakát, mint valami ismeretlen, izgató panorámát. Nagy áramlása teljesen kitöltötte lelkét, minden figyelmét a fények és árnyak mozdulatlansága és titokzatossága kötötte le. Maga se tudja, hogyan múltak el az órák. Mintha valaki mellette lett volna, becézgette, simogatta, babusgatta volna... Talán az anyja? Talán a tisztahomloku római szerzetes? Vagy valami titokzatos szellem, aki itt bolyong a bagolyhuhogós éjszakában?

Milyen csodálatos dolog volt a keleti égbolt fokozatos sápadása! Boriska még sohasem látott ilyen virradatot. Kék ködök derengtek, mállottak szét a hegyek és erdők között és furcsa, szürke gályák vitorláztak nyugat felé a költözködő éjszaka után. Felhők lettek volna vagy az éjszaka halálraitölt árnyai, melyeket elolvaszt a fény, mint ölmot a tűz? A rigók már mozgolódtak, a verebek szószátyár módra csiripeltek. Fent a szanatórium mögöl a hegyről valami torz kiáltás nyúlott el: Jova a bolond üdvözölte a hajnalt.

Boriska lehúnyta szemét és hamarosan elaludt a lassan pirosodó hajnalban, a zajosodó ébredésben. Fejkendője megint félrecsúszott, de arca nyugodt és megbékélt volt, mint egy boldog halotté.

Szenteleky Kornél

Csillaghullás

A hátam mögött peregetek a szavak Anka ajkairól.

— Oszd hogy megdöglött a pópa malaca, elkapálták az udvar végében a szemétködör mellett, Eccaka ásták ki a cigányasszonyok, már egészen tetves volt s csak úgy mászkált a dögben ki-be, ki-be a sok féreg.

Fontoskodva ráncolta össze a homlokát.

— Három hétig szárították a körmeit a sütőben, míg egészen meg nem szenesedtek s aztán mozsárban porrá törték. Attól babonázódott meg a Jóvó lánya. Haj — tette hozzá elmélázva csak úgy magának — a cigányasszonyok tudják a fortélyt.

Fujt egy nagyot és egy meghatározhatatlan vonalat irt kezével a levegőben. Türelmetlen mozdulatot tettem, mert megrendülő keze hozzáért az enyémhez.

A kocsis hátrafordult és észrevette a kelletlen mozdulatot vagy talán a kis grimaszt a szájam szélén.

— A szentségedet, nem hallgatsz el mingyárt — mordult Anka felé és fenyegetően megpattintotta az ostort. — Mit járatod annyit a kereplődöt, mi?

Még egy jó darabig dohogott magában.

— Nincs más dolga a fiatalurnak, mint hogy a te szószátyár beszéded hallgassa.

S megingatta felém a fejét szinte bocsánatkérően, mintha ő lett volna felelős Anka fecsegéséért.

Egy pillanatra némaságba merültünk, ő pedig megmoszogatta a lovakat.

— Pfuj! — adta aztán ki rövid gondolkodás után egy hegyes sercentés formájában a véleményét Ankaról és az egész női nemről.

— Mit csináljunk, ha egyszer asszonyoknak teremtetted őket az Uristen.

Anka egykedvűen fogadta a helyreutasításokat s egyáltalán nem látszott megbántottnak.

— Jól van no — mondta nyugodtan s az ajkai közé vett egy vékony, elszáradt fűszálat. — Ti emberek mindent jobban tudtok, mint mi.

Elfordult, mintha csak jelezni akarta volna, hogy az egész dolog többé nem érdekli s szétvetett karokkal elnyújtózkodott a szénán. Néha-néha felénk vetett egy-egy néma pillantást félig leeresztett szemhéjjai alól.

Ott, a megrakott szénásszekér tetején megint hatalmába kerített az a megmagyarázhatatlan érzésállapot, mint mindig, mikor Ankát a közelemben éreztem.

Furcsa gondolatok fogtak el ilyenkor. Valami különös örömet éreztem, ha valaki megbántotta, vagy ha megbánthattam Ankát. Most is sajnáltam, hogy abbamaradt a dolog s hogy nem vesztek jól össze, a kocsis meg Anka. Az ördögbe is, miért nem röpitének egy pár szitkot egymás fejéhez!

Gyűlöltem Ankát?

Nem. Most már határozottan tudom, hogy nem. Más valami volt ez, valami megmagyarázhatatlan. De akkor, mint annyi más-szor, úgy éreztem, hogy gyűlölöm őt. Vakon, bután, engesztelhetetlenül, ahogyan csak gyűlölni lehet valakit.

Miért idegesített, ha szólt hozzám? S miért ha hallgatott?

Haragudtam, ha rámnézett s haragudtam, ha elment mellettem anélkül, hogy rámejtette volna sötét szemeinek pillantását.

Hiszen soha semmit nem tett ellenem. De akkor miért, miért?

A tanyán nem sok vizet zavartam és barátságosan éltem az egész tanyai néppel s leginkább ezért is tűnt fel Ankával szembeni viselkedésem. A maguk egyszerű eszével valami nagy bántalmat sejtettek a háttérben s attól fogva Ankának még többet kellett tűrnie.

Mert nem nagyon szerették.

— Hetyke pimasz — mondták. — Miért nem született kis-asszonyoknak, akkor bírna szájaskodni, feleselni.

Pedig cseppet sem volt szajásabb a többi parasztlánynál.

Amint a szállásra jöttem, megkezdődött köztünk az egyoldalu harc.

A gazda szomszédunk volt a városban és azonkívül valami távoli atyafiság is volt köztünk. Ismert gyerekkoromtól, amikor állandóan az udvarukon lógtam, megbámulva a tehéneket, melyeket behoztak eladásra, vagy a kocsit, melyen néha megkocsikáztatott. Most, hogy a munka idejére kiköltözött a tanyára, örömmel fogadta bejelentésemet, hogy én is kimegyek vele.

Nyár volt, meleg fullasztó nyár. Nem lehetett otthon tanulni, még ha megfeszültem is. A por és zaj helyett csendre és friss levegőre vágytam.

Anka volt az első, aki megérkezésünk után odaszaladt a kocsihoz, hogy segítsen a lerakodásnál. Fialat testével fűrgén behajolt a kocsiba s mosolyogva vette át kezeimből a holmikat.

— Ejnye, de szép teremtés — mondtam később amikor elment s hosszan utána néztem.

— Az Anka? Igen — mondta közömbösen a kocsis és tovább vesződött az üléssel.

Később bejött a szobába.

Gyönyörű lány volt. Tökéletesen arányos termete felvehetne volna a versenyt akármelyik kisportolt városi flapperével. Csipőt a sok bőröncu szoknya sem tette szélessé s karcsu, elegáns vonalai a sok felhalmozott ruhadarab alól is élesen kirajzolódtak. Egész lényén valami ideges nyugtalanság ömlött el és bársnyos, sima mozdulataiból kiütközött az elfojtott, elpalástolt erotika.

Mindezt csak úgy öntudatlanul, anélkül, hogy jobban rá gondoltam volna, állapítottam meg.

Ő nem zavartatta magát. Otthonosan turkált a rendetlen összevisszaságban heverő könyvek között, lapozgatta, forgatta őket és néha halkán felnevetett.

— Mit nevensz, te fakutya?

— Milyen sok butaság — mondta elfintorítva az orrát és kiment a szobából.

— Buta paraszt — mondtam és magamra is haragudtam, mert titkon igazat adtam neki. Én leemelem a kalapomat a könyvek előtt, aztán jön ő, akinek életében talán összesen három könyv sem volt a kezében és kijelenti, hogy az egész butaság.

E pillanattól kezdve állandóan Ankába akadtam. Napjában ἄσπορ 'ειρηνη ἰσὶ σῆμαδ 'ἡμεῖς α-ἰλλὰ 'ἡσυχίασθαι σὶ λῆσσι, hogyha kell, magam elhozom. Eleinte azt gondoltam, hogy ez a városi embernek kijáró udvariasság, később azonban meggyőződtem, hogy ez nem volt az. Anka legfeljebb kötelességtudó volt, de udvarias? Nem, ez merőben ellenkezett volna természetével.

Gondoltam, véget veték ezeknek a kérdezősködéseknek, még pedig olyan formában, hogy többé nem is fog az eszébe jutni.

Egyszer megint megkérdezte, kell-e viz. Többen járkáltak az udvarban, végezték munkájukat.

— Eredj a pokolba a yizeddel együtt — mondtam neki vörösen a méregtől és jó hangosan, hogy a többiek is meghallják. Azok kíváncsian és kissé kárörvendően várták, mit fog Anka válaszolni. Gondoltam, hogy majd meghunyászkodva elsomfordál, de nem úgy történt.

Egy lépést tett hátra, izmosan hajlékony testét kissé hátrafeszítette és úgy nézett a szemeim közé. Az ajkán megjelent egy picit, alig észrevehető mosoly. Aztán vállat vont.

— Ha te is velem jössz — mondta mosolyogva és lassan, riszáló léptekkel megindult az udvar végébe.

Fogaimat csikorgattam tehetetlen dühömben.

— Bestia — mondtam és jól becsapva az ajtót, bementem a házba.

Valami keserűség, düh és dac fojtogatott állandóan, ha Anka jutott az eszembe. Megalázní, megalázní, de úgy, hogy sirjon. És erre adódott is alkalom.

Délutánra járt az idő és én az udvarban ültem egy fa alatt. A tikkasztó, virágsorvasztó melegtől kicserepesedtek az ajkaim. Elkialtottam magam:

— Anka!

Előbujt valahonnan s szóltanul megállt előttem. Szemében még ott bujkált a délutáni álom.

— Aludtál?

— Igen.

— Miért?

Anka a buta kérdésre elkezdett kacagni.

— Miért? Hát, hogy tudjál mit kérdezni — mondta csufondárosan.

Átkoztam az ostobaságomat.

— Hozzál vizet — mondtam kurtán és nem néztem rá.

— Ott a bögre a szobában s a viz a kutban — és megint nevetett.

Szó nélkül megindultam a ház felé. De Anka megelőzött.

— Várj! — mondta és fürgén beszaladt a házba, még mielőtt megakadályozhattam volna.

Megmerítette a bögrét a kutban s odahozta hozzám.

— Tessék — nyújtotta alázatosan. Az előbbi gunyosság teljesen eltűnt a hangjából s helyt adott valami anyáskodó jóindulatnak.

A torkom ki volt száradva és olyan égető szomjuságot éreztem, mintha napokig nem lett volna egy csepp víz a nyelvemen.

Fogtam a bögrét és kiöntöttem a vizet a porba. A rögök egy szempillantás alatt felitták.

Rá sem tekintve Ankára, sarkonfordultam. Ó, ha megüthettem volna, hogy kiserkenjen a vér a husából! Tehetetlen dühömben görcsbe szorultak az ujjaim, hogy alig birtam őket kiegyenesíteni.

Kiballagtam az utra és hangosan olvastam a magammal hozott könyvből. Hiába, nem birtam koncentrálni figyelmemet arra, amit olvastam.

Megpillantottam a kocsist, aki lassan ballagott a földek mellett s hogy eltereljem gondolataimat, hozzácsatlakoztam.

A szénáért ment ki s egyuttal vizet is vitt a munkásoknak. Óvatosan körülnéztem, hogy nem-e leselkedik valahol Anka s nagyot huztam a korsóból.

— Undok nőszemély ez az Anka — mondtam minden összefüggés nélkül és örültem, hogy ezt elmondhattam valakinek.

Bólintott.

— Az. Nem lehet vele kijönni.

Hallgatott egy darabig.

— Nem volt ő mindig ilyen kisasszony — törte meg aztán a csendet és elrugott egy göröngyöt az utból. — Azóta bolondult meg...

— Azóta?

— Na igen — mosolyodott el hamiskásan. — Azóta, hogy itt járt az a jegyző vagy mi a csuda.

— Na és? — sürgettem türelmetlenül.

— Tavaly ilyenkor járt itt nálunk s ő meg az Anka... — és zavartan elhallgatott, mert nem tudta hogyan folytassa, hogy ne sértse beszédével az érzékeny városi füleket.

— Mondd ki bátran. Miért kertelsz!? A szeretője volt, mi?

Bólintott.

— Olyan haja volt mint neked, goszpodáre. Szőke mint a...

Elharapta a szót, nehogy megsértsen a hasonlaltal.

— És pápaszeme is volt...

Megtapogattam a szemeim előtt a két domboru üvegdarabot. Szőke volt, akárcsak én és szemüveget viselt, akárcsak én.

A kocsis tovább kutatott az emlékezetében.

— Olyan szép városi ruhákat hordott, mindennap másikat és finom szivarokat szivott. Te goszpodáre nem szivarozol? — csapongott el a témáról.

Nem, én nem szivaroztam. És nem tudom miért, ebben a pillanatban utáltam azokat, akik szivaroznak.

— Hej de sokat is járkált az az Anka után! Csak ment házról-házra, firkált valamit egy könyvbe s máris szaladt vissza Ankához. És milyen szépen beszélt vele. Akár egy finom ur-kisasszonnyal. Mindig Ankica lelkemnek szólitotta. Ankica lelkem!

Megvetően köpött.

— Bolond ember volt, hát nem csoda ha az Ankát is megbolondította. Nem úgy kell az ilyenekkel bánni, hanem úgy, ahogy te. Lerázni a nyakról, oszt kussolni a sarokban!

— Szép asszony lesz belőle — mondtam, hogy már én is szóljak valamit.

— Szép ám, ha elveszi valaki. Csak nehezen fog olyan akadni. Mert nem olyan lány ez, mint a többi. Láttál te már olyan lányt, akinek nem kell a legény? Neki sohasem járnak az „ablak alá”, a táncba se jár. Az ördög ismeri ki magát rajta. Más lány örül, ha egy kicsit megcsipkedik, ez meg olyan kiabálást csap, ha csak hozzáérnek, hogy összefut a nép.

Legyintett.

— A szőkehaju, az kellene neki.

Csendben lépegettünk. Szegény Anka! Tisztán láttam a tra-

gédiáját: beleszeretett egy urforma emberbe s most ítéltek föltötte. A tanyai társadalom kivetette magából a disszidenst. Akkor azonban nem sajnáltam, sőt inkább valami kárörvendő öröm fogott el. Ugy kell neki. Minek tölje oda a pofáját ahova nem kell.

A kocsis megfogta a karomat.

— Nézd, milyen tiszta az ég — irt egy kört az ujjával. — Sok angyal fog ma meghalni.

Ránéztem, ő nevetett.

— Persze, ti ezt nem tudjátok. Amennyi csillag lehull, annyi angyal hal meg. S ahány angyal meghal, annyi ember születik a földön.

Nem folytathatta, mert már megérkeztünk az emberekhez. A kocsi már meg volt rakva a friss szénával.

— Na üljön fel — invitált fel magához a magasba.

Csendesen poroszkáltak a lovak. A kocsis hallgatott én pedig nem akartam megtörni a csendet. Talán féluton lehattunk, amikor az egyik dülöböl feltűnt egy integető női alak. Anka volt.

— Bacs' Ivó vegyen fel — kiabálta lihegve.

Megállítottuk a lovakat.

— Vigyetek haza engem is — mondta s már fel is penderült a széna tetejére. Nem érdeklődtünk, hogyan került egyszerre az utra, ő sem mondta.

Napbarnította arcán ott játszott a délutáni szelid, jóindulatu mosolygás. Közelebb huzódott hozzám.

— Ugye, nem haragszol — mondta engesztelően.

Odébb huzódtam és nem válaszoltam.

— Futsz? Miért? Hiszen nem bántalak!

— Futok? Én? Nem félek én senkitől sem.

Ugyan mit gondol ez a kis szemtelen perszóna? Talán csak nem?...

Elkezdttem kacagni, annyira groteszknak látszott a gondolat.

Anka is nevetett. Azt hitte, hogy a nevetésem a békülékenységemnek jele. Elkezdtett csacsogni, összevissza mindenféléről.

Amig rá nem szólt a kocsis.

Attól fogva, hogy leszálltunk, nem láttam többé. A vacsoránál sem jelentkezett.

Asztalbontás után a háziak rögtön aludni tértek, mert másnap már korahajnalban talpon kellett lenniök. Én ott maradtam a tornácon a rovátkás, szüette asztalnál s a pislákoló petróleumláng mellett a könyvem fölé hajoltam. Kezemben mozgott a ceruza s mindenféle ákom-bákomot rajzolt a könyv margójára.

Gyönyörű nyári est volt. A kert végét határoló magastörzsű jegenyék áthatolhatatlan falként sötétlettek s az ágak közül néha világított ki a hold sarlójának ezüstös fénye.

Ó, hányan ülhetnek még ilyenkor a nyári est ködös sötétjé-

ben, amikor a májusfák alól még csendesen kísért az elmúlt tavasz! Sokezer lányban most talán parányi fájdalmak szurnak tüzes sebeket s valahol talán éppen most hull le egy szó, egy könny, vagy talán egy vers, hogy utat kotorjon egy fiu szívéhez, aki éppugy vájja az arcát a tenyerébe, mint az a távoli, névtelen ember.

Hallga! Valaki énekel. Lány melódiába fonódtak a hangok s aztán megint szerteolvadtak a levegőben. Majd ismét erősödött a hang. Végül már a szavakat is tisztán kivettem. Lelkesedésem teljesen lelohadt, Anka énekelt ott lent valahol a kertben.

Kezeim ökölbe szorultak. Hát már este sem hagy nyugton? — cikázott bennem végig a harag. Nem hagy... nem hagy... őh!

Felugrottam székemről és vakon rohantam a kert felé. Az ágak felszebezték arcom, de én csak rohantam tovább.

Anka ott feküdt a kert végében, a jegenyék alatt, jobban mondva csak ült, fejét félig az ég felé fordítva. Térdait átkulcsolta barna, izmos karjaival és énekelt.

Csapzottan, összekarmoltan álltam meg és elbűvölve ittam be az elébem táruló szépséget. A hold néha, amikor kibújt a fák mögül, egy-egy fénycsóvát vetett Anka arcára. Még sohasem láttam ennyire szépnek. A kendőjét levette, szabadon engedte hajának dús fonatait s testének minden egyes porcikája élt, mozgott minden egyes lélegzetvételnél.

Hirtelen eszembe jutott, hogy miért is jöttem. Közelebb léptem hozzá, ő felém fordította arcát, de nem hagyta abba az éneklést.

— Elhallgass, mert!... — rivalltam rá.

Kissé csodálkozva kérdezte:

— Nem szereted, ha énekelek?

— Nem — mondtam dűván.

Vállat vont és elhallgatott. Egy darabig egy helyben álltam.

— Mehetek vissza, elhallgatott — gondoltam s kis habozás után visszafordultam.

— Hová mész? — kérdezte Anka.

— Mi közöd hozzá.

— Gyere ide — mondta halkan.

Dacosan visszafordultam.

— Mit akarsz? Tudod, hogy dolgom van.

— Gyere ide — mondta hangosabban és parancsolóan intett. Mellé léptem.

— Gyere, ülj mellém — és megfogta a kezemet.

— Nem.

— De!

Morogva féltérde ereszkedtem.

Anka a szemembe nézett és átfogta a vállamat.

— Gyűlölsz? — mondta csendes szomorúsággal és közelebb hajolt. Lehellelte mint a forró láva perzselte arcomat.

— Szeretlek — buggyant ki számon megbékélten a szó s hagytam Ankáat, hogy huzza maga felé a fejem, mind jobban s mind közelebbre.

Fent a sápadtfényű csillagok halkán permeteztek az égi sugarutakra.

Aranyady György

A levélhullás ereje

Ősz, november, a reggelt dér ütötte
s ahogy ballagsz a záporozó fasorban
úgy érzed, nem a levelek hullanak, hanem a föld emelkedik,
kelet felől a fény fakasztotta fel az eget
s most hujjázik elő, iskolából szabadult, friss gyereksereg.
És hallod, ahogy ezernyi dörütött levél
finom pengéssel szakad le az ágról,
csillogó énekkel hull lefelé s dalolva elterül.
Nem vízió ez, őszi szimfónia felhőzik tizezer levélben a fák
Beethovent érzed s látod a tovadübörgő élet [alatt]
irtózatosságu küllőit szemed előtt tovarohanni
s most érzed igazán döbbentő erejét
őszi levélhullásnak,
s látod;
millió napba és légbetapogató finom ujj,
hogy omlik vissza, honnan életet kapott, a földre
s ezüst, finom dalát énekelve
hogy terül el jövőben csirázó életek tentető párnájának
magasság és mélység
élet és halál között
átváltozottan is szüntelen munkáló
erőnek maradni.

Csuka Zoltán

Hászán aga felesége

Mi fehérlik ott a zöld hegytetőn?
Hó az talán, avagy fehér hattyúk?
Ha hó lenne, már elolvadt volna,
Ha hattyúk, — már elszállottak volna.
Se nem hó, sem pedig fehér hattyúk,
Hanem Hászán aga sátora az.
Nehéz sebekről betegen fekszik,
Látogatja anyja és testvére;
De felesége szégyenből nem jó. —
Mikor már sebéből lassan gyógyult,
Megízente jó feleségének:
„Ne várj engem fehér palotámba,
Sem a házamba, sem rokonságba.“
Mikor a török nő megértette,
Sokáig töprengett ám felette.
Lovak dobogása hallatszott künn.
Ekkor elfutott Hászán agáné,
Hogy nyakát szegje a vár ablakáról;
Utána oson a két leánya:
„Térj vissza kedves, édes jó anyánk!
Nem Hászán aga ez, a mi apánk,
Hanem bátyád, Pintorovics bég“.
Mire visszatért Hászán agáné
Testvére nyakába borult szegény:
„Oh testvérem, de nagy szégyen üldöz!
Öt gyermekem mellől elűz engem“.
Hallgat a bég, szót sem ejt reája,
Hanem belenyúl selyem zsebébe
Kiveszi a búcsuzó levelet,
Hogy teljes kárpótlást nyerjen vele
És, hogy visszatérjen az anyjához.
Mikor a török nő átolvasta
A két fiát homlokon csókolta,
Lányait pedig piros arcukon;
De fiától, — aki bölcsőben volt,
Nem tudott sehogyse elválni ő,
Mire bátyja kezeit megfogta,

Alig birta fiától elvonni
 És maga mellé tette a lóra.
 Vele ment a fehér palotába.
 A rokonságban kis ideig volt,
 Rövid ideig még egy hétig sem.
 Jó török nő, nemes a családja,
 Kérlek egyre innen is, onnan is,
 De legjobban az imoszki bíró.
 A török nő kéri édes bátyját:
 „Az égre, bátyám, ne kívánd tőlem!
 Hogy ne szakadjon meg szegény szívem
 Árváimat magam előtt látva.“
 De a bég erre nem is hederit,
 Hanem a bírónak adja szegényt.
 Könyörgött a nő a bátyjának,
 Hogy írjon egy két sort minél előbb,
 Küldje el az imoszki bírónak;
 A leány tégedet szépen köszönt
 És a levélben szépen könyörög:
 „Gyűjtsd össze a lakodalmas népet,
 És ha majd indulsz a fehér várba,
 Hosszu takarót hozz a leánynak,
 Ha az aga vára előtt jártok,
 Hogy ne láthassa szegény árváit“.
 Mikor a levél a bíróhoz ért
 Lakodalmas népet hívott egybe.
 A násznépet szedi, megy a lányért.
 Szerencsésen érkeztek a lányhoz
 És egészségben tértek meg vele.
 Mikor az aga várát elérték,
 Két leánya az ablakból nézte,
 Mindkét fia kísértelt eléje
 És anyjukkal beszédbe eredtek:
 „Fordulj be hozzánk, drága jó anyánk!
 Hogy mi téged megvendéghessünk.“
 Mikor azt hallá Hászán agáné,
 A vőfélyhez fordult és így szólott:
 „Isten veled násznépem vőfélye,
 Állítsd lovamat a vár tövébe,
 Hogy ajándékokat adjak nekik.“
 Megálltak a lovak a vár alatt.
 Gyermekeit megajándékozta:
 Minden fiának aranyozott kést,
 Lányainak földig érő posztót,
 Legkisebb fiának a bölcsőben

Ruhákat küldött egybe kötözve.
Mindezt nézi a hős Hászán aga,
És magához hívja mindkét fiát:
„Jertek ide, én szegény árváim!
Ha nem akar köszívű anyátok
Megkönyörülni most se rajtatok“.
Midőn ezt hallá Hászán agáné,
Fehér arccal leroskadt a földre,
Hullás közben elrepült a lelke,
Nagy bánatában nézve árváit.

Fordította: Polácsi János

Ez a vers 1774-ben jelent meg először Fortio Albert dalmáciai utazása alkalmával és pedig latin betűkkel, olasz fordításával együtt. Az olasz fordításból készítette Goethe 1789-ben az övét.

A fenti fordításnál Vuk Karadzics „Srpske narodne pjesme“ című költeményes kötetének 1846-iki bécsi kiadását használtam. (III. k. 527. old.).

Hegedül a halál

Becsülöm ezt az álnok léte,
Mert fukar volt, mert megtépzotti.
Megáldom ezt az álmogyilkos nagyvilágot.

Megköszönöm a gunymoslyt
S a nagy, keserű kacajom,
Mely tanyát vert az ajkamon.

Már jöhetnek most verni, rázni,
Én megtanultam hahotázni
Gúnnyal, a halott kedveken,

Szeretem ezt az álnok léte.
Éji, holt uccán egymagamban kacagok
És sirnak, sirnak körülöttem az álomtolvajok.

Igy szép az élet, a mi szerelmünk!
Kis semmiség, hamar kihül,
Szeretlek, szeretetlenül.

Könnyszerleggel vigan koccintunk
És eltántorgok bús-vidáman egyedül.
Nekem a halál hegedül!

Borsodi Ferenc.

Az utolsó betyár

Esti harangszó uszott a hodály felett. Édes tarlóvirágszagot hozott vele a szél. Az ugarlásra váró földekről már érezni lehetett az őszt. Azon az estén veszett el az öreg Mihók.

Vacsorára terítettek épen az öreg diófa alatt. A kecskelábu asztal felett ősziiesen borzongtak az ágak s a festett tányérok mellé lekoppant az első dió.

— Itt az idő a szedésre — bólongott a gazda — az öreg készítse ki a dorongokat, holnap leverjük.

Az ám, hová lett az öreg Mihók?

Akkor néztek körül. A lócája üres volt.

A kamrák, pajták, nem adták elő, hiába keresték. A magános hodály körül csak a pusztá lélekzett, s a messzeségben apró fények csillogtak a többi tanyáról.

— Majd előkerül — nyugtatgatták egymást — vendégségbe tévedt valamerre.

Nem hozta haza az első kakasszó, a második sem. Sem a reggel. Elveszett az öreg Mihók.

„Betyár vér... — sugdosott a tanyai nép — amig meleg, nem hagy nyugtot“...

Legenda kísérté és növelte meg robusztus alakját a tanya világban. Gyerekkorában verték rá a bélyeget és viselni kellett haláláig. „Betyár ivadék“.

Réges-régen, amikor még kis Mihóknak hívták, kelt a híre, hogy Rózsa Sándor az apja. Az anyja akkoriban nem tiltakozott, csak mosolygott a meséken. Sokat ért akkor az ilyen hírnév. Nöttek a földek a kis hodály körül. Szaporodtak, teltek a pajták. Az emberek hadd beszéljenek. Pedig egyedül ő tudta, mi volt az igazság és mi volt a hazugság abban a szóbeszédben, amely Rózsa Sándorral összekötötte.

Keveseknek mesélt arról a rémséges éjszakáról, amikor ez a kíváncsiságos ismeretség majdnem az életébe került. Akkor már megvolt a kis Mihók. A karján ringatta azon az éjszakán. Éjfél felé lehetett. Szokása szerint felkelt, gyertyát gyújtott, hogy magához vegye éhes kicsijét. A hűlő kemence mellé telepedve a parasztszoba sarkában, csendesen dudolgatva szoptatott.

Fiatalt alig értő, alig gondolkozó gyerekasszony volt. Mit gondolt ő most a tompa, lopva érkező lódobogással, amely a tanyai uton elveszett? Mit tudta ő a méléző altatgatás közben, hogy mit jelentenek azok a zörejek az udvaron? Hogy a rosszul behuzott, függöny mellett gonosz szemek leskelődnek rá. Kettő a lovakat kötötte el az istállóból és kettő az ablaka alatt állt őrt. Míg ő álom szemekkel, kócosan egyszál szoknyában, gondtalanul dudolgatott s az anyák mosolyával játszadozott a kicsijével, addig odakinn egy megátalkodott kéz, ablakon keresztül ráfogta a puskáját.

A másik a parancsoló, aki mellette állt és nézte a gyertya fényénél szoptató fiatalasszonyt; Isten tudja mi szállhatott kérés szívébe: megfogta a társa karját.

— Ne bánts — dörögte rekedten — nem látod milyen boldog a gyerekével?!

Azt mondták Rózsa Sándor volt.

Az ablak alatt, az összetaposott föld s a lábnymok árulták el reggel, hogy kik jártak itt. Csodálatos, a hodályból nem hiányzott semmi és ezután sem vészett el semmi. Elmúlt a külföldös éjszaka minden rémségével, csak a rekedt hang maradt meg emlékül a fiatalasszonynak s egy üzenet sokára a szegedi Csillagbörtönből.

— Tudjátok meg, hogy az én fiam. Nekem köszönheti az életét.

Ezen az emléken nevelődött fel a Mihók gyerek. „Betyár ivadék“. Hiába esküdözött, átkozódott később az anyja, rajta vészett a név.

Különösképp külsőre is hasonlított legendás apjára. Ugyanaz a szúrós mogorva szem lövelt ki sűrű szemöldöke alól, ugyanazon zömök tagbaszakadt férfivá emberesedett. Nem lehetett kétség.

— A betyár fia — leskelődtek utána a tanyaiak. — Mi lesz ebből?

Semmi sem. Rossz világ járt akkor reájuk, bealkonyult a betyárookra. Elnyelte őket a szegedi Csillag börtön. Szétszóródtak meghunyászkodtak a szegény legények s perzekutorok szeme függött a pusztai legényeken. Az emberek már nem félték őket, szállást nem adtak. Kis Mihókra nem lett szükség. Nekibusult, komor gyerekek lett belőle, de a légynek sem ártott. Csak az a konok betyárfeje riasztgatott a kemény nyakon, amely sehogysem illet ebbe a békés világba.

A hirnév felkavarta, kitaszítottá tette a többi legény közt. A munka nem fogta, kapa nem illett a kezébe. Amnál inkább a karikás ostor. Ha a nyakába akasztotta, hétszámra nem látták. A pusztán bujdosott étlen-szomjan, megkötözött indulattal a betyárvérrel megátkozott legény. Őszön kukoricát sütött, vagy meg-

bujt a gúlya közt és megszopta a teheneket, ha nagyon éhes volt.

Megkötözve hozták többször haza a perzekutorokkal. Nem segített rajta. Ujra megszökött. A pusztá volt a szerelme és az élete. Mit tehettek egyebet az otthoniak, pásztorságra fogták. A saját jószágát őrizte. Tavasztól őszig gulyáskodott. A pusztá volt az egyetlen vétké és egyetlen mentsége. Nem szerette az embereket. Fojtogatta a zárt szobai levegő, más bűne nem volt. Hosszunyelű kése nem látott egyebet birka, vagy malac vérnél.

Nyaranta, az aszalódott mezők fanyar lehelete volt az élettője, télen a zuzmara. Ha otthon volt, sem hált benn a házban. A kazlak tetején aludt az első fagyig. Az becsalta az eresz alá a szunyoghálós ágyra. De onnan egy tapodtat sem tovább. Reggelenként deres párnákon ébredt. Belepte a bajuszát, arcát, az volt a jó. Levágta a földre, ha valaki ponyvát mert dobni a szunyogháló tetejére.

Senkit nem bántott, senkit meg nem károsított. Mégis kerültek, a világból kimarós emberré tették. Féltek a döngő lépéseit, kerültek mogorva szempillantását s messzebb húzódtak mellőle, ha a kocmaasztalhoz ült.

Ritkán beszélt ilyenkor, csak ivott. Egymagában, szótlanul, mint egy ittfelejtett, ércebeöntött szobor dült az öklére az ivó asztalán. Álló három napig tudott így inni, étlenül. Ritkán látták kocsmában, a szélesen elkönyöklő bús betyárt, de akkor sokáig. Megsem látszott rajta a sok ital. Talán csak annyira, hogy szélesebben feküdt el az asztalon, vagy hátrább tolta zsiros kalapját a feje tetején.

Nagy hallgatás feküdte meg ilyenkor a betyár lelkét. Ki tudja a szüksézsavuság mögött talán a multat temette. Nagyon sokat kellett innia, hogy megoldódjon ez a megkötözött nyelv. Akkor sem az embereknek beszélt, hanem magamagának dalolt mélán. Talán a szíve volt a dalban, hogy olyan szépen szólt. A leborított subán, a csillagos égre veszve, szokhatott rá erre az énekekre, hogy annyira áradt belőle a fojtogatott betyár lélek.

Megállt a beszéd a füstös kocsmában, ha a betyár énekelt. Mély, érdes, busongó hang rezgett fel belőle, melyben benne érződött a pusztá minden elfelejtett szépsége.

Elszállott már a daru meg a gúlya.

Maga maradt a gulyás meg a gúlya.

Magam vagyok, kinn a pusztán egyedül.

Rajtam még a jó Isten sem könyörül.

Szótlanul kelt fel utána az asztaltól. Szótlanul fizetett, ha megelégtelte a dalt. Kíváncsi szemektől kísérve, senkitől el nem köszönve, húzta szemére a kalapját és ment vissza a pusztára. Nem látták őszig.

Igy öregedett meg, kidaszított mogorvaságban, festőkézre méltó robusztus alakjával. Megderesedett a konok betyárfej. Megrán-cosodott a szélről mart kemény arc. Kivénült a betyár a pusztáról. Hazakerült a gúlya mellől a szunyoghálós ágyra.

Régen nem döngött a lépte, régen nem félték a szavát, csak a mogorvasága lett nagyobb. Ugylátszik, megszokik otthon. Megroggyant lábaival nem való volt gúlyáskodásra. Betegeskedett. A régi őszi derek sajogtak a csontjain. Nem sokáig viheti az életet. „Ne haljon meg a pusztán“ — gondolták a hozzátartozói. Hazahozták.

Napestig ült szótlanul a ház előtt, vagy hanyat fekve az ágyán. Mintha semmi köze sem lett volna, a szabad ég alatt-háláshoz, soha nem emlegette. Csak öszönte fogták el nyugtalanságok, mikor hazakerültek téli szállásra a jószágok s vándormadarak húztak el a hodály felett. Hosszu a tél, hó kerül a pusztára. A tavaszt vajon megéri-e, hogy újra kijárhasson?

Éjszakánként nyugtalanul forgott, magasra polcozott ágyában, s kivesző légzéssel figyelt a messzibe. Ezen a nyárvégen volt a legnyugodtabb s akkor veszett el.

Nem került elő másnap. Nem került elő harmadnap. A Mihók hodályon álló hétig sirtak. Keresztül-kasul a határban kutattak utána. Még a Tiszán túl is kerestették. Elnyelte a pusztá. Annak a fia volt, ugylátszik visszavette. Vagy a folyóba veszett, vagy valamelyik árok mélyén hever leütötte. Mindenre gondoltak. Jót, rosszat gondoltak felőle.

A hét végére lelték meg. Messze kint, a pusztá ég alatt. Egy téli etetésre hordott széna asztag tetején vert tanyát, a puha szénába ágyazódva, ahol az eget nézte reggeltől estig.

Étlenül, legyöngülten, bepizkolódottan hozták haza kocsin.

— Miért tette? — támadtak rá. — Nem volt kendnek jó dolga itthon??

Lehajtotta a fejét. Különös, fájdalmas-boldog hallgatás viharzott az arcán.

— Miért tette??

— Ujra látni akartam a pusztát — tört ki az öreg betyár — meg a csillagos eget... — s elcsuklott, rekedt beszédhez nem szokott hang úgy tette utána sokára: ...még egyszer, utoljára.

Majd megtörülte könnyelábadt szemét maszatos inguujjával.

Börcsök Erzsébet

Egyszerű holttest a szemétdombon

Fényes és új paloták vidáman emelkednek,
tégglába, kőbe menekül a rettegő tőke,
örvénylik, árad s világokat borít el a nyomor óceánja
s kinek jut ma eszébe, hogy az óceánnak cseppjei vannak?

Csepp volt Mindenki János is a nagy óceánban,
nem vette észre senki, még társai sem,
nem látta senki, pedig az újságok róla irtak,
konferenciákban róla beszéltek, statisztikákban ő sorakozott,
épülő paloták pincéiben s meleg szemétdombokon
húzódtott meg, kenyeret evett és paradicsomot,
s jaj, régi giccs; vérző tüdőt köpött az uccatestre
s hallotta tán, mikor finom dámák
szép estélyeken jótékony szívvél érte énekeltek
s teadélutánok füstös zürzavarában, táncokban
érette fáradoztak.

De csepp volt csak ő a széles óceánban
s hogy éhezve rongyban, egy novemberi hajnal
ködökkel elpárnázott testén
vérző tüdővel csak elnyult a puha szemétdombon
újsághír vált belőle, csupán néhány sor
s mellette oldalszám terpeszkedtek
a nagyképű konferenciák.

Fényes és új paloták vidáman emelkednek,
tégglába, kőbe menekül a rettegő tőke,
örvénylik, árad s világokat borít el a nyomor óceánja
s kinek jut ma eszébe, hogy az óceánnak cseppjei vannak?

Csuka Zoltán

Ludvig

A v—i állomás várótermében tétlenkedtem, a vonatcsatlakozásra várakozván. Untam a rideg és áporodott szagu falakat s bár odakünn hűvös, őszi eső szemezett, nekivágtam az idegen városnak.

S amilyen elhagyatott volt az állomás, olyan volt régi, patinás házaival maga a város. Szinte beleporosodott a multba. Ugy y nagygalléros öregember után, amint elbotorkált mellettem, mintha valamelyik családi kriptából lépett volna ki az uccára.

Minden anakronisztikus avultságot teregetett szét.

Ezek után kíváncsi voltam az egyik kirakatra. Megállottam és belenéztem a porral bevont ablakba.

Sötétkéék ruhába öltöztetett automata-emberke állott a vastag üvegtábla mögött s egyenletes, de nagyon fáradt, szinte bóbiskoló tempóban cipőt kefélt. Vagyis csak megmeglengette a cipőkefét az amugy is fényes lábbeli felett.

Törtem a fejemet: hol is láttam én ezt az embert? Mert bizonyos, hogy már találkoztam vele.

A kis ember a szállodai bérszolgák megszokott sötétkéék formaruháját viselte, lapos, kékposztós, viaszkosvászon-ellenzős sapkát és olcsó, zöld kötényt.

Az arca beretvált volt, kék-borostás.

Legjobban szomoru, szenvedő arcifejezése fogott meg s fekete pillás, félig lehunytt szeme, melyet sohasem vetett fel, mintha csak szégyelné, hogy így kellett találkozunk. De lekötötte figyelmemet fáradt karlendülete is, mely úgy hatott, mintha láthatatlan vonóval láthatatlan hegedűn játszanék.

Nem tudom: hogyan, de egyszerre csak magam körül éreztem s harmadrendű szálloda nagy, éjfél utáni csendjét, a befelé hallgató, homályos folyosókat, a csukottszemű, lepihent szobákat, ahol össze-vissza szegény emberek laknak s gyűrt, hánykolódó, zavaros álmukban is egyre a nimcstelen jelennel és holnaptalan jövőendővel kinozzák magukat. S láttam a szegény, zöldkötényes szolgát, amint a sáros és lyukastalpu cipők garmadája sorakozik előtte, jobb karja egyre lassubbodó lendülését, ólomszínű, korán-öreg

arcát, amint egyszerre rábukik a balkezeiben tartott csupasár bakancsra.

Már nagyon késő van, éjfél utáni egy óra. Szegény Ludvig miért nem megy aludni?

*

Napok óta vártuk a változást. Egyesek közeli békéről, mások még közelebbi forradalomról beszéltek.

A Hűvös-völgyben éjjelenként villákat fosztogattak. A Szénatéren rosszarcu, facér tengerészek fényes nappal inzultáltak a magános várakozókat. Senki sem mert a másik védelmére kelni. Az emberek akcióképtelen fatalistákká váltak. Megérték az elkövetkező eseményekre.

Hónapos szobában laktam. Fenn, a negyedik emeleten, közvetlenül a tető alatt. A honvédkerületi parancsnokság és a katonai börtön közelében.

Már este furcsa képet mutatott az ucca.

Éjjeltájt egyszerre kopogni kezdtek fejem felett, a bádog esőcsatornán a mannlicher-golyók s a felkavargó, zűrzavaros lármat éles lövések rázták meg.

Kiengedték a katonai rabokat.

En csak tovább fekvődtem a fűtetlen szobában, egykedvűen meditálva: fellázadt a katonaság. Olyan egyszerű volt számomra mindez, oly kevésbé félelmetes. Talán azért is, mert már minden benne volt a levegőben. S mert mindenki várta a változást vagy a háboru végét.

Lehet, hogy valamelyik puskagolyó embert is érhet. Lehet, de nem valószínű. S annyira biztos voltam benne, hogy végeredményben nem fog semmi nagyobb történni. Talán csak később, sokkal később.

Igy köszöntött be a fehér őszi rózsába lágyult budapesti forradalom. Nem komoly, nem igazi. Félig pesti, félig magyar. Inkább divat, olyan, mint 1914 júliusában a háborúért való lelkesedés. Nagy, végleges szabadságolás, mikor mindenki maga írja alá szabadságolási jegyét. Vagy amolyan: „Eladom a szürkét, meg a feketét...” — hej! — „bánom is én a...”

Nagyon stilszerűtlenül választották meg a fehér őszi rózsát. Jobb lett volna meghagyni temető-virágnak.

De annyi bizonyos, hogy mindent lehetett újra kapni. Igazit és bővít. A portéka előbujt a rejtett raktárokból, nehogy besaf vanyodjék a hirtelen besszben. Csak lakást, szemet és fát nem lehetett keríteni — szegény embernek.

A hónapos szobák lakóinak sok helyen felmondottak — haza jöttek, akik megmaradtak: torzonborz apák és emberarcu gyermekek. Nekem is mennem kellett.

Hogy mindenem meglegyen, valamelyik harmadrendű szálló-

dába huzódtam. Itt találkoztam először Ludviggal.

Délután volt, irodai órák után. A szálloda halljában ténferegtem. Sebesültet cipelték be, akit fáradt golyó ért. Szédett, védett katonamundéres, szinte még gyermek-ember emelte fel két karjánál fogva a magával tehetetlen embert a hordágyra. Utána, színehagyott katonasapkáját balkezában tartva, csapzott homlokát törülgette s részvétellel nézte a sebesültet. Ő volt: Ludvig. Akkor facér katonának gondoltam, aki az esetre betért az uccáról.

Valamivel később a Dunaparra indultam. A Rákóczi-úton ellenséges pózban: tengerész-osztag menetelt. Kisebb, forrongó beszédű tömeg követte őket a járdán. A posztoló rendőr csendre intette a nagyhangosokat. Az egyik tűlzigága félúr-féliparosféle revolvert rántott elő s rásütötte a rendőrré. „Nesze neked, kutya!” A kék-posztós, súlyos test hangtalanul az uccakövezetre zuhant. A lábak tovább meneteltek s a zürzavaros lárma balra kanyarodott. Lenn, a Dunaparton; bundás semmittevők sütkéreztek. Gróf Károlyi Mihály haladt el mellettük lassan, cseppet sem sietve. Köszöntötték s utána boldogan dörzsölgették a kezüket. Nincsen semmi baj, hiszen az ország első embere nyugodtan sétál az uccán.

Késő este tértem haza. Ludvig ott ült a második emeleti folyosó egyik beugró zugában s cipőket tisztított. Alighogy betettem magam után az ajtót, halkan kopogtatott s belépve, udvariasan tudakolta, hogy kivihetné-e cipőmet.

Kissé bécsies kiejtéssel beszélt, de hibátlanul. Katonasapkáját kezében tartotta s félig meghajolva állott előttem. Olyan volt, mint valami várakozásba merevült „Jawohl!” De nem a csúszó-mászó szolgák fajtájából való, hanem azon kevesek közé tartozó, akik tiszta, gondolkozó fejjel veszik át a parancsokat s nem automaták.

Hetek multak és én lassan megszoktam. Annyira, hogy sokszor már észre sem vettem. Hibátlanul, pontosan működött, szükséges próza volt a szálloda életében. Ember, aki sohasem akart kilépni tárgyi mivoltából, aki sohasem volt több, csak Ludvig, a cipőtisztító szolga.

Éjjel 11 óra felé magamra zártam az ajtót s éreztem, mint hömpölyög át idegeimen nagyon halkan a szálloda százfülkés élete. Jobboldalt, a fiatal házaspár szobájában kivételesen csend volt, a férj pénzre tette fekete ruháját, hogy feleségét drága pénzen átkocsikáztathassa éjjeli teára, Budára. Holnap talán a téli kabátját fogja az erőtlén ember a handlénak odadobni, hogy gyerekfelesége szeszélyeit kielégítse... Baloldalt: cipőket rug le valaki a lábáról. A rézágy keservesen nyikorog, a rugók vinnyognak, a nagy karosszék hirtelen puffan: nehéz test hajította magát belé. Az órát nézem: pont 11. A vicclap-szerkesztő meztelenre vetkőződött az éjszakai íráshoz, mert másként nem tudott dol-

gozni... A folyosó behajló vége felé kulcs nyikorog — lassan, elhúzva — majd ajtó nyikordul s vattás-nesztelen becsukódik. A fiatal, lengyel szobaasszonyhoz most osont be a csunya, hajlott orru, vörös-tüskés arcu szállodaigazgató. Azt mondják, hogy így megy ez szinte nap-nap után, már hónapok óta. Förtelmes, ideg-örlő, szekszuális narkotikum. S a szép asszony egész nap betegen hentereg, ha a torz ember csak három napra is kimarad... A szemközti szobából mély sóhajtás szűrődik át. Alomhang elkapva, hadarva mondja: „haza megyek...” — (nekiesve, görcsös akarással) „haza kell mennem...” — Fiatal katonatiszt, nem él már senkije sem... Messze odakünn nagynéha lövés dördül — ugye lehet: emberre... Nagyritkán felsir az éjszakai csengő, majd nagykapu roppan és dördül. Ujra csend. Ludvig mit sem hall, tovább keféli a sáros cipőket és bakancsokat. Milyen jóleső érzés, tudni, hogy ez a csupasz és tejarcu gyerekmber fölöttünk virraszt s álomba keféli idegeinket.

Egyszer éjjel beszédbe ereszkedtem vele. Életkörülményei után érdeklődtem. Megtudtam, hogy bécsi s hogy zeneakadémiára készült, de közben be kellett vonulnia.

— No, és egészen lemondott e tervéről?

— Igen, apám meghalt. Anyám meg nagyon kevés nyugdíjat kap.

— S nem is hegedül már többé?

— De néha, ha hozzá jutok.

— Talán mégis be juthatna valahová? Nem gondolja? Valamelyik kisebb zenekarba? Most gombamódra szaporodnak a bárók.

— Sokan vagyunk. Még ingyen sem kellünk.

Bizony: még ingyen sem kellünk. Elmúlt a háború. Elgondolkoztam:

— Hát így akar élni? Életcél ez önnek?

— Nem tehetek másként, valahogy élni csak kell. Feleségem van Bécsben és kis fiam, akik éheznek. Kis szünet után megjegyezte: Bécsben nagyon sokat éheztek és éheznek az emberek.

— Tudom — itt is elegenden vannak.

Hallgattunk.

— Nem hittem volna, hogy már nő, hisz oly fiatalnak látszik. Ugyan hány éves?

— Huszonegy.

Mindketten magunk elé néztünk.

A többit már gyorsan hozzágondoltam. Háborús házasság — sürgös, ekspresz, mert holnap már késő. Csak egyetlen egyszer magunkba ölelni a kedvest, azután jöjjön a halál. De az édes csókját magunkkal visszük Doberdó pergőtüzébe s a gázködöt ringató halálmezőkre... Lányosarcu gyermekek, gyermekarcu lányok!

S közben egyre jobban összezavarodott az élet. Semmi bizonyosság. Köztársaság vagy proletárdiktatura? S a főváros sötét- és kihívónézésű tengerészei mind tüntetőbben vonultak fel az uccákon. Azt rebesgették, hogy az ő kezükben a főváros s nem-sokára átveszik a polgárság felett a hatalmat.

Az uccasarkokat ellepte az össze-vissza emberhordalék. S az árusok élelmes serege egyre kínálta a szedett-vedett portékát. A cigarettaárusok dohánylében áztatott lóganéjt sóztak az ember nyakába „Dritte Sorte“, Memphis és egyéb hangzatos neveken. Az emberek ellepték a villamosok tetejét, hogy valahová eljuthassanak. Vagy virslikként lógtak az ajtókon és ütközőkön. Élelmes rikkancsok szenzációs-nál-szenzációsabb újságokkal szórták tele az uccát. Az emberek boldogan vásárolták a középeurópai Svájcról szóló cikkeket. Béke, béke, béke!!! — ölelte magához minden szív az édes szót. Béke! — Hiszen mindnyájan testvérek vagyunk: román-testvérek, szerb-testvérek és szlovák-testvérek. Mi leszünk az új, a boldog Európa. Béke!... De hová tűnt egyszerre a béke? A jó híreket halomra gyilkolták a rosszak. Nem lesz már sohasem béke! A polgárok riadtan keresték egymás bátorító tekintetét. De nem volt vezető. S a lánkereskedők újból dugdosni kezdték az árut, hiszen Zürichben megint esett a pénz. Talán holnap-holnapután már nem is fogják jegyezni. S a terézvárosi gazdagok szocialista vezérek barátságát hajszolták. A szocialisták meg fogják az országot menteni. Nem engedik, hogy kikiáltásák a proletárdiktaturát. Magyarország nem Oroszország...

De szilveszter-éjszakáján a Liliom-uccában puska golyók süvöltöttek végig s valahol a ferencvárosi pályaudvar környékén még éjfél után is egyre ropogott a manlicher.

Az emberek még jobban tódultak a fővárosba. A szállodákat folyton erősebben ostromolták. A vörös igazgató felmondott az állandó bérlőknek. Még mélyebben akart belenyulni az emberek zsebébe.

De sokan fogukat vicsorgatva állottak ellent. Nem, őket nem fogja a vörös gazember a szállodából kihajítani.

Ludvig végképpen leszorult a pincébe, a központi fűtőtestek mellé. Itt huzódott meg Bécsből lehozott családja is.

Helénnel, Ludvig feleségével, először a lépcsőházban találkoztam. Akkor már második hete lakott a szállodában.

Izlésesen szabott, világos kabát volt rajta, melyet csak derékig gombolt be. Finom, leányos keble, akár egy drága virágcsokor, úgy hullott ki a szétnyílt kabátból.

Akaratlanul egyszerre egymásra néztünk. Ő tágra-nyílt kék szemével oly természetes-közömbösen, mintha csak ablak volnék, melyen át másvalahová nézne. Utána fordultam. Finoman ikrásodó, karcsu lábai könnyedén lendítették fölfelé a lépcsőkönt.

Arcát nem tudtam megrögzíteni. Elomlott, szétlevegősödött, mielőtt megfogtam volna. Olyan virág volt, melynek csak illata maradt vissza.

Vajjon hová mehetett és kit kereshetett odafönn? — kérdeztem magamban. Később tudtam meg csak, hogy az egyik szoba-úrhoz lopta fel magát.

Már első találkozásunkkor az volt az érzésem, hogy egyszerű és szegény emberek gyermeke. Ugye lehet: varróleány volt vagy valamely kalapszalónban dolgozott. Csak tömeglakások dobnak ki az uccára ily megragadó jelenségeket. Mintha ezzel akarnának kárpótolni a sok gorombán elszabott emberanyagért.

Helén többször is elárulta származását. Hirtelen elcsúszott egy-egy kifejezésen vagy egy-egy szóba beletörte a nyelvét. Ilyenkor elpiruló arccal kapta fel a jólneveltség szoknyáját, hogy valahogy még jobban be ne szennyezze.

S éppen ezért nem hittem, hogy Helén még egyszer otthont találhat a nyirkos falak között, ahol a kloakák vastag csövei akár megpuffadt, vastag belek, időnként hangos kluttyogatással öblögetik le a szálloda emeleteinek aláküldözgetett emberi szennyét, a legundokabb piszkot.

Esténként Ludvig arcát kutattam. De Ludvig arca hallgatott. S én nem tudtam letörni hozzá a kezemet, hogy az övét megszorítsam.

Egyszer vasárnap délután a kis fiát vezette sétára. Uj, sötétkék szállodai ruháját vette fel s viaszkos-vászon-ellenzős sapkáját. A kis fiún szürkés-zöld, vékonyka télikabát fityegett.

A szálloda ajtajában ácsorogva néztem el őket.

Lassan haladtak előre a napsütéses oldal kirakatai mellett. Apa és fióka — nagy és kis ember. Akiknek semmijük sem hiányzik. Még maga az anya sem.

Szinte nyomorúságukban is boldogaknak éreztem őket.

A csöpp Ludvig minden újabb tárgynál nagy bizakodással apjára emelte a szemét. Akárcsak az éltető és világosságot adó nap felé fordult volna. S áttetsző, vékony kezezkéjével mutogatva, gyengéd és kedves gyermekhangján egyre kérdezősködött.

Ludvig alig győzte a válasszal. Hogy nagyobb nyomatékok adjon a szavainak, folyton rábólintott mondataira a fejével. De oly nagy-gyermekes komolysággal, hogy aki ránézett, elmosolyogta magát. Mert Ludvig olyan volt, mint valami komoly képet erőszakoló pojáca.

A kis Ludvignak ez volt első és utolsó sétája.

Helén nem vitte magával, mert máról-holnapra beállott takarítónőnek. Cseppet sem finnyáskodott új szerepében. Az embernek le kell mondania igényeiről, mert nincs más választás. Ezzel védekezett. Ludvignak pedig azt mondta, hogy ruházkodásának

árát akarja megkeresni. Igazában alkalmat akart teremteni találkáira, melyek így kevésbé tűnhettek fel. Az elfoglalt Ludvig nem ért rá utánajárni, a szerető indiszkréciójától pedig legalább egyelőre nem kellett tartania.

A kis Ludvig egész héten át ott settenkedett a pincébe vezető, homályos folyosón. Legfeljebb a hallig merészkedett el. Bár ő messzebb szeretett volna menni, egészen az uccára. Dehát a szállodaigazgató nem állhatta a gyermekeket. Legkevésbé ezt az éhség kosztján felcserepedett, kis, fázós csemetét. Nem egyszer durva kiabálással kergette vissza a vaskazánok vörös-homályos, dohogó világába vagy a kihült és megfeketedett pincefalak közé, melyek ilyenkor nyulós és dermesztő verítéket izzadtak.

Elfogyott a szén és elfogyott a fa. Drága pénzért még csak lehetett volna felhajtani. De a szálloda igazgatója nem vásárolt drága tüzelőt. Legális áru nem jött. A vonatokat folyton dézsmálták. A raktarakat elkezdték fosztogatni. Az emberek már nem is tartották bűnnek, ha valamit elemelhettek. Több-kevesebb eredménnyel divatba jöttek a vonatkisérők. De a csuszdák forgalma semmit sem emelkedett. A fát pedig „ab erdő” adták el. Így ismét megrövidült a fűtési idő s a kazánokat rosszminőségű, diring-dorong fával tömték meg.

Egyre tovább maradtunk el a kávéházakban. Ameddig csak lehetett. Mint 1917-ben, a nagy tél idején, mikor estére behurcolkodtunk a kávéházi asztalok mellé.

De a kis Ludvignak nem volt hová memmie.

Hogy haza jöttem egyik délután, lassan és félénken folydogáló gyermeksirást hallottam a pince felől. Biztos voltam, hogy a vörös szívtelen verte meg Ludvigot. Sietve benyitottam a pincébe. A kis Ludvig ott ült oldalát fogva, s vézna testcskáját csavargatva a betonra hintett szalmán.

— Jaj — jaj — hallatta ismét panaszkodását.

— Mi az kis fiam? Mi bajod? — s megsimogattam.

— Itt, itt — szúr... s baloldalára mutatott. — Jaj, jaj! — és elkezdett sirni — Apa, apa, gyere...

— Mindjárt hívni fogom apukádat — s elsiettem.

Nagynehezen előkerítettem Ludvigot. Az arca fehérré vált, mikor elmondtam neki, hogy miről van szó.

— Der Herr Direktor — hebegte zavartan...

— Semmi, csak menjen. Mit magának most a szolgálat... Siessen!

S Ludvig nekiiramodott, három lépcsőt is átugrott egyszerre.

A szállodai kávéházba tértem be. Dr. Barabás János ismerősömet kerestem, aki ilyenkor szokta lehajtani uzsona-teáját. Facér orvos volt, nem volt sehólszem állása.

Gyorsan megtaláltam. A fűtőtesten üldögélt, könyvet olvasott

és egészséges fogai közé szorított matrózpipájából vigan pőfékelt. Markáns és érdes arcával kérdően tekintett reám. De a pipát nem engedte ki a szájából.

— No, mi baj?

— Ludvig kis fia beteg. Azonnal meg kellene vizsgálni. Nem tennéd meg János?

Most már kivette fogai közül a pipát.

— Beteg? ...Hm. No, gyere, nézzük meg — s vállára dobta a kabátját.

Lementünk a pincébe. Akkorra Helén is előkerült. Ludvig újabb szalmaréteggel szórta fel a pincebetont s ráteregette a sóványan megtoldott szállodai ágyneműt.

Barabás megtapogatta.

— Tyű, ez kevés. No majd lehozok egy jó katonapokrócot. No, mutassa.

A kis Ludvig sehogyan sem akart megmaradni anyja karjai között. Nyöszörgő panaszkodással egyre apja felé könyörgött.

— Vegye el már Ludvig a kis gyereket — szólt rá Barabás érdes hangján. — No kis fiam, hadd nézzük meg... No, szépen — próbálta a kis Ludvigot csittitgatni.

— Borogatást. Minden órában váltani. Én majd elhozom a szükséges orvosságot. De nagyon vigyázzanak ám a gyermekre. S innen — körülnézett — hát ez nem jó van — morogta — Nincs valami jóismerősük?

— Nincs.

— Hm...

Fejét csóválva ment kifelé. Visszakiáltott: Nemsokára itt leszek.!

— János, mondd: mi baja van a kis gyermeknek?

— Tüdőgyulladása — morogta röviden, pőfékelve.

— Kutya-fáját!... Hogy ilyen helyen kell a gyereknek feküdnie — s megbökdöste vastag mutatóujjával a dohányparazsat. — Ha az a gazember beleegyeznék — meditált tovább maga elé — hát átadnám Ludvignak a szobámat. De ugyse engedi... A tejébe még kilökné.

Szobája ajtaja elé értünk. Kizárta és benyitott.

— Várj csak. Nesze, fogd ezt a pokrócot s vidd le a pincébe. Én mindjárt jövök, csak elszaladok valahová orvosságért. S a katonapokrócot a kezembe nyomta.

Másnap kétszer is lecipelt a kis beteghez.

Ludvig és a kormos kazánfűtő éppen borogatást váltottak.

— Hé, nem úgy kell azt csinálni — förmedt rá az ügyetlenkedőkre — Igy! Látjátok?

— Hát Helén hol van? — kérdeztem, mikor kiértünk.

Megállt, féloldalas fejtartással s gunyosan tekintett reám.

— Nagyon érdekel? — Akkor szaladj fel a harmadik emeletre s kopogtass be Remetey századoshoz. Egész biztosan onnan fog kiugrani. Nagyon sürgős temivalója akadt odafönn. No? — s éles nézésével felém vágott.

— Ezt nem tudtam.

— Pedig már Ludvig is tudja.

— És türi?

— Legfeljebb egyet tehetne: kivághatná Helént az uccára. De erre képtelen, így hát hallgat.

— Magam is észrevettem az utóbbi időben, hogy túl-hallgatóssá vált.

Közben a kávéházhoz értünk. Barabás nagy-kényelmesen telepedett le törzsasztalánál. Majd rákezdte:

— Látod: ilyenek a hadi házasságok. A tacsókó-férj 22 éves — ő mossa a pelenkát, ő vasalja, a cucsis-üvegből megszoptatja a gyereket, ha nagyobbacska, griz-papit kotyvaszt, kiviszi az éjjeli edényt, elmosogat, eltörölget, azután kezét csókol a mamácskának és bocsánatot kér tőle, amiért nem kísérheti el a randevura, dehát már elütötte a tizenkettőt és a hivatalba is be kéne nézni. Eh! — legyintett a kezével — beszéljünk másról.

Vagy nyolcadik napra rá, Ludvig felindult arccal ment végig a harmadik emeleten.

— Helén, hol vagy? — kiabálta.

Helén történetesen tényleg takarított s kidugta fehér fityulás fejét az ablakon.

— Mi az?

— Jer le, Ludvig nagyon beteg.

Helén visszabújt a szobába, letette az asztalra a porolórongyot, odaállt a tükör elé, levette a fehér fityulát a hajáról és igazgatni kezdte kibomlott fürtjeit.

Ludvig ingerülten belökte az ajtót.

— Mi az? Jössz már?

— Mindjárt — s még egy utolsót igazított a frizuráján.

Ludvig dühösen elkapta a karját s kemény szorítással kituszkolta. Helén halkán felsikoltott s karját tapogatva, lehajtott fejjel, szótlanul lefelé indult a lépcsőkhöz.

Nem ismert rá Ludvigra. Ilyennek még sohasem látta. Szinte félve huzódott össze.

S Ludvig valóban erős változáson ment át. A sok kimerítő szenvedés férfivé érlelte. S ólomszínű, borostás arca valósággal megöregedett.

Mikor leérték a pincébe, érdesen szól reá Helénre.

— Segíts borogatást adni! Hol van az orvosság? Hintőport kérek.

A nyöszörgő gyermeket visszahelyezték ágyába.

A borogatás jót tett. A beteg vagy félórára elaludt. De erősen zihálva, kapkodva lélegzett. Egyszerre elkezdett nyugtalankodni és félrebeszélni.

Helén ölébe ejtett kézzel, mozdulatlanul ült mellette és messziről érkező nézéssel tekintett reá. Fázós idegenség volt a szemében. Mintha menekülni szeretett volna. De tekintetét nem tudta levenni. Nyomasztó érzés sulyosodott a lelkére és kényszerítette, hogy így maradjon.

Ludvig magábaroskadva ült a gyermek fejénél.

A kis láz-tűzes test egyre jobban hánykolódott. A lázcseresepes száj félkábult szavakat nyöszörgött és csurgatott. Olykor azonban ríktó élességgel furódtak bele a csendbe a szószilánkok, hogy újból révületbe hulljanak.

Helén lehajtotta fejét. Egyre mélyebbre és mélyebbre. Kezével idegesen babrált az agyneműn.

A kis gyermek ismét motyogni kezdett:

— ... a bécsi kis cipőm...

— Mit akarsz vele Ludvig? — kérdezte fölője hajolva gyöngéden az apja.

De ő nem hallotta. tovább révedezett:

— ... elviszem... (zihálva:) ... add ide... megyünk a nagymamához... (nyöszörögve:) ... vedd meg... (szinte sikoltva:) Anyuka, édes anyuka... ne add oda... a bécsi kis cipőm... apukához... (halt el a hangja.)

Helénből fuldokló zokogás tört fel s ráborult a gyermekre. Ó, mit vétett neki, hogy úgy magára hagyta s mint valami kis rabot, lecsukta a hideg, nyirkos pincébe; hogy mint valami kis rongyos, akinek se apja, se anyja, úgy menjen koldulni napsugarat, csak annyit legalább, amennyi beszűrődik a homályos folyosóra.

Csak most érezte fel, hogy mint jelent számára a haldokló gyermek.

Éjjel, mint rendesen, későn érkeztem haza. Talán megállás nélkül mentem volna végig a folyosón, ha nem fullaszt annyira a homályos csend. Megszoktam, hogy Ludvig ilyenkor még fenn van s a cipőket keféli. Önkéntelenül hátrafordultam, a beugró kuckó felé. A sáros cipők ott sorakoztak s Ludvig lecsüngő fejjel ült a zsámolyon és aludt.

Odamentem és gyöngéd érintéssel felkeltettem.

— Ludvig, miért nem megy már aludni?

Letámogattam a pincébe a teljesen kimerült embert s megkértem az ébrenlevő kazánfűtőt, hogy végezze el kivételesen helyette a munkát. Hamar magára kapkodta a ruháit s velem tartott. Azt újságolta, hogy Helén nagyon beteg s hogy Barabás már kétszer is lejött délután.

Másnap korán el kellett mennem. Délután pedig nyugtalanul ödöngtem az uccákon. Már napok óta hajtott valami. Menni, elmenni valahová nagyon messzire — Európán is tulra, valahová távol keletre, valami délszigettengeri ültetvényre, ahol mindig kék az ég és béke van. Elmenni, míg nincs késő.

Nagyon bizonytalanmá vált már az élet.

A legtöbben még végezték a munkájukat, mert az emberek zöme nem akarta komolyan elhinni, hogy a Károlyi kormány átadja a helyét Kun Béláéknak. És mégis mindenki ennek a lehetőségnek gondolatával játszadozott. Mint a kis leány, aki a szerelemmel incselkedik, míg valaki el nem kapja és le nem teperi.

Mert a legtöbb ember nem szereti a tiszta iltalt. Víttriolt csepegtet a poharába, hogy karcosabb és izgatóbb legyen.

De a tiszta tekintetű emberek világosan látták a helyzetet. Nincs menekülés! A nagy hajtókerek utolsót lendültek. A kötelek mindenütt felbomlottak, a munkások megkezdték a szabótálat, a hivatalnokok óras késésekkel szállingóztak a hivatalokba.

Nem tudom: miér, Mackensen tömör mondata jutott eszembe. — „Ungarns Dank.“ Abból az időből, hogy inteernálták. Bizony úgy éreztem, hogy rimák vagyunk: semmihez sem hűek és semmit sem veszünk komolyan. Mindent vásárra viszünk s lelkesedéstől habzó, teli szájjal mindig a divat kocsiját húzzuk, még ha a gyermekeinket is gázoljuk el vele.

„Ungarns Dank.“ — Mint összegyűrt, kemény öklöl, úgy vágott bele ez a két szó Budapest arcába. De a rima mit sem érzett, hisztérikusan hentergett az eladott szürke és fekete októberi mámorában. Jó kocsmárosok ingyen adták hozzá a laboratóriumi mérek-törkölyt.

Budapestnek mindent meg kellett próbálnia.

S az „Ungarns Dank“ mögött valahol messze, a bánáti fekete, sáros sikon, szemező, őszi esőben, ott vonult komor hallgatásban Mackensen hadserege. S a tréncocsikon ott lengett hosszan a nehézvörös, törvérű zászló...

Barabással egész nap nem találkoztam. Nem tudtam semmit Ludvigék felől. De hogy éjszaka elhaladtam a pincefolyosó mellett, hegedű hangja szűrődött ki hozzám. Nesztelenül kinyitottam a pinceajtót s benéztem.

A gyöngye félhomályban, az ágyon ülve, Ludvigot pillantottam meg. Hegedű fölé hajolt és egészen halkán Ase halálát játszotta.

A beteg Helén után kutattam. Ott feküdt a gyermek ágyára ráborulva s időnként el-elcsukló zokogás rázta meg.

Csak a kis beteg hallgatott.

Másnap reggel megtudtam, hogy az örült Ludvig, halott fiának muzsikált.

De akkor már zavaros volt minden. A rend teljesen bomladozóban. Estére eldőlt az ország sorsa. Estére.

Délutánra hordárt rendeltem a szállodába. A podgyászomat kiküldtem vele a pályaudvarra. Ugy határoztam, hogy még az este elutazom. — Hová? Mit tudom én?

Töprengve botorkáltam lefelé a lépcsőkön. Még egyszer be akartam nézni a kis halotthoz.

De a szálloda ajtajában Ludvigot vettem észre. Sötétkék, szállodai ruhája volt rajta s fején: a viaszkosvászon-ellenzős, lapos sapka. Az az öltözék, melyben utoljára kis fiát vitte sétálni. Utána siettem.

S ekkor láttam csak, hogy valamit cipel a karjai között, s magához szorítja. A kis Ludvig koporsója volt.

Elébe kerültem s arcába néztem. De ő nem ismert fel többé engemet. Csak ment egyenesen előre a koporsóval, mozdulatlan, előre meredt szemmel, végig a köruton, végig a Rákóczi uton — mindig a napsütéses oldalon, mindig szembe a gyöngye márciusi nappal — föl egészen a Gellért-hegyre, még azon is tulra, talán hazája felé, Bécs irányába, — én nem mentem már utána, de még sokáig magam előtt láttam kék-borostás, szomorú arcát s napnyugat felé meredt, mozdulatlan szemeit.

Mi történt Helénnel: nem tudom, többé nem tértem vissza a szállodába és sohasem találkoztam vele az életben.

Szirmai Károly

Szeptemberéji elégia.

(Élegija septembarske noći)

Keserű szeptember-éj. Az ég már csillagosba dőlt.
Az árnyban emberek csókolóznak s nőtincsek illata vegyül
És valaki Adámnak dalol, míg Éva csókolja őt.
Ember, ó Ember! Pőrén állsz, elhagyva, árván egyedül.
Ádám! Lám, a szörnyű asszony lábakkal rugdos!
És véres ajkadba vág és nemed illata árad onnét.
S még ha Chaos dézsmálja is eszed s ha fájdalom tép
is — ha tenyerén pihegsz is, pehelyként pőrén, alázva-sértve:
Ó, ha Éva előtt leomlasz: mért nem borultál Isten előtt térdre,
Éva lábakkal rugdos.

És Ádám liheg, részegül, véresen mint eb:
Ó Éva, ó taposs el minket!

Keserű szeptember-éj. Az ég csillagosba dőlt...

Rendez-vous

Most ásitának a templomok mint kongó hamv-vedrek
és gyászkoCSI dörömböl,
és fekete foltok lengnek az uccákon át
és Ember reszket esőben a sarkon
és várja a: Csodát.
Idege mélyén Asszonynak hódoló röfrénjét muzsikálja
vérenek, agyának zenélő dagálya.
De élccel vigyorog a nyüttbús vázlat:
öröm, Asszony, csoda: mindhiába vágylak.
Az Embert nézem ki az esőn vacog
és dallom:
Ó, hányan vannak, kik velem az esőn epednek
asszonyra, örökre várva s a sötétbe lesnek...
— De vár mindre egy fa, melyre majd ráomol
egy bús fa mely közel, magános és komor
és kereszt a hegyoldalába'
s egy sárba hullt láda.
Ez mindig vár reánk.

Egy nap változatai.

(Varijante jednog dana)

Reggel derős volt és kékes árnyak bokáztak a falon
s a szoba telisteli volt sárga világossággal
s aztán kezdődött a nap szomorú mérgezése.

Minden nap egy mély kút,
és minden utamon járó ember
egy marék mérget dob a kútba
melyből pilledt lelkem a vizét meríti...

A kút fölött ma egy asszony haladt el.
Ó, ez az asszony hajdan lelkünk összes zamatját fogyasztá',
és nevét fehér topolyafák lágy húsába véstem.

Az ő szent nevét sebzett sziv görbéje fölél.
És ma dagadt csipőkkel és imától-könnytől aszott szemekkel
haladt el.

S így ő oltotta ki a mai nap első mécs-fényét.
Akkor egész reggel furcsa dolgokat irtam,
leveleket, verssorokat és írásokat; és minden nevemet hordó hazug-
egyenkint fújta el a lelkem koncán pislogó világot. [ság
Ma kilenc sötét menet húzott el ablakom alatt,
és minden menet egy lobot oltott ki,
és mind kialudt.

És most sötétben áll a fekete probléma.
Veszetten nyújtom kezem a fényes tünemény után
hogy kivezessen ebből az isszonyú városból,
hol elhantolták lelkem a kőépületek
roppant súlyu tömbjei.

Kitárom kezem. Kiáltok.

Az ég a halott isten véres emlője.
Az ég vérzik a zöld alkonyatban, én kiáltok és jön az éj.
Most minden telt szemetesláda az éjben
isteni erőt nyer

és minden papirdarab az úttesten kozmikus egész
és minden mécses egy csillag.

S én most az éjben en-magam siratom a magányban
és mindenkit siratok s az Embernek éneket zengek.
Én hiszek az Emberben.

Nézem: kint a sötétségben három zöld mécses ég
és andalít a fényük mint a pók finom fullánkjai.
Szobám meleg. Erzem a Szent Távlatot
Lám: volt idő mikor szülöm combját marcangoltam
és mennydörgéskor mammutot hajsoltam agyarral.
Ma pedig Tagliamentón és Livenzón fekszem a gödörben,
de könyvet is olvasok s a szoba jó meleg,

és érzem, hogy a zöld mécsesek világa andalít.
 Mindez: a szent Távlat.
 És ma a Globus embere vagyok. A kezemben
 ötvenezer antennát hordok — mint egykor a kardot
 és az óceánokat szelem, az ekvátort döntöm és éneklek a sarkon
 Ime! Hajóim fáklyái a meleg tengereken táncolnak
 s én a szobában dalolok, a gödörben, templomban és a mezei
 Glóbus az én hitem! Globus, Globus! [sztrázsán:

Fordította: Dudás Kálmán

Ősz a ligetben

(Három szonett)

1.

Az őszezte a végtelenbe tágul,
 Halott-búsak a színek és az árnyak
 És mesélnek a letűnt, kósza nyárról
 Holt levelek, melyek alámuzsikálnak.

A szellő sápadt aranyat sodor,
 Gubbaszt árván a csupasz csalit
 S tar gallyak közt ájult-fehér szobor,
 Hallgatja az őszezt halk panaszeit...

A fák sötét fantómokként hatnak
 S hálója alatt az éjszín árnyaknak
 Láthatatlan kórus mormol éneket...

S az egyik allén mint néma árnyalak
 Valaki loppal, surranva áthaladt,
 Mint túlvilági fehér üzenet...

2.

A liget hallgat, patinába vonva.
 A Hold a régi, a bámész, a sanda
 Ezüstöt önt az arany-girlandokra,
 Kihalt, néma a vigadó-veranda.

Az utakat a szél behordta
 Bús arannyal. Holdas, lenge csend.
 Szomorún gügyög a szökőkút torka
 S az ernyedő estbe esdve eseng...

Néma ködkendőkben barna fák
Sirató gyásszal bólogatnak
S láthatatlan remegő ajkak

Dúdolnak dermedt; halk halál-danát...
Ájult allékon járok andagolva
S míg e haláldana fájdalma hat át:

Lesek kihűlt-fényű, üzenő, csillagokba...

3.

Fehér bús lepelben ballag a Sejtelem...
Arany-zene sir az arany leveleken.
Fájdalom-ének bugyog föl tétován:
Halált zokog az őszi zongorán.

Zajtalanul nyúlnak az árnyak
Magános falán az éjszakának,
Zenétlen, fojtó, ködös csöndnek
Tülljében tar fák nyöszörögnek...

Őszi melódiák fekete fákon,
Alattuk csitult, szőke medence
S így fehér szomorkás éjszakákon

Belésir lágyan a vizesár merengve...
A csönd süket, finom, ájult és csodás...
— A hűvös űrben holdfény tremoláz...

Dudás Kálmán

KÉT MINIATÜR

1) Titok a fenyves felett

Messze a város, a zaj és messze a dohos szobák sötét hangulata.

A tülevelű fenyvesek hegyén, mint egy feldobott fáklya kigyult a hold. Kigyult a hold és a favágók vörös lámpája az erdő szélén. S a gyermek sirásra görbült szájjal még egyre beljebb tévedt az erdőben. Arca fakóra dermedt a minduntalan megújuló csodák előtt, hangja, mint a fiatal szarvasok sirása zengett a karcsu fenyők között:

— Anyám! Anyám!

A favágók krumplit sütöttek vörös parázson és nem hallották a kiáltásokat. Senki sem hallotta, csak bent a város szélén egy szederjes arcú asszony kereste a gyermekét.

Sokáig ment a gyermek egyre beljebb. Néha rémülten ugrott egy fa mögé, mert szembetalálta magát a szarvastehénnel, de gazdátlan eltévedtsége nem hagyott nyugtot neki és ment tovább.

Az őrangyal — izmos zöldszemű lány — akihez imát szokott mondani esténként, ma megfélekezve kötelességéről vigan aludt egy bokor tövében. Senki se vigyázott rá, ugyanugy, ahogy a kis cseperkegombákra és az aranyszínű selymes madarakra sem vigyázott senki. Csak a vérző hold körül kergetőztek, mint kiszolgált csatalovak fáradtan, a kóbor fekete felhők.

Csöpp teste már alig bírta a bujkálást cserje és bokor között, de végre mégis egy tisztásra ért, az erdő szívébe. Már éppen le akart ülni fáradtan reményevesztetten, amikor tőle nem messze hét egymás mellett sorakozó fenyő alatt hét embert látott mozdulatlanul. Furcsán festettek nagyon, mert nem volt ruha egyikén sem, fejük előre esett a mellükre és csak a lábuk érte a földet. Mozdulatlanul álltak, mint az alvók és csak a testük fénylett a holdsütésben. A gyermek közelebb ment hozzájuk, mert ezek emberek voltak, nem kellett félni tőlük, mint a szarvastól. Szemeit tágra meresztve nézte őket.

Az első a sorban sovány volt, mint a hétszüksesztendő, látta, hogy mozgatja a szél, csoda, hogy el nem viszi. A mellette

levő már husosabb volt valamivel, míg az ötödik hájas, pocakos ember volt, köldöke egészen benőve a hasába. Állt egy ideig előttük tanácstalanul, majd meg elsírta magát hangosan, fájdalmasan, hátha megmozdul egyik, de mikor látta, hogy a sírás nem használ, megragadta karját a szélsőnek és türelmetlenül rázni kezdte:

— Bácsi, Bácsi.

S a zörgőcsontu úgy hintázott a kezében, mint egy játékbóhóc. Akkor látta, hogy vastag kötél van mindegyiknek a nyaka köré csavarva s azon lógnak le a fáról. Akasztott emberek voltak. Nagyon elszomorodott ezen a gyermek, hogy nem talál senki élő emberi lelket a közelben. Már éppen le akart feküdni egy mohahalomra, amikor — talán a zöldszemű őrangyalnak a műve volt — megmozdult a sovány akasztott, akit eddig hiába rázott. Megmozdult, de nem úgy, ahogy a szél szokta mozgatni, látszott, hogy felébredt, magához tért, mert vékony karjaival magasra nyult a feje fölé, kiakasztotta nyakából a hurkot és leugrott a földre.

— Haza szeretnék menni — pityergett a gyermek, mielőtt még amaz megszólalhatott volna és könyörögve nézett a meztelen emberre, aki most mellé telepedett. Hangja rekedt volt és szomorú, amikor beszélni kezdett.

— Én nem segíthetek haza, mert nem vagyok idevaló. Különböben sem szabad elhagyni a helyemet. Már tíz éve lesz, hogy felakasztottak, azóta éjszakánként itt lógnak az erdőben és nem lát senki csak a gyermekek. Reggelre újra eltűnők. Megöltem a szeretőmet, mert nem szeretett, azért akasztottak fel. Ő az égből lakik azóta és angyal, nekem pedig itt kell lógnom ezen az ágon ki tudja meddig még.

A gyermek a zöldszemű lányra gondolt, aki nyilván a bokorban aludt, de nem szólt semmit.

— Azért ne szeresd azt, aki téged nem szeret, mert úgy jársz, mint én.

Beszédjükre felébredt a második is a sorban, ugyanugy tett a hurokkal, mint az első és ő is melléjük telepedett.

— Gyermekeim — kezdte — ha felnősz és olyan nagy ember leszel, mint én most, tanuld megbecsülni a szegényembert. Négy szolgálóm volt és mind a négyet megöltem. Egyiket azért, mert beteg volt az anyja és ezért meglöpött, hogy segíthesse, a másikat azért, mert nem vigyázott eléggé a marháimra és a tolvajok elhajtották tőle őket, a harmadikat azért, mert kezet emelt rám amikor megakartam verni, a negyediket... a negyedikre már nem emlékszem. Azért mondom vigyázz, ne járj úgy mint én, hogy itt kell hallgatnom a jószág bőgését és a kasza fenését, amiből nekem már nincsen hasznom.

Odajött a harmadik is.

— Ő, az én történetem sokkal egyszerűbb. Csavargó voltam, aki az országutakat járja, árokban alszik, madártojást eszik és a jólétről álmodozik szüntelenül. Egy szép napon bekopogtam egy házba, ahol egy öreg szipirtó élte utolsó napjait, Megtetszett, a háza és a tehene és megfojtottam. Ha egy nappal később megyek, már halva találom és nem kellett volna nekem megölni.

Odajött a negyedik is, az ötödik, ... hetedik. Mindannyian körülvették a gyermeket, Mindegyik bűnösnek érezte magát, csak a hetedik nem,

— Én ártatlanul haltam meg. Egyetlen fia voltam az anyámnak, amikor el akartak vinni a háborúba. Nem akartam egyedül hagyni az anyámat betegesen és kenyér nélkül, azért kellett meghalnom.

Szája dühösen elhuzódott és csontos öklét fenyegetőleg emelte a feje fölé.

Még sokat beszéltek azután szomorú történeteket, olyan érdekesen, hogy a gyermek már el is felejtette az anyját és a várost sötét házaival, de egyszerre csak hangos fejszecsapásokra riadtak mindannyian. A hold is behúzta vörös lobogóját s az őrangyal izmus lábikráival szaporán járta az utakat és ösvényeket. A hét ember is elérkezettnek látta az időt, hogy visszamenjen a fenyők alá és nyakába akassza a kötelet. Meg is indultak egymás után. Nemsokára ugyanugy lógtak, szomorúan mellükre horgasztott fejjel, mint amikor rájuk akadt.

Amikor az őrangyal előjött a dokrok mögül, mind a hét akasztott eltűnt, csak a kötelek maradtak lógva a fákon.

A zöldszemű lány visszavezette a gyermeket a városba, ahol még nem látott akasztott embereket.

2) Szülőföldem

Egy ember jött bukdácsoló léptekkel a sötét éjszakai uccán. Jókedvűen dudolgatott magában, de amikor a deszkapalánkok mögül egy-egy kutya ugatott feléje, nem volt rest abbahagyni a dudolást, nekidülni a kerítésnek és visszaugatni a kutyára. A kutya majd szétlépte a palánkot dühében, de az embernek csak annál jobban tetszett a játék. Még papucsával néhányszor bele is rugott a kerítésbe. És vigan hintázó nevetéssel nevetett. Amikor megunt, legyintett és elment, de annyi emberség mégis volt benne, hogy bucsut mondjon a kutyának.

— Szervusz bruder. Zbogom! Reggel találkozunk.

És újra nevetett, bőfőgéssel és csuklással kísérve a jókedvét.

Lámpa nem volt sehol és így nem lehetett felismerni, de féktelen nótája kielégítő volt.

— En vagyok a szelencsei betyár — ezt énekelte valami mindenre ráhuzható dalammal, de rögtön utána artikulátlan hangon ordította:

— Kekez Tuna cserepező, első cigliteker... — és ezt úgy kiáltotta szerte az éjszakába, mintha be akarna mutatkozni, hadd tudja mindenki, hogy kicsoda ő. Ugy járt, mintha temérdek ember között járna, mintha mindenki őt nézné és ismételnie kellene a nevét nehogy félreismerjék. Egy vastag eperfa előtt is megállt, kidüllesztett mellel és rogyadozó lábakkal:

— Ja szam Kekez Tuna, — aztán még magyarra is lefordította a nevét — Kekeзовics Antal.

Egy ideig még bámulta a fát, mintha csak azt kérdezné:

— Na mit szölsz ehez? — aztán legyintett unott, fölényesen és ment tovább bukdácsoló léptekkel, csoszogó papucsban a harmonikázó téglákon.

Utána jött egy ember, hosszú hórihorgas legény, fekete ruhában, magas gallérral és félrecsapott kemény kalappal. Negyvenévesnek látszott, csökönyös agglegény-típus. Ő peckesen járt, józanul és nem ugatták meg a kutyák, mint a Tumát. Nem is kürtölte szerte a nevét, mert így is mindenki tudta, hogy kicsoda. Nappal nem lehetett találkozni vele, akkor aludt valami kocspajtában, de éjszaka, ahogy a csillagok kinyitották szemüket, már ő is feltűnt hórihorgas alakjával a külvárosi kocsmák környékén, mint egy halottkém.

Ismerős volt ő és népszerű ezen a környéken — vele ijesztették a gyermekeket — barátja volt és egyben ellensége mindenkinek. Ő volt a Pálinka Ördög. Akinek ő a nyomába szegődött egyszer vagy akivel csak kezefogott az el volt intézve arra az éjszakára. Meg is borzongott tőle minden félig józan ember akivel találkozott. Szerencse, hogy Kekez Tuna már úgy be volt rugva, hogy nem ismerte fel a Pálinka Ördögöt. Még meg is szólította tréfás részegen, akadozó nyelvvél és borult öntudattal:

— Szervusz komám. Szolgája nagyságos ur. Nem a hatosoknál szolgáltál te is? Ó, csak ha találkoztunk.

A Pálinka Ördög szomorú volt. Nem volt kedve tiltakozni az ismeretség ellen. Ki tudja, mi nyomta neki is a szívét, ki tudja nem érezte-e lelkiismeretfurdalást olykor s most éppen abban az órában volt. Ráhagyta a részegre a barátságot unottan és kedvetlenül.

— Ó hát akkor velem jössz máma este és mulatunk. De sokat gondoltam rád a háboru óta. Na de most iszunk.

A Pálinka Ördög kibontotta magát az ülésekből és tovább

ment. Horpadt keménykalapját a szemébe huzta, hosszú nyakát a vállai közé és most ahogy ilyen fáradtan elkeseredetten ment szegény, látszott rajta, hogy unja a mesterségét, de nem tud szabadulni tőle. Mert ugyan ki is váltaná fel?

Bent az udvarban a kerítés mögött csupaszkoronájú diófák alatt asszonyok ültek. Vastag gyapjukendőkbe burkolózva pletykát susogtak, némelyek pedig rózsafüzért morzsoltak az ujjaik között.

— Áldott legyen a te szent neved, asszonyunk Szűzmária.

A részekek kurjantására azonban abbahagyták az imát és mérges szitkot sziszegtek a fogaik között.

— A gazemberek. Az asszony csak koplaljon, meg a gyerekek is. Dögöljön meg mindenki, csak nekik teljen zabálásra.

Még a sötétségben is elfogták egymás szemvillanását.

A kapualjban halkán kuncogtak a szerelmesek. Arcuk égett a sötétben, a fejük felett meg csendesen himbálózottak a tetőléchez kötött nagy vörös kukoricacsövek. Arnyékuk, mint egy otromba kéz titkos jeleket rajzolt a falra.

A részekek kurjantása mindenhova eljutott. Megbolygatta a szentes asszonyok imáját, megzavarta a szerelmeseket és felriasztotta az alvó gyermekeket a sülttök-szagu szobákban.

— Hej, haj, salaj, pa salaj — ordította Kekez Tuna végtelen nagy boldogságában, s a kiáltásra felült egy gyermek az ágyában. Almos kis lelke megremegett a hang irányába, mint a falevél. A kiáltások pedig egyre hangosabbak és ijesztőbbek lettek. A gyermek megkapaszkodott a kövér dunnában és visszafojtotta a lélegzetét. Egyedül volt a szobában.

Rémült szorongása még csak fokozódott amikor nyikorogva kinyílt a nehéz ajtó és egy ember húzódott be rajta. Hosszu, hórihorgas ember, fekete ruhában és ferdénülő úri kalappal a fején.

A gyermek ordítani szeretett volna, mert felismerte a Pálinka Ördögöt, de hangját mélyre nyomta a rémület. Kis fehér homlokára hideg verejték ült. Annyi ereje sem volt, hogy a dunna alá bujjon. Szögletes buksi fejéből kiröpült az öntudat, mint egy fehér tollu galamb a kalitkából. Elájult a rémülettől.

A Pálinka Ördög óvatosan lépett az ágyhoz, nagy cügos cipőivel megállt a gyermek előtt és nézte szótlanul soká, nagyon soká. Fejéről levette a poros horpadt kalapot és zsebkendőjével megtörölte homlokát, mintha izzadt volna. Azután nagyszemű kókicát szedett elő a zsebeiből és a gyermek fölé szórta. Majd még színes cukorrudacskákat is fektetett melléje, azután feltette a kalapját és vigyázva kiment.

Ahogy kívül ért, mélyet sóhajtott és eltűnt az eperfák alatt.

*

Az asszonyok ásitottak, s a szerelmesek hosszan, fáradtan nyújtóztatták fiatal testüket. Már késő éjszaka volt.

A kocsmá előtti téren két részeg ember kötözködött.

— Nem félek én senkitől. Még az uristentől se félek. Én a Kekez Tuna, ha tudni akarod.

Hangjában már benne úszott az elkövetkezendő tragédia. Az asszonyok hallgattak, figyeltek lélegzetvisszafojtva. Mindenki látta a sötétben megvillanó késeket.

Azután egy szörnyű ordítás hallatszott, rettenetes hang. Mintha üvegbe vágódik a bicska. Mindenki a térre rohant.

Kekez Tuna ott feküdt meleg piros vérében és már nem is nyögött. Valaki lámpással rávilágított. Haja az arcába esett, egészen a szájáig.

S akkor egy asszony borzalmas sikoltással rávetette magát a vérben úszó halott emberre.

A részegség megfeneklett és még látni lehetett a Pálinka Ördögöt, amint befordult a kocsmaudvar kitárt kapuján. Gördyedt hátát úgy vitte maga mögött a szénapadlás felé, mint a gazdátlan kutya.

Levetette kabátját, magas kaucsuk gallérját és hagyta, hogy egy pillanatra megcsillanjon a hold fényesre keményített ingmellén.

*

A gyermek akkor tért magához nyöszörögve. Félálmban leszórta a kukoricát magáról, majd megfordult a másik oldalára és tovább aludt.

Herceg János

Az örült

Bohókásan körül diszitette fejét,
gomblyukába virágot tűzött,
beteg szívében nép-szerelmet hordott,
hangja, úgy hitte: üvegharang,
tisztán szóló,
csak templomi homályban zengette néha —
s szavakba formált lelkének
jerichói rózsáját az isten-küszöbén
ezren leköpték.
Bujkált, mint éjjéli idegen,
s ha találkozott még józan füllel,
megtárta előtte a jövőt,
savanyú éjszakák ízével, irombán
süllyedő hajónak mondott minden társadalmat
és ezt a piperés világot —
s a józanok vont szemöldökkel
ráégették a szörnyű pecsét tüzes sebét:
az örült!
S ő kékderűvel nótát dudolt,
a lelke fájt, szívét fürkészte a bánat
s lassú járásban egyre jobban
méltóságossá vált a halál.
Mélyen az estben kódolt az alföld,
hegyek, völgyek s a kisértő éjből
messzebb pipáltak a bűkkök,
kirezdült az ezer-nyomor
máglyafénye.
Feje lecsuklott,
mintha öreg Rembrandt-kép
hullott volna le a falról,
a köd elérte — és fojtogatta a gáz.
Szemeprizmaiban megfészkelte az örökálom,
s elszórt szavainak biblikus igazában
mánapra milliomod magával halt meg:
a bélyeges örült.

Bencz Boldizsár

Bácskai stanzák

I.

Az éjszakában elnyújtózott a szükölés,
a sötét tárnákból ivelt a félelem,
a gyermek megnyöszörgött vackán,
mint üzött vadban, vert a szive:
valahol ledől egy diadalmas élet,
valahol a vér jogait
most koboza el a halál! —
s a béres lesben várta a gazdát.
Szomorú életét az evangélium ígeiben
fürdette az asszony,
méhének gyümölcse, csak sirt a vackon
s pálinkás deliriumában
ténfergett hazafelé az ember.
agyán kéken lángolt a halál,
zilált hajába gallyat koszorúzott az ősz,
fütyült, tombolt benne a családirtás
állati s vandál nótája
s az elnyújtott nótából a palánk alatt
sugarasan fölfutott a jaj...
Az asszony mélézött a könyvben,
torkán makulátlan buggyant az Isten,
az ablakon rekviémet hadart a szél
s koppant benne az ember sikoly
s a gyermek
a bibliás asszonyra vacogva kérlelt:
éccaka van... istenitélet...
aludjon ked... édesanyám...

II.

Vállát már viaszként hajlitották az évek,
valamikor szívós paraszt volt;
bicskás és mulatós:

erejét, hírét hét mező félte
 és ha tivornyázott,
 kurjantásától messzi járt a csendőr.
 Mord magyar arca
 viharból fölmerült horizont volt,
 rajta lángolt: elvénhedt betyárok kedve,
 rajta gomolygott az alföld dőlyfe,
 rajta szikrázott a megtört merszek
 karikásostorozott szégyen-máglyája
 s pusztuló vetését kevély szitokkal
 köszönte fel a szivárvány-szinre.
 S aztán kérgesen találkozott az ekeszarvval,
 vállát már viaszként formálták az évek,
 de néha — imáiban még gyúrta a menyböltöt,
 s a tavalyi gutaütésre gondolt.
 Imáját az életért holdjöttéig hurcolta
 a tarackon zengő eke mellett,
 mert félte a halált
 s már roggyantan lépett.
 Majd hetykén próbált, káromlással
 szembeszállni a halállal,
 a lovakra csördített füttyel, hévvel:
 „höhe!... no!“,
 megállt, —
 s hajnalra meghalt a boglya tövében.

Bencz Boldizaár

Péter vasárnapja

Péter alvása nem volt mély. Ébredésénél mégis a jó alvók fokozatos magáraeszmélésével vette létét tudomásul. Szemét ki se nyitotta. A valóság először fülén át jutott hozzá. A nyár vasárnap délutáni zaja szűrődött szobájába. Villamos csilingelése, gramofon hangfoszlányok, edények csörömpölése, cselédek elnyujtott danái, aláfestve a főváros zsongító morájával. Ablaka alatt nő ment el, mert rövid, kopogó lépéseit meg lehetett különböztetni a többi járók közül. A nő ünneplő ruhában, kalap nélkül lehetett. Fényes volt az arca s bizonyára magassarku cipőt viselt.

Péter ismerte a vasárnapi uccát.

Kinyitotta szemét és tekintete szobájának alkóvjára esett. Benézett a szoba homályába és félhangon kétszer is kimondta: alkóv... alkóv... Bosszantotta a szobának ez az eléktelenítése és elvetélt építészeti ötletnek tartotta. Egy rendes négyszögű területet kettéosztani, hogy egy homályos zúgot kapjon az ember, ahol a levegőtlenység és a porszag tanyázik, ezt sehogy sem értette meg. Régi francia kastélyok jutottak eszébe, ahol az alkóv építése megszületett. De amennyire azoknak középkori misztikájához, repkényes és gliciniás romantikájához illett, annyira bántó ebben a beton, vas és üvegidőben.

Felkelt és révedező tekintettel nézte a szobát. Szomorú, mályvaszínű selyempuffok, fekete formátlan aranyozott állványszerkezeten állottak körülötte. Pihenésre alkalmatlanok, a szoba közepén életveszélyesen szétszórva... Az íróasztalt eredetileg kemény onémot stílusban szándékozták megépíteni, de gyártója a kor szavára hallgatva lágy szeccszíjs vonalakkal igyekezett enyhíteni az amugy is formátlan idomokat. Az íróasztalon a hagyományos velencei levélnehezítők, a megutáltatott legalambosított Szent Márk terével.

Péter összeszorította fogait, tekintetével el akart futni, de nem volt menekvése. A falon képek voltak. Olajfestmények, falusi idill. Pirosposzgás lány, legény rozmaringos ablak, kimeszelt ház, felsöpört leanderez udvar és minden olyan elrendezésben, ahogy annak városi gyártója a képkereskedő rendelésére megcsinálta. Az árnyékok szerint a nap a természet törvényeit megcsufolva egy időben több irányba vetette sugarait. A többi képet Péter már nem merte megnézni és kitekintett az ablakon. De itt sem találta

szeme nyugalmat. Az ablakon kézzel horgolt csipke hellén motívumokat ábrázolt, de szögletes formái megölték a görökség minden elegáns hajlékonyságát.

Pétert csendes kétségbeesés fogta el.

Itt kell laknom. Ez az amit úgy hívnak, hogy előkelő izlésesen berendezett uri szoba... Itt vagy másutt... mindegy... Végig-gondolta szomorú vándorlásait a lakásokon keresztül és belátta, hogy meddő minden erőfeszítése. Még azt a kérését sem teljesítik, hogy a szobák tárgyainak háromnegyed részét elvigyék. A használatatlan, felesleges, izléssértő tárgyakat már saját költségén akarta elraktároztatni többször, de minden ilyen kívánságából háboruság lett, sértődések keletkeztek és végül is súlyosan bogaras embernek tartották. Szeretettel gondolt egy fehérre festett, simított falu, nagy ablaku világos szobára. Széles, nyugodt kerevetre, nagy íróasztalra és egy-két nyugodt vonalú pihenésre alkalmas butorra. Más tárgyakról majd gondoskodott volna a maga izlése szerint. Azok sohasem sürgősek, az megjön, azt az idő adja. Péter azt tartotta, hogy a berendezést amely mindig magán viseli lakója lényének bélyegét, nem lehet egyszerre parancsszóra megszerezni. Annak időre van szüksége és megterem mint a fa a fekete földből.

Most azonban Péter ebből a szobából, ha órákra is, menekülni akart. Hogyan ülhetne itt le, vehetné elő kedvenc könyveit, hogyan mélyedhetne el, amikor az izléstelenség ezer furiája ordít felé a parkettről, a falról, a mennyezetről. Nem maradhatott szobájában és érezte, hogy valahová mennie kell. Lelki szemei előtt akaratlanul végigvonult az emberek nagy sora, akikkel sűrűbben vagy ritkábban, akarva nem akarva, az élet összesodorta. Azt hitte, választania kell, kihez, vagy hova menjen. Szobája-idézte hangulat követelően tolta feljök. Péter végre is egyenként idézte maga elé ismerőseit és mindazokat, akiket a szokás barátoknak jelöl meg. Egy fiatalkori pajtására gondolt, aki gyors és szép bankkariért ért el. Nagy lakás, hisztérikus feleség és társaságukban állandóan egy nyegle fiatalember, akinek kapcsolatait az asszonyhoz nem vették tudomásul, a férj iránti tapintatból. Maga a bankigazgató minden műizlés és műélvezet nélkül gyűjtő volt és megítéléseit Maier Graefe meg néhány közlöny diktálta. Régi egészséges nézeteit a pénz megrontotta és már csak mámoros pillanataiban volt türehető, amikor parasztos meglátásai eredetiségükben törtek elő. Péter kinosnak találta, hogy oda menjen... Egy lányos családra gondolt, ahol azelőtt néhány kellemes órát töltött. A fiatalság mindig felüdítette. Ámde legutóbbi ottléte is eszébe jutott és félt, hogy az megismétlődik. Soktagu társaság verődött össze akkor és a ligetbe mentek. Péter érezte, hogy ez nem neki való, de ereje nem volt sem ellenállni, sem elmenekülni. Magukkal vonszolták egy rettentő sok asztallal tömött nagy kávéházi

teraszra, ahol az emberek annyira egymáshoz zsufolva ültek, hogy testük melege érezhető volt. Egymást túlkialtani igyekvő hangon beszéltek. Beszélgetésfoszlányok jutottak Péter füléhez. A nagyvárosi argó, modor, selyemruhás és parfümözött nők szájából undort keltett benne. A túlszufaltság miatt a pincérek mozgása majdnem lehetetlen volt. Azok mégis minden akadályon keresztül törve a vasárnapi élvezőket rugdosva, bökdösve teljesítették kötelességüket. A zaj elviselhetetlenné vált és a katonazenekar mindent túlharsogva a modern operettek agyoncsépett slágereit terítette ezekre a sivár, lélek nélküli, szánalmas vasárnapi emberekre.

Péter a viharos tenger hajótöröttjét irigyelte, aki a nyers elemek gyönyörű hangszerezése közben pusztul el. Péter inkább ezt kívánta és sápadt idegességében a tehetetlenség érzésével tűrte a sorsát.

Ezekhez sem indult hát el.

Aztán a klubra gondolt, ahová bekényszerítették. Asztalsorok jelentek meg előtte, föléjük hajló kopaszodó fejekkel, amint a kártyajáték esélyeinek figyelésétől gyöngyöznek. A kártyázókat szívből megvetette, mert gyáváknak tartotta őket. A kártyajáték szemében a lélekgyilkoló szere volt, amit azok használnak, akik nem mernek saját énjükkel szembenézni. Elmenekülnek maguk elől a kártya kultuszába és ostoba kiszólásokkal, külön frazeológiával palástolják olcsó izgalmait, amit a kis pénzek elvesztése okoz.

Még sok mindenre és mindenkire gondolt. De nem talált senkit, aki hangulatának és tisztaságot szomjazó érzéseinek, izlésének jó lett volna. Végig gondolta azt is, hogy ha volna is valakije ahová elmehetne, milyen rettentő most oda jutni. Az uccán hangos tömegek. A villamosokon durva tülekedés, loholás az uccán, azért a csalóka reményért, hogy szórakozást és élvezetet találnak.

A körut minden jóérzést megszégyenítő reklámjai, felirásai és a tömeg nyers szenzációkeresése visszariasztotta attól, hogy szobáját elhagyja.

Péter lehetetlen helyzetbe jutott és felkiáltott. Se ki se be! Végre is minden hiba bennem van. Így élni nem lehet. Ez tiszta neuraszténia. A dolgokat úgy kell venni, amint vannak. Túlzó vagyok és érzékenységem erőltetett. Nem a külső dolgok ilyenek, hanem én. Nem szabad benső tüprengéseimet és problémáimat külső dolgokra aggatni és magamat mártírként állítani elébük. Végre is ha felteszem, hogy az egész világ és társadalmi életünk üres és undorító, akkor az másoknak is olyan ezen a fokon, amin én élek. És erre a magaslatra bizonyára nem magam jutottam fel egyedül. A többi is él.

És mi tulajdonképpen az én problémám?

Péter most legelősebben és leegyszerűsítve igyekezett kinos tüprengéseivel szembenézni és így látta: „örökölt érzékeny szer-

veim felszívták a természet és a művészet szépségeit, ezek erősen belém idegződtek. És ezért amikor emberekkel és tárgyakkal találkozom, olyan követelményeim vannak, amit nem tudnak teljesíteni. A csalódások olyan sora ér, amibe szinte belepusztulok."

Péter tulajdonképpen melegszívű, lelkesedni tudó és barátkozásra hajló természet volt. Mások részére nagy ajándékot hordott magában, de ugyanilyen követelésekkel lépett fel anélkül, hogy ezt tudta volna. Közvetlen természetét a sablonosság, az egyenruhába bujtatott kedvesség sértette, ez elől menekült és ezért magányra volt ítélve. Így mindinkább túlfinomodott és érzékenysége fokozódott.

Volt idő, mikor úgy érezte, hogy csak a nő adhatja meg azt a belső megértést, amire áhitozik. Végigjárta a szerelem iskoláját és ma borzadva gondol lányokra és asszonyokra, bár vágyát a nő után nem adta fel. Sok szerelmi csatározás után végül egy szigorúan nevelt konzervatív család lányában vélte azt a tisztalelkűséget felfedezni, amit a maga képére akart formálni. Ennek az utolsó kísérletnek is egyszerű és hamaros vége lett. Egyik szép elmélyedő sétája után Péter kiválasztottjához ment, aki a zongoránál ült és Pétert „Maga csunya, maga csunya, de szeretem magát” akkoriban divatos szörnyű szerzeménnyel fogadta.

Pétert ott nem látták többé.

Es Péter még mindig szobájában volt, zsebre dugott kezekkel, sok százszor felmérve lépéseivel annak egyik, butoroktól szabadon maradt görbe vonalát. Töprengéseinek közepén villámcsapás hirtelenségével eszébe jutott mindig jó kedélyű, de tartózkodó és szerény barátja. Péter nem engedett most gondolkodási időt és nagy sietséggel indult oda, nehogy másként határozhasson. Bár szerény viszonyok között élt, autóval vitette magát, mert irtózott az uccák zajától. Pedig az út hosszú és drága volt, de ilyenkor Péter nem számolt, bár könnyelműsködéseinek következményeit jól ismerte.

Csodálkozott, hogy Temessy eddig nem jutott eszébe és örült, hogy ez a hatalmas vállú, széles nyílt arcú fiatal egyetemi tanár kiegyensúlyozott kedélyével, lelki egyszerűségével és magas értelmével mily üditően fog rá hatni. Ebben az emberben még nem csalódott. Nehezen feloldható lélek, de nem bonyolult és főleg becsületes. Sok benne a gyermekes jellem. Szorgalmas kutató és fegyelmezett munkás létére a naiv játékokat kedveli és érdeklődéssel tudja elnézni az uccán pitykéző suhancokat.

Temessy a Hűvösvölgy egyik csendes dűllőjén ugyyszólván erdővé sűrűsödött parkban lakott özvegy édesanyjánál. A kapu nem volt zárva és Péter áthaladva a páfrányos illatu parkon, barátját egyedül találta nagy munkaasztalánál egy csomó feldúlt kézirat között.

Öröm ült ki mindkettőjük arcán és melegen kezét szorították. Sokkal őszintébb volt örömük, semhogy a váratlan találkozás szóáradata indulhatott volna meg. Temessy íróasztalának papirosait rakosgatta, míg Péter a szoba falát fedő könyvsorokat vizsgálta. Percekig hallgattak és élvezték azt a különös furcsának tűnő érzést, ami csak két egész férfiben támadhat egymás iránt.

Péter Temessy íróasztaláról egy sűrűn teleirt és sokszor átjavított árkus papirost emelt fel és mintha csak a napokban váltak volna el, azt kérdezte:

— Hol tartasz?

Temessy biológiával foglalkozott, annak legelvontabb ágával. A többi kutatókkal ellentétben arra törekedett, hogy az élőlényekben nemcsak fizikai-kémiai gépek bonyolult szerkezetét láttassa, hanem erősebb kapcsolatot teremtsen a lelki élet és az élettan között. Új megállapításokkal sikerült bizonyítania azok egységét és egymásért valóságát. Kétségtelenül olyan eredményeket ért el és dolgozott fel, amit előtte mások nem mondtak ki.

Temessynek Péter egyszerű kérdésére nem volt könnyű válaszolni. Mosolygott a felelet megfogalmazásának nehézségén, kezével végigsimította homlokát és csak ezt mondta: hát ülj le.

Az íróasztalhoz ültek szemben egymással. Temessy, hogy Péterrel megállapításait megismertesse, a biológia alaptételeinek süritett magyarázatára tért.

A stabil és a stacionér képződményekkel kezdte és ezek különbözőségeit magyarázta. Érdekes és élvezhető volt, amit mondott. Az elvont fogalmak olyan plasztikusan domborodtak ki, mintha csak egy izgalmas regény alakjait állította volna Péter elé.

Temessy gondolatait Péter nagy figyelemmel követte és egy ideig megfedekezett magáról. Pétert Temessy угyszólván elvárásolta. De nem tudni milyen eszmetánsulás folytán, amikor a sugárzó energiának vegyi energiára való átalakulásáról beszélt, Péter az előadás fonalát elvesztette. Bámulva nézett barátjára és a világ boldog emberét látta benne, aki a tárgyakon és fogalmakon keresztül él, aki felette áll saját magának, vagy talán összeolvadt a mindenséggel. Ugy hitte, hogy ő teljesen legyőzte feltörő testi és lelki kinjait. Aki messziről nézi magát és úgy ítélkezik maga felett mint a többi milliárd földön nyüzsgő hangeről.

Péter most már csak szavakat hallott: körforgás... oxigén... reflex... ösztönselekmények... specializálódás... Platon... Darwin... Lamarck... Ostwald...

Péter a figyelmet már csak tetette, mert Temessy személye őszinte csodálatát hívta ki és efelett gondolkozott. Nézte széles, piros ajkát, kicsillámló egészséges fehér fogait, kékesszürke gyermekes szeméit, magas koponyáját, amit teletömködött rengeteg

elvont fogalommal .De ami főként elragadta ezzel a ritka emberrel szemben, az annak nyugalma, kiegyensúlyozottsága és lelki harmóniája volt, ami arcán kinn ült. Péter megsemmisülve ült előtte, gyávának, hitványnak, nyomorultnak érezte magát, mert ebből az emberből kiáradó sugárözönben fürdik és összeesik néhány negyedóra múlva, ha őt elhagyja. Szégyelte a délutáni tétovázó vergődését, bágyadt erőtlenségét. Szemét Temessy szemébe kapcsolta és már sejtelve sem volt arról, amit barátja beszélt.

Temessy néhány pillanat pihenőt tartott és nagy pohár friss vizet hajtott fel.

Péter így szólt hozzá minden bevezetés nélkül, kihasználva azt a kis szünetet, hangjában a kérés minden árnyalatával.

— Kérlek Téged, mondd őszintén: jól érzed magad?

Temessy furcsán, meglepetten nézett Péterre, nem értette meg kérdését. Bár ismerte Péter szeszélyes természetét, de nem találta helyénállónak, hogy erre válaszoljon, mert első pillanatban annak csak egyszerű értelmére gondolt. Azután mintha sejtene Péter belső vívódását, szándékosan nem tért ki kérdésére és csak ennyit mondott:

— Jól érzem magam, dolgozom.

Temessyt kissé meglepette Péter kérdése, mert annak idegességét érezni kezdte. Amde hirtelen elhatározással mintegy kitérve és dacolva Péter kérdésének, előadását tovább folytatta.

— Most kérlek az a kérdés, hogy a tökéletesedésnek valami objektív mértéket tudunk-e adni? Tekintve, hogy a földön a rendelkezésre álló szabad energia korlátolt, azt a szervezetet kell tökéletesebbnek tekintenünk, mely legkisebb veszteséggel alakítja a maga életműködéséhez a felhasznált energiát.

Péter a második mondatot már nem hallotta és arra a meggyőződésre jutott, hogy Temessy az ő problémáit, ha benne ilyenek lehetnek is, már rég eltemette, de lehet, hogy ezek a kánok nála nem is jelentkeztek. Bár elmaradhatatlannak tartotta azokat mindenkinél, most mégis úgy gondolta, hogy Temessy szerencsésebb lelki összetételű mint ő. Mégis beszélnem kell erről vele, gondolta.

Temessy azt hitte, hogy kutatásainak végső eredményével Pétert megismertette és elhallgatott. Nagy léptekkel járt fel és alá az alkonyattól szürkülő szobában.

Péter megszólalt.

— Tudod, nem a munkádon csodálkozom, hanem rajtad. Én úgy látom, hogy több vagy, mint nagyszerű munkád, mert lenni tudsz. Arra kérlek, mondd meg, mit kellene tennem, hogy ide jussak? Mit tegyek, hogy az adottságokkal megbarátkozzam, velük békeséggel éljek? És mondd meg nekem igazán, jól érzed te magad?

— Én jól érzem magam, — felelte egyszerűen Temessy. Aztán eltért a maga személyétől és így folytatta. A jólérzés kérdése egy csomó más kérdés-komplexum szétbontását igényli és tulajdonképpen erősen relativ.

A fogalmak tanáros magyarázatába kezdett, amit Péter amugy is jól ismert és szórakozottan hallgatta. Szinte örült, amikor fény támadt a szobában és két személyre szóló vacsorát találtak fel. A vacsora egyszerű volt és nagyon jó. Félíg kisültött marhasok sok friss zöldsalátával és sötétvörös izes görög borral. A két barát asztalhoz ült és jó étvággal étkeztek. A már komornak induló hangulatot Temessy kitűnő étvágya és kedélye elterelte pályájáról. Péter éhgyomorra bort ivott és ennek is meg volt pillanatnyi hatása. Jól érezték magukat. Péter problémái fölé most fátylak borultak és csak halványan szűrődtek át tudatának felszínére. Tudott róluk, de csak tompán érezte. Régi emberekről, karrierekről, utazásokról beszélgettek, egyik tárgyról átugorva a másikra és néha mindkettőjükből egyszerre buggyant a szó. De Péter még sem tágitott. Most más oldalról adta fel a kérdést, hogy Temessy titkát a saját magához való viszonyához megtudja.

— Nézd — mondta Temessy Péternek. — Célkitűzés, rendszer, munka, mindent a maga idejében, nyugalom, sok levegő és ha mindezt betartod, megszerezted a testi és lelki egészséget. Ennek következménye, hogy a túltengő egyéniség okozta kinok csökkennek és harmóniába kerülsz az élet dolgaival.

—Tényleg így lehet, gondolta Péter, milyen egyszerű az egész. Ki kell valahová költöznöm a szabadba, életemet végre komoly korlátok közé kell szorítanom. Lehet, hogy amit én ilyen szörnyen összegabalyítottnak látok, az nem más, mint kis hibákból és tévedésekből eredő és végül összegyülemelő baj, ami azután ilyen borzalmas formában jelentkezik. Így is van, erősítette Péter magában. Elvégre elég egy láthatatlan bacillus ahhoz, hogy erős szervezetet idővel megbontson.

Péter most mindent világosan látott és elhatározta, hogy holnap és tényleg holnap reggel radikálisan változtat életrendjén. Csak úgy rajzoltak benne jobbnál jobb gondolatok és kivitelük elé — úgy érezte — semmi akadály már nem gördülhet. Azt mondta magában: hiszen nem vagyok energiátlan, ennyit csak tudok akarni!

Elhatározása megnyugtatta és csöndes öröm töltötte el, mert érezte, hogy biztos változás előtt áll.

Hűs szellő áramlott a szobán át és Péter felfrissülve, megújodva készülődött menni.

Temessy Pétert a parkon át kísérte, kezében nagy kapukuleccsal. Péter valahogy átszerette volna barátját ölelni és erősen megszorítani olyan háláérzettel, amit csak egy életmentő szere-

tőnek ad az ember. De szégyelte feloldott érzéseit megmutatni és botorkálva szótlanul tekintett fel a csillagmilliárdokra. A kapu kitárult. Péter kilépett és Temessy megfogta Péter karját. Néhány pillanatig hallgattak, míg végre Temessy mély és határozott hangon ennyit mondott:

— Péter, én hazudtam neked.

A kapu bezárult és Péter egyedül gyalog a városnak indult.

Kende Ferenc

LÁTHATÁR

A szegedi négy nemzet

Nagyon messziről kell kezdenem ezt a történetet, mely meg fogja magyarázni az egészen közeli idők egy érdekes jelenségét: a magyar—szerb feszültség lelki eredetét.

1686-ban kiverték a törököket a szegedi várból és a szegedi városból. Néhány öreg török asszony, aki már nem kellett a fiatalabb törököknek, ott maradt a hid körül levő kunyhókban és ott maradt a magyar lakosság, mely már csak maroknyi volt: csak negyvenkét házban laktak, míg a szomszédos Tápió községnek ugyanakkor negyvennégy lakott háza volt. Tehát volt idő, amikor Tápió nagyobb volt, mint Szeged, amiben tulajdonképpen nincs is semmi különös, mert Tápió legalább száz esztendővel öregebb, mint Szeged.

Azok, akik a törököket kiverték, kegyetlenek voltak a szegény szegedi magyarokkal szemben is: mind a negyvenkét házat kifosztották és a jószágokat elhajtották. A város bírája, Tápai Szabó Tamás ezt el is panaszolta a pozsonyi kamarának egy keserű levélben, melyben a fosztogató katonák vezéről ezt írja: „Eléggé imádtuk, törvénnyel tisztelvén az erőszakvételtől, de nem használtunk vele semmit sem. Most a szegény emberek éhrel-holtul vannak.” Miután a kamara nem tudott védelmet nyújtani, Tápai Szabó Tamás megunt a bíróságot és minden atyafiságával kiköltözött a városból a tápai sovány földekre, megyei területre, ahol

kevesebb rablásnak volt kitéve, mert az év nagy részében a vizek miatt meg sem lehetett közelíteni szállásaikat.

A várban hamarosan berendezkedett a katonai kormányzat, s az elhagyott, többé-kevésbé roskadozó házakba új lakosságot telepített. Legkedvesebb vendég volt a német iparos, a dalmát (valójában bunyevác) borkereskedő és gazda, a rác* és görög boltos. De lassan-lassan magyarok is szivárogtak a városba. Hogy ezek egymásközt hogyan intézik el ügyes-bajos dolgaikat, azzal a katonáknak nem sokat törődtek, ők csak hajtották a népet a közmunkákra, a vár és a palánk megerősítése céljából és szedték az adót, ahogy lehetett. Miután a városban nem volt egyetlenegy jogtudó ember se, egészen sajátos közizgatást rendeztek be: csináltak belső és külső tanácsot, jobbra írástudatlan emberekből és hivatalokat szerveztek, amelyeket elosztottak egymásközt, — nemzeti alapon. A tényleges helyzet az volt, hogy megkülönböztették egymástól a magyar, német, dalmát és rác nemzetet, s a „négy szegedi nemzet“ alkotta a Communitast. Így volt ez egészen 1747 augusztus 23-ig, amikor Mária Terézia királyné a város lakosságának négy nemzetre oszlását megtiltotta. Azóta a rácok csak mint felekezet őrizték meg különállásukat; a szegedi magyarok között azonban még ma is él, bár halványan annak az emléke, hogy ők valaha „külön nemzet“ voltak. Hogy mindezekről nincsen szó Szeged négykötetes történetében, az Szenteleky Kornél ismeretes álláspontja szerint helyes, mert ha a történelem beszél, rendszerint összeveszti az embereket. Miután azonban az én álláspontom az, hogy a történelem csak hadd beszéljen, mindaddig, míg igazat mond és csak az igazságot keresi, nézzük meg, hogy egy ideig hogyan fért össze, s azután hogyan veszett össze egymással a szegedi négy nemzet?

Tény, hogy a németek voltak köztük a legtűrelmetlenebbek. Miután a várparancsnok mindig német volt, a katonai adminisztrációval együtt, a németség, mely a visszahódítás után az első évtizedekben alig három-négy tucat emberből állott, magához akart ragadni minden hatalmat és minden jó hivatalt, ribillióikat azonban a sokkal nagyobb számú magyarság leverte, míg a dalmátok és rácok nem avatkoztak bele a dologba. Nem érdektelen jelenség, hogy a rácok a dalmátokat sohasem ismerték el külön nemzetnek; ők az írásaikban mindig csak három szegedi nemzetről beszélnek.

*A „rác“ a magyar nyelvben egyáltalán nem gúnyos elnevezés, mint sokan gondolják, hanem onnan származik, hogy a régi szerb államot (Raška) Rasciának nevezték és a térképeken is így jelölték. A régi magyarban tehát minden gúnyos, vagy csúfondáros melléklöngye nélkül hívták a szerbeket rácoknak s így ismeri a történelem a szegedi szerbeket is. (Szerk.)

A rácok a belső tanácsban egy, a külső tanácsban három helyet kaptak; de rác volt az egyik közgyám, az egyik vásárbíró és az egyik népszószóló is és a kisbírák és fertálmesterek egy része is rác volt. „Közjogi“, azaz nemzeti alapon jutott a belső tanácsba az öreg Szabó Milován, majd a fia, Péter, azután Temesváry Mihály és utoljára Rakity Ignác. 1747-től kezdve is gyakran volt rác tagja a belső tanácsnak, de már nem nemzeti alapon, hanem közönséges választás alapján.

Az imént vázolt szereppel a szegedi rácok egyideig meg is voltak elégedve, bár gyorsan szaporodott a számuk, részint bevándorlás, részint a tiszai rác határórség két részletben végrehajtott polgárosítása révén. A békeség és barátság fennállott a magyarokkal egészen 1739-ig, amikor is, saját számításuk szerint, mintegy kilencezer rác lakott Szeged városában.

A jó viszonyt legelőször az ünnepek ügye zavarta meg. Akkoriban a nép sokkal vallásosabb volt, mint ma, a bécsi udvar pedig még vallásosabb volt, mint a nép. Egymást érték a katonai és polgári kormányzat rendelkezései a hivatalos ünnepek megtartása ügyében, s az ünnepek száma igen nagy volt. Például karácsony ünnepe öt napig tartott, s aki az ötödik napon, Szent Tamás napján dolgozni mert, azt megbüntették. Miután a görögkeletieknek szintén sok ünnepük volt s ők nem kisebb buzgalommal tartották meg a saját ünnepeiket, mint a katolikusok, el lehet képzelni, hogy a naptár különbözősége folytán mily súlyos teher volt rájuk nézve, hogy a saját ünnepeiken kívül a katolikusok ünnepeit is meg kellett tartaniok. Ezt a sérelmüket igen illedelmesen ki is fejtették a város tanácsa előtt a következő folyamodványban:

Tekéntetes Nemes Tanács!

Távul légyen tőlünk, hogy Fölséges Koronás Királyné Asszonyunk öő Fölsége az Római mód szerint ünnepeknek kegyes rendelése ellen kívánnánk legkissebben is nyakaskodnunk, hanem ezen alázatos Instantiánkkal Tekéntetes Nemes Tanács attyai színe elejben folyamodván alább tett punctuminkra kegyes resolutióját azon T. N. Tanácstól alázatosan kérjük, úgymint:

1. Constál titulált N. Tanácsnak, hogy mink illendő és reánk vetett portionkat megadgyuk.

2. Pálinka korcsmának rendelt Taxáját N. Város Cassájába fizetünk.

3. Boltokat pedig sullyos terhekkal árendálni és így magunk feleségeink és gyermekeink táplálását egyedül csak vékony kereskedésünkkel szeregetni kéntelenítettünk.

Ellenben tudva vagyom az egész világnál, hogy a mi vallásunk szerint több ünnepeink vannak, mintsem Római Anyaszétegyháznak; hogyha tehát mind az két Calendarium szerint mink csupán

csak belső kereskedésből élünk, kéntelenek leszünk olly szorosan (az mint T. N. Tanács kipunicalni méltóztatott) megtartani, — **bizonyyára az koldulást nem lehet elkerülnünk.** Annak az okáért alázatos szívünkkel instálunk, méltóztassék eddig való közönséges N. Város terheinek elviselésünket méltó Tekintetbe vevén, tovább is előmenetelünkre nézve kegyessen megengedni, hogy közönséges Ünnepkor az Boltjainknak ajtait, az honnand tudmiillik mindennapi táplálásunkat kiváltképpen Pálinka árulásbul kapni szoktunk, kinyithassuk, az hol semmi kézi munkát végbe vinni Confiscatio alatt szabadságunk ne légyen. Processiósz ünnepek alkalmatosságával pedig ezen engedelmet az T. N. Tanácstul épen nem kívánnyuk. Mely kegyes resolutioját alázatosan elvárván maradunk

Az T. N. Tanácsnak alázatos szolgálai

Rác Purgerek és Kereskedők

1739 december 28-án, Aprószentek napján, mely akkor mint a karácsony utáni negyedik nap még hivatalos ünnep volt, a rácok kinyitották boltjaikat, árusították portékáikat és pálinkát is mértek, mintha hétköznapi volna. Ezen nagyon felháborodtak a magyar, német és dalmata boltosok, akik mint jó katolikusok, a többség parancsainak tiszteletbentartásával az ünnepeken nem nyitották ki boltjaikat. A vevő és fogyasztó akkor is kevés volt, s a forintokat és dénárokat, (de inkább csak a dénárokat) a rác boltokba vitte a nép. Mit lehetett ez ellen tenni?

A katolikus boltosok siettek a piaristákhoz; ezek voltak akkoriban a nép lelki vezérei. Az Aquinoi Szent Tamásról nevezett Máté páter, a plébánia vezetője méltányolta híveinek felháborodását és azt tanácsolta nekik, hogy szólítsák fel a rácokat boltjaiknak becsukására. Ez nem ment végbe riadalom nélkül, s a nép egy félóra múlva már megrohanta és fosztogatta a rác boltokat és bántalmazta azokat, akik vagyonkájukat védelmezték.

Ez a vártól alig száz lépésnyire történt és miután a katonaság nem volt tisztában vele, hogy mi az oka és célja a zendülésnek, Piosasque gróf, a vár parancsnoka riadót doboltatott és a Splényi gyalogezred egy századát kirendelte a közcsendesség helyreállítására.

A katonaság gyorsan leverte a ribilliót, s a többség vizsgálatot rendelt el, melynek során legelőször is a piaristák hiteles bizonyítványt kértek és kaptak arról, hogy ők mint lelkipásztorok a városban nagy érdemeket szereztek.

A Tanács nem mentegette ugyan a fosztogatókat, de azt jelentette a Helytartótanácsnak, hogy a rácok, nyilván a protópópa biztatására, összeesküvést szőttek s az volt a tervük, hogy a harangokat félreverik és megrohanják a piaristák rezidenciáját, a városházát és a bíró házát, s ezt a szándékukat a várparancs-

noknak is bejelentették. Miután az összeesküvéseket általában nem szokás a katonaságnak előre bejelenteni, nem bizonyos, hogy csakugyan volt valami összeesküvő mozgalom a rácok között, és ha volt is, ennek a rác boltok kifosztásával való kapcsolata nem világos. A vizsgálatnak különben egyéb konkrét eredménye nem volt, mint az, hogy a katolikus ünnepek megtartására vonatkozó parancsot megismételték. A protópópát beidézték a Tanács elé s felolvasták előtte a Helytartótanács rendeletét. A protópópa azonban határozottan kijelentette, hogy az ünnepek dolgában csak saját egyházi főhatóságától fogad el rendelkezéseket.

Az ünnep-rendeletek egyébként érvényben maradtak, de az élük tompult azzal, hogy II. József császár sok ünnepet eltörölt, 1825-ben pedig karácsony és husvét ünnepét is két napra redukálták.

Nagyon érzékenyen érintette a szegedi rácokat nemzeti különállásuk megszüntetése. 1746-ban meghalt Rakity Ignác szenátor. A rácok Bozítovác Jován szabómestert akarták a helyébe ültetni. A tisztujtáson a külső tanács kandidálta is Bozítovácot két más ráccal együtt, de a közgyűlés Tóth Józsefet választotta meg. A rácok mindent elkövettek, hogy helyet kapjanak a belső tanácsban; felajánlották még azt a megoldást is, hogy válasszanak egy tizenharmadik, „számfeletti“ tanácsnokot, — a német lakosság vezetői azonban, akik nem sokkal később óriási adósságokkal csődbe jutottak, mindenáron el akarták nyomni a rácokat, akik nekik mint kereskedők, szabók, szűcsök és takácsok üzleti versenytársaik voltak. Miután a királyné a nemzeti szervezet további fenntartását megtiltva úgy határozott, hogy a tisztviselőket nem nemzetség, hanem alkalmasság alapján válasszák, a rácok a Tanácsban részükre 1746-ig közjogilag fenntartott helytől elestek.

Csakhamar újabb sérelem érte őket. A város privilégiuma teljesen egyenlő jogúakká tette a polgárokat, de azt is kimondotta, hogy polgárrá csak katolikust lehet felvenni. Ez utóbbi rendelkezést eleinte úgy hajtották végre, hogy csak a protestánsokat és zsidókat zárták ki a polgári kötelekből. Miután a Helytartótanács évről évre megismételte a nem-katolikusokra vonatkozó tilalmat, 1747-től kezdve a görög-keletiek felvételénél is nehézségeket támasztott a Tanács és a rácok eredménytelenül hivatkoztak a privilégium-levelelben részükre biztosított teljes jogegyenlőségre, mert a város, a Helytartótanács és a királyné egyaránt arra az álláspontra helyezkedett, hogy a jogegyenlőség és a polgárjog csak azokat a görög-keletieket illeti meg, akik már a privilégium-levelel kiállítása előtt is szegedi lakosok voltak.

A rácok emiatt igen elkeseredtek s közülök igen sokan Szuboticára és Martonosra költöztek. Voltak évek, amikor százával költöztek el a rác családok Szegedről; ezek az „emigránsok“

népésítették be Szöreg, Deszk és Szent-Iván községeket. A magyarságba azonban, a Temesváry és a vele alkalmasint egy törzsből eredő Frányó családot kivéve, nem olvadtak bele. Azok a görög-keletiek, akik az idők folyamán katolizáltak, nem rácok, hanem görögök voltak és mindenkor külön plébániájuk volt a város felső részében, bár egyébként a vallási és politikai együttműködés igen szoros volt a keleti szertartású görögök és rácok között mindaddig, míg a görögök katolikusok nem lettek.

Tápai—Szabó László

Illés Sándor: Csillaghullás

(Noviszád 1932)

Mikor lettem ezt a könyvet valami olyasmit éreztem, mint mikor először láttam Kandinszky képeit, aki tíz-tizenkét év előtt az abszolút festészetet propagálta. Zavaros érzés kavargot a zavarosnak látszó képek nyomán, amelyekről minden tudatos elemet kigyomlált a forradalmi képiró, csak a szigoruan vett képelemeket tűrte meg. Nem bontotta fel a formát, mint a kubisták, nem gúnyolta és torzította őket, mint a dadaisták meg az expresszionizmus újabb irányai. A tárgy, a természet és a festő közötti kölcsönhatást egyszerűen tagadta. Nincs forma, nincs külvilág, a valóság csak a képiró érzésvilága, amelyet vászonra vet. A színek csak a képiró érzelmeit jelentik — semmi más.

Az abszolút festészetről manapság már senkisé beszél, pedig az elgondolás jogosnak látszik: miért ne lehetne az érzelmeket színekben épügy, mint zenei hangokban kifejezni? Azonban a képszemléből nem lehet kiirtani a természet-keresést, a tudatos, értelmi elemeket s ezért Kandinszky útkeresése tulajdonképpen zsákutcába vezetett. Ha a képirás területén nem szorítkozhat az alkotó az egyszerű kivetítésre, még kevésbé teheti ezt a költő, aká szavakkal és nem színekkel dolgozik. Nem arról van most szó, hogy a vers értelmes legyen, hanem arról, hogy a szavak szüretlen kivetítése, amely az olvasóban nem teremt érzelmi, hangulati együttrezgést, éppannyira hiábavaló munka, mint az abszolút festészet „felszabadító“ törekvése.

Illés Sándorban sok minden forr és lázong, valami feszíti a gondolatok, mondatok és verssorok bordáit, de igazán nem tudjuk mi ez az erjedő valami s ez a bizonytalanság sok tekintetben lehangoló. Ő maga is panaszkodik: „most én — bús emberrones

nem tudom ki vagyok..." Hiába minden rivás, várás, lobogás: nem tudja életcélját, nem ismeri hitét és elhivatottságát. Így nagy hevülésének, romboló expanziójának igazságában kételkednünk kell. Ez a kétkedés a főoka annak, hogy az olvasóban nincs együtt-rezgs, hanem valami zavaros bizonytalanság ködlik a verseskönyv elolvasása után lelkünkben.

Főproblémája a hit, jobban mondva a keresztény vallás, amely a legkülönösebb és legellentetesebb verseket fakasztja Illés Sándorból. Legtöbbször tagad és rombol, Antikrisztusért sóhajtozik, le akarja dönteni a feszületet, Istent, meg a templomokat és a világűrbe akarja röpíteni a „lilaruhás nyihákolókat". Nem érezzük, mi van e tobzódó gyűlölet mögött. Új hit bajosan, mert erről nem tesz vallomást. Lázong, átkozódik, mert a tudóvész, éhség, hideg szoba és munkanélküliség kínozza, pusztítja az embermilliókat. De nem öntudatos proletár-költő, aki marxista dialektikán nevelkedett s aki hisz is egy szebb világ eljövételében. Néha az az érzésünk, hogy talán valami furcsa szektának a tagja. „Judas vagyok" című verse az egykori judeiták torz fanatizmusát juttatja eszünkbe, nagy, pusztító vágya pedig a kainiták, vagy Karpokratesz-követők lelkes, hatalmas bűnözéseit, mert ezek minden bűnt el akarnak követni, csak hogy a bűnbocsájtás nagyobb legyen. Sajnos Illés Sándor romboló szándéka mögött sohasem érzünk új hitet s ez nagy sivárság mellett bizonyít. Ő is felpanaszolja hitetlenségét: „elszórtam már szívem melegét" „Most semmim nincs". Meghaltak vágyai. Nem tud hinni. De azért nem tudja vagy nem meri a nihilizmus mindent tagadó jelszavát kimondani. Inkább — bármilyen fonákul is hat — „megsiratja a Krisztusokat", majd „leoldja ifju gögjét" a Feszület előtt.

Az ifjuság nagy magabizása őt sem kerüli el. Azt hiszi, ha ő a jövőről dalol — ezekkel a jövő-dalokkal azonban adós maradt Illés Sándor — akkor „leroskadnak a hazug templomok". Álmában egettartó, de hogy milyen lesz ez a világ, amit ő tart a vállán, erre ugyancsak nem ad felvilágosítást.

Ezekben a vallásra, világra, Krisztusra, emberiségre vonatkozó verseiben sok a feszülő erő, a lendület. Ezzel szemben szerelmi költeményei sápadtabbak, halkabbak, szinte alázatosak és csak a fájdalmat meg az emlékezést keresik. A tehetséget senkisémmel vitathatja el Illés Sándortól. Vannak sorai, melyek határozottan költőiek és emelkedő irányúak, de végül azok is elcsúsznak a hitetlenség hig káoszában.

Voltak nagy formaművészek, akikben alig volt költői hit, de Illés Sándor nem hasonlítható ezekhez. Bizonyos, hogy sem Hérediával, sem Stefan George-val semmiféle rokonságot sem tart ez a most induló bácskai poéta. Illés Sándor a háború utáni kor gyermeke. Mikor ő született, akkor indultak az első felpántliká-

zott katonavonatok. Ez talán sokat megmagyaráz, de közel sem menti a nagy, hitetlen úrt, a romboló indulatokat és az utánuk vigyorgó káoszt. Nekünk hites építőkre van szükségünk.

Szenteleky Kornél

A Magyar Közművelődési Egyesület

A Magyar Közművelődési Egyesület értékes és nagykihátású munkássága során fontos állomáshoz érkezett el. Pár hét előtt avatták fel Becskereken ünnepélyes módon az egyesület székházát, amellyel a jugoszláviai magyar kultúra állandó otthont, meleg hajlékot, életet sugárzó, áhítatot ébresztő szentélyt nyert.

Évtizedek óta a Becskereken működő Magyar Közművelődési Egyesület gyűpontja az itt élő magyarság kulturális életének. Népművelődés, oktatásügy, irodalom, zene, képzőművészet — a magyar lélek művelődésének minden ága komoly és intenzív gondosságának tárgya. Innen van, hogy a Magyar Közművelődési Egyesület jelentőségében és súlyban az évek hosszú során át egyre gyarapodott és ma az ország kulturális életének egyik legfontosabb faktora. Csöndben, de annál nagyobb odaadással végzi munkáját és ha statisztikai adatokkal világítanak meg ezt a szüntelen tevékenységet: ezek a számok minden szónál ékebben hirdetnék, hogy a Magyar Közművelődési Egyesület csakugyan az, aminek lennie kell: a magyar szó éber gondozója, a magyar gondolat tetterős istápolója, szítója tudásnak és tehetségnek.

És hogy feladatát ennyire teljesen meg tudja oldani, elsősorban vezetőinek köszönhető, akik nem lankadó erővel, lángoló, nagy lelkesedéssel, sziklaszilárd hűséggel őrzik a magyar kultúra Veszta-tűzét. Az egyesület elnöke Várady Imre doktor. Neve, az itt élő magyarság legszelesebb köreiben ismert és becsült egyénisége egymagában programot és zászlót jelent. Ez a tiszta, ihletes lélek kezdettől fogva összeforrt mindazzal a szépséggel, amelyet a magyar Génusz magából áraszt. És ugyanezzel a fáradhatatlan, önzetlen tevékenységgel a lélek olthatatlan szeretetéből fakadó odaadással irányítja az egyesület munkáját Marton Andor, egyesületi igazgató is. Kettőjükkel szemben valóban nem hat elkoplatott frázisként, hogy éjjelt nappallá téve buzgólkodnak az egyesület felvirágzása és szebb jövője érdekében. És nem volna teljes ez a rövid beszámoló, ha meg nem emlékeznénk az egyesület egészen rendkívüli teremtményéről és nagyszerű eredményekről feltüntetett munkájáról. A közművelődési egyesület nagysikerű felol-

vasó ülései, a könyvtár, vidéki tanfolyamok létesítése és ezer más, állandó gondoskodást igénylő kultúrszervek megteremtése jelentékeny részben az ő agilitásának, tudásának és tehetségének gyümölcse most a magyar ház létrehozása körül is óriási érdemeket szerzett.

Büszkén jelentjük, hogy a magyar művelődésnek új otthona épült és büszkeségünk annál jogosultabb, hogy éppen a legnehezebb időkben épülhetett fel a magyar kultúrának ez az új hajléka, amelyből új hittel, új lelkesedéssel fogják majd irányítani a magyarság szellemi életét.

Borsodi Lajos

Munkáskultúra Noviszádon

A noviszádi munkások egy lelkes, fiatalokból álló csoportja, már hosszabb idő óta, minden szerdán este összejön a munkáskamara kistermében, hogy ott az érdekes és a munkásokra nézve igen fontos előadásokat végighallgassa. Ezek a „szerda esti előadások” már egész szépszámu hallgatóságot toboroztak a kezdeményező csoport köré s így, az előadásokon 40—50 ifjumunkás vesz részt. Érdekes áttekinteni az előadások témáit, amelyek tiszta tudományos alapon fejlesztik a résztvevők világnézetét. Az előadások legérdekesebb része határozottan az előadás után meginduló „szabad vita”, amelyen résztvesz minden hallgató s így, az alig félórás előadások legtöbbször 2—3 órás viták után érnek véget. Vegyünk egy pár címet mutatól: Először a megnyitó előadás: az ember fejlődéstana, utána történelmi materializmus (Marx), Dialéktikus materializmus (Hegel), a munkásság egészsége, társadalomtudomány, (bér, ár, profit). A földmiveseket védő törvény ismertetése. Irodalom és művészet a munkásmozgalomban stb. Amint a címekből látjuk, az előadások tökéletes kulturát fejlesztenek a fiatal munkások között és ennek az előadássorozatnak a legnagyobb érdeme; az, hogy az előadók, minden, avagy legtöbb esetben ennek a kis csoportnak a tagjai közül kerülnek ki.

Az utóbbi napok azonban akadályt hoztak a szépen fejlődő ifjumunkások közé. Ez a pár munkás tudatában van a munkásság fejlődésének szükségességében és azon dolgozott, hogy létrehozzon egy, az összes noviszádi munkáskultúrkörökből alakulandó kolaborációt, hogy aztán ez a kolaboráció mint nagyobb, egyben tökéletesebb szervezet, egy föltétlenül szükséges kulturakciót ve-

zessen a szélesebb munkásrétegekben, amelyek eddig minden kultúrától el voltak különítve. A céljuk nem a polgári kultúra átvitele a munkásság közé, hanem a polgári kultúrától független munkáskultúra kiépítése. Eza kolaboráció azonban nem született meg. Az alakuló értekezlet összehívása ugyan megtörtént, de a munkáskamara köré csoportosuló egyének, (lehet, hogy szervezetek) ezen az értekezleten nem jelentek meg, így megakadályozták a kolaboráció létrehozását.

Ezt az eljárást nem lehet helyeselni, mert a munkáskamara érdekkörébe tartozik a munkásság kulturájának a fejlesztése, de a kamara elég keveset tett ebben az irányban. Ez a balsiker azonban nem keserítette el az előadások szervezőit és így a „szerda esti előadások” tovább folynak. A résztvevők tovább vitatkoznak és minden előadásukon feltűnik egy-egy új arc, fiatal, erőteljes, kulturátszomjazó munkás, vagy fiatal diák, akit ezek az előadások bevezetnek a tudományos marxizmus alapeszméibe és ezáltal egy-egy új kulturmunkást állítanak az eddig vezetők nélkül levő munkások közé.

Az ifjómunkásoknak ez a kis csoportja most tervezi egy munkásszínpad felállítását, amelyen, kimondottan csak a munkásságot érdeklő, ezek eszméjének megfelelő darabok kerülnének színre továbbá tervbe vették a szavalókórusok megalakítását is. A közeljövőben kidolgozandó programot közölni fogják.

Wellner Albert

Sigrid Undset: Pogány szerelem

(Athenaeum, Budapest)

Ennyire megváltozott volna erkölcsi világunk és igazságérzésünk? Talán a háború tette tönkre idegeinket? Talán az új kereszténység, esetleg a háború utáni szüntelen békeáhítozás lágyított ilyen puha pacifistákká, akiknek lelke összerezzen minden halált lihegő bosszuvágyra, minden vérkiontásra? Akárhogyan legyen is, Undset asszony Vigdisről szóló könyve, melyet az Athenaeum mint a Nobel-díjas író „legújabb regényét” reklámozza, holott a háború alatt, tizenöt év előtt íródott, majdnem teljesen élvezhetetlen. Nem hisszük, hogy a magyar olvasóterületen sokakat érdekelhetne ez a vad bosszu, a viking kegyetlenség, a pogány, norvég világ állítólagos „igazságszolgáltatása” és borzalmas gyakorlatatlansága, amely betegesen tobzódik ebben az elbeszélésben.

Igaz, hogy az Iliászban és a Nibelungen-énekben is találunk olyan erkölcsi törvényeket, melyek a mi szempontunkból bosszantó

ostobaságok, vagy lázító igazságtalanságok. Az istennők irigysége és hiúsága jámbor emberek tizezreit úszítja egymásra, egy burgundi királyleány („kiért sok hősnek kelle letenni életét“) nem tudja elég gyilkossággal és embervérrel csillapítani lihegő bosszuját. Mindez ma már nemcsak érthetetlen, hanem ezeknek a véres igazságoknak nem látjuk többé erkölcsi jogosultságát, racionalista gondolatmenetünkbe ür szakad, hézag támad s nem tudjuk tovább követni az époszok hőseit. Az igazságok, ahogy Le Bon kimutatta, korok és szélességi fokok szerint változnak, az ür tehát Homérosz mitikus világa, az öncélú ó-germán heroizmus és a mai racionalista, kollektívumok felé törekvő humanista világszemlélet között valóban áthidalhatatlan. Ebből a látószögből a középkori norvég viking világ is — idő- és térbeli távolság! — nagyon messze van. Mégis, mikor Sigríd Undset könyvét olvassuk, fel kell vetnünk a kérdést: valóban ilyenek voltak ezek a pogányok, akik ott fenn Izlandban és a norvég partokon ugyan felvették a kereszténységet, de lélekben vad vikingek maradtak? Igazán ilyen érthetetlenek, ilyen valószínűtlenek voltak? Az olvasó nem végezhet történelmi kutatásokat és egy ilyen zord, távoli, idegen multban lejátszódó regény epikai hitelét a szereplők valószínűségében, emberiségében keresi. Az, akiről nem érezzük, hogy él a regényben, annak életét nem hihetjük. Sajnos Undset asszony alakjai nem emberiek. Ő állandóan azt hangsúlyozza, ami az akkori embereket megkülönböztette a maiaktól, pedig a mindig megkapó az a közös **emberi** vonás, amely örök és változatlan térben és időben. Ki törődne ma Antigonéval, vagy DonQuijotéval, ha nem látnók meg bennük a ma emberének fájdmát, fintorát, fenségét és örök problémáját?

A Pogány szerelemben nem érezzük az életet, az igazi embereket. Egy rettenetes, ostoba bosszuvágy lángol és lüktet át a könyvön, ez perzsel, gyűlöl, gyilkol, a fiut apjára uszítja, világgá kergeti minden költői vagy emberi igazságszolgáltatás nélkül. Vigdis fiatal még és meggondolatlan, mikor elmegy egy találkozóra, ahol Ljoté, az izlandi legényé lesz. Azért, hogy Vigdis teherbe esik és fiut szül, Vigdis éppannyira bűnös, mint Ljoté, aki nem is értesül apaságáról. Mégis ez az eset váltja ki Vigdisből azt a határtalan, buta, makacs bosszút, ami a mai olvasónak érthetetlen, ellenszenves és — valószínűtlen. Mennyivel emberibb például Krimhilda bosszuja, aki Sigfried haláláért egymásra uszítja a vitézeket, levágja Hagen fejét s végül maga is meghal. A becsületes, hűséges Sigfriedet orvul öli meg a gonosz Hagen, ennek az alattomos gyilkosságnak megboszulása tehát tragikus és emberi. Vigdis azért mert teherbe esik, hasonló bosszút forral az ellen, aki szereti, aki mindig utána vágyakszik, aki vezekel, aki megálázódik, visszatér szerelméhez, mindenét fiának adja és kéri,

hogy bocsásson meg azért a percért, amelyért a felkorbácsolt vér, az éjszaka, sőt maga Vigdis is felelős. Vigdis azonban hajthatatlan. Kényszeríti fiát, aki apjában a legderekabb embert ismerte meg, hogy ölje meg az apját. „Remélem emlékszel az ígért bosszura!” Az apagyilkos fiu világgá bujdosik. Vigdis még sokáig él s végül mint jó keresztényt egy templomban temetik el. Hogy bosszúsága kielégül-e erről nem nyugtat meg a Nobeldíjas norvég író. Az olvasót azonban sehogyan se nyugtatja meg ez az elbeszélés, amelyben a bűn és bűnhődés ilyen ostobán és lázítóan aránytalan, amelynek alakjaiban semmi emberit se találunk, következőleg semmi közösséget sem érezünk velük.

Sajnos még azt se mondhatjuk, hogy ezeken a valószínűtlen alakokon kívül mást is kapunk. A norvég írásokban rendszerint valami ködös, északi poézis vibrál. Undset asszonynál is van ebből a poézisből mégis mennyivel más a fjordok, sziklák és tobzódó tengerek élete Knut Hamsunnál vagy Hans Knicknél! Történelmi levegő? Korrajz? A könyv legszánalmasabb alakja Olav király (nem világlik ki, hogy itt első Olavról, a kereszténység megalapítójáról, vagy második szent Olavról van-e szó, de akárhogy legyen is, mindkét Olav hatalmas, keresztény egyéniség volt). Nehezen hihetjük el, hogy ez a nagy király rögtön tűzbe jön Vigdis látásakor, cicázni kezd vele és szerelmét kéri, azt meg éppen groteszk lehetetlenségnek tartjuk, hogy Vigdis ez a vad, pogány lélek emlékeztesse a királyt a keresztény erkölcsökre.

Nem olvastam Sigrid Undset nagy középkori regénytrilógiáját, ami a Pogány szerelem után íródott, ezért nem vonhatok párhuzamot az író írásai között. Bevallom, hogy ez csak a második Undset könyv, amit elolvastam s talán azért nem tudom osztani a nagy író bírálóinak azt a véleményét, hogy az író mindig megkapó lelkeket rajzol, hogy alakjai sohasem középkori hősök, hanem emberek, akik a mában is élnek. Eszembe jut, hogy akkor amikor Sigrid Undset megkapta a Nobel díjat, egy halszavú francia különvéleményt olvastam, amelyben a díj odaitélőit jóhiszemű skandináv elfogultsággal vádolja a Nouvelle revue française cikkírója. Most úgy érzem, hogy a cikkírónak igaza van. A Nobel díj odaitélése nem jelent csalhatalatlan, örkérvényű írói értékelést. Echegaray is Nobel díjat kapott, de ma már senkisé is hiszi, hogy a kitüntetett spanyol tíz vagy husz év múlva ne süppedne a teljes feledésbe. Istenem, a svéd akadémia tagjai is csak — akadémikusok.

De az Athenaeum vezetői nem akadémikusok és megválogathatnák azokat a fordításokat, amelyeket a magyar olvasó kezébe adnak. A Nobel díj, a katolizált norvég író mindenestre jó reklám, de a Pogány szerelem mégis üres, könnyű könyv marad. Nemcsak az irodalom hiányzik belőle, hanem az élet is. Ha az elsővel nem is törődik a kiadó, az utóbbira mégis csak ügyelni kellene egy kicsit.

Szenteleky Kornél

A zágrebi kis magyar-sziget

Először a Reggeli Újságban jelent meg róla egy kis cikk; hogy van, létezik, él, a méhek rendszere alapján vezetőket: elnököket, titkárt, érélyeskező, — így kell kifejeznem magamat — „államférfiakat“ ruház fel kiváltságokkal és törvényhozó hatalommal. A cikk után, mint ahogy annakelőtte, tovább senki semmit semmit nem tudott a zágrebi kis magyar szigetről: a magyar egyetemisták kulturégyesületéről. Pedig akiben él a kulturszeretet, akiben még nem hunyt el a kulturszeretet lángja, mindannak érdemes, sőt, kulturkötelessége érdeklődni, figyelemmel kísérni, megszeretni és támogatni a kisded szigetet.

Évek óta vajudott, míg a vajdasági nembánomság nagy óceánjából felmerült s a nembánomságra rácsapolón, hogy igenis: bánom!, zászlót bontott s a zászlóra törhetetlen hitét himezte száz fiatal élni akarás, száz energia, ezt a törhetetlen hitet: kultura! Igaz, keserű emlékek bukkannak fel a Vajdaság multjából ezzel a szóval: kultura, hiszen lapozzuk csak végig a kérész-életű, nagygyon is tragikus sorsu és venejtékes erőmegfeszítéssel sem fenn tartani nem tudott irodalmi folyóiratokat, látni fogjuk, mit jelentett, milyen és mennyi arcucsapást mért éppen ez a közönség éppen ennek a kulturának krisztus-arcára, csak azon oknál fogva, mert létezni akart, mert kultura szeretett volna maradni s mert létezése érdekében néhány paráért a kezét merte nyújtani. Nehezen kibontakozó vajdasági kulturánk fején még ma is nagyon gyakran ott látjuk a tövis-koszorút, holott ez időre már babérnak kellene diszlenie ott, de nem szüntek még meg az arcucsapások, még mindig morál, talán csak itt divatozó „kultur-morál“: a vajdasági burzsoázia ajtaján alázatosan kopogni; add meg a császárnak ami a császáré, a kulturának... de talán mégis, hagyjuk, mindezt nagyon jól tudták a zágrebi kis magyar sziget robinzonjai is, úgy szintén áldozatkész kolumbusai is, akik felfedezték és anyagi támogatással siettek a kultura zászlaját lengető szigetre: Fáth Ferenc apát plébános, Dr. Vilt Vilmos főorvos, Dr. Koráni Elemér és Dr. Brezovszky Nándor főorvos.

Ők maguk, az egyesület tagjai is, tudták ámbár s csak ebben nem csalódtak, hogy több helyen csapódik sarkukba a kapu, mint nem, mégis végig kilincseltek várost és falut, gazdagot és szegényt, méhrendszerrel hordták össze a virágport; a filléreket s fáradtságok diadalául áll a kas, ahol a kultura mézét: a kultura szeretetét, ezt a sokszor megpofozott vajdasági kulturát szeretettel ápolják, gondozzák, úgy előadásokban, mint minden szavukban, cselekedetükben és tettükben, mert előttük szent a kultura, mert nem francia pikantériával diszitett lakomaasztal mellől kívánták meg,

hanem dolgozó kezekkel vették le a keresztről, — hogy úgy mondjam: — megköpdösött arcát, léhasággal bélyegzett fiatal lelkükkel, de éhes lelkükkel megcsókolták.

Major István, az egyesület elnöke, már némi jogos büszkeséggel a hangjában, mesél arról a szomorú s talán tragikomikus napokról, amikor még egy kiszemelt uccai tölgy alá jártak esténként, ott volt, a tölgy alatt volt s négy éven át csirázott az eszme: a kulturegyesület mi módon való tetőaláhozása. Az eszme négy éven át tartó szakadatlan munka után megvalósult, a hajdani tölgy helyén ma vasoszlopra bolthajtásozott ivlámpa szórja az ezernyi gyertyafényt, a Zrinjevácon pedig parkranézőn áll a hatalmas palota, második emeletén, szegényes berendezéssel bár, de száz magyar diák rendithetetlen élniakarásának és energiájának fényes és példaadó dokumentumaként: a zágrebi magyar főiskolai hallgatók kulturegyesülete.

Bencz Boldizsár

Magyar operettbemutató Becskereken

Abban az időben, amikor egy rossz Shakespeare vagy Bánk-Bánk-utánezatot többre tartott a kritika és a közönség egy része, egy szellemes mulattató vigjátéknál s a Wagner-tanítványok szakadatlan láncát azt képzelte, hogy az ő dallamnélküli operáik magasan felette állanak Strauss, Lehár, vagy Kálmán műveinek, abban az időben aligha merre volna valaki leírni, hogy a vajdasági magyarság büszke arra, hogy írói és művészi gárdájából ketten is szereztek a magyarságnak dicsőséget, mert olyan operettet irtak, mely nemcsak zajos sikert aratott a bemutató alkalmából, de amely — bocsánat ezért az anyagi becsülésért — három telt házat tudott vonzani nyolc nap alatt egy harmincezer lelket számoló városban s mindannyiszor mások és mások tapsoltak szívesen.

Arról az operetről akarunk e helyen megemlékezni, melynek szövegét Borsodi Lajos és Ferenc, a zenéjét Fischer Károly írta. A címe Szerelmi R. T. Bemutatta a Becskereki Magyar Köz-művelődési Egyesület műkedvelő gárdája november 5-én Veliki Becskereken.

Egyik sem új ember. Borsodi Lajos régi oszlopa a vajdasági magyar irodalomnak s a fia nem dicstelenül képviseli a családban az irodalom harmadik generációját. Mikor a bemutató alkalmával egymásután elhangzottak a szöveggönyv csattanó pointjai és pompásan gördülő versei, egy szellemes ember meglegedetten

bólintott s a Goethe-évre való tekintettel csak ennyit mondott:
Es ist der Vater mit seinem Kind!

Fischer Károly, egy nagyképeségű fiatal zenész, nem egy kedves dallamos nótájával és egyéb szerzeményével örvendeztette meg a Közművelődési Egyesület közönségét. Joggal várhattuk tehát, hogy a beígért operett méltó lesz a szerzők hírnevéhez.

Borsodi Lajos szövegéből kikerülne egy pompás kis vigjáték. Íme a rövid tartalma:

I. felvonás: Monte Carloban vagyunk, ahová megérkezik Braziliából Miss Mary Gordon gazdag vállalkozónő, aki valamikor a Tisza mellékéről került Braziliába. Mary Gordont utjában állandóan három nemzetközi naplopó kíséri, a Szerelmi r. t., amelynek tagjai miss Gordon kezére pályáznak. Az egyik Licsnikoff ukrán, a másik Hafenstein, német, exnagygyáros, a harmadik Hafiz Hadzsib, aki perzsa költőnek mondja magát. Ugyanakkor Monte Carlóban tartózkodik Bérczy Tivadar, aki egész vagyonát a Casinóban rouletten elvesztette. Bérczy és miss Gordon Braziliából ismerik egymást és most fellángol bennük a régi szerelem. Egy intim jelenet közben Hafiz meglesi őket, Bérczy és Hafiz összeszólalkoznak és az utóbbi bosszút forralva távozik. Miss Mary Gordon értesül róla, hogy Bérczy elvesztette vagyonát és nagy összegű csekket akar neki átadni, azonban Bérczy azt sértődötten visszautasítja. Miss Mary elrejtí fájdalmát, jókedvet mutat és az egész társaságot estélyre hívja meg. Ekkor jelentik, hogy a szállóból ellopták miss Mary vagyonát és gyémánt fülbevalóit.

II. felvonás: Terrible, a detektívönök, az estély során, amelyen Bérczy is jelen van, kutat a tolvaj után. Fáradozása sikertelen. Közben Hafiz Hadzsib ajánlkozik, hogy kiváló médium lévén, az őt hipnotizáló Licsnikoff segítségével trance-ban megkeresi a tolvajt. Tarnay Mancsi, ujságíró, önállóan kutat a tolvaj után, azonban előzetesen pezsgővel leitatja Hafizt, aki részeg állapotban megmutatja neki a gyémántokat. Az ujságíró az egyik gyémántot kiragadja a kezéből, hogy gyönyörködjék benne. De már bevonul a társaság és az ujságírónak már nincs ideje, hogy a gyémántot visszaadja, mert megkezdődik a hipnotizálási produkció. Hafiz úgy tesz, mintha trance-ban volna és a kezében levő gyémántot Bérczy zsebéből keríti elő. Nagy botrány, Bérczyt le akarják tartóztatni, de Mary nem akarja engedni. Ekkor előlép az ujságíró azzal, hogy ő is trance-ba lendült és minthogy az egyik gyémánt a kezében maradt, azt a társaság nagy gaudiumára a detektívönök zsebéből keríti elő, leleplezván Hafizt, aki azelőtt vándorbűvész volt vidéken.

III. felvonás: Kiderül, hogy a roulett-bank titkos mágnes szerkezettel a maga javára irányította a játékot. Bérczy visszakapja elvesztett vagyonát. Happy-end: Miss Gordon és Bérczy házassága.

Mint látni Borsodi néhány igen mulatságos alakot állított a színpadra. Mindenféleképen felkeltik a néző érdeklődését. A szerző nagyszerűen bonyolítja a mese pompás ötleteit, nemcsak kitalálja de folyton élezi a jól elgondolt helyzeteket, a néző még a harmadik felvonás közepén sem sejtí, hogyan következik majd be a happy-end, bár biztos benne, hogy a hős nem végzi életét a monte carlóí játékos-temetőben, egyszóval Borsodi a kitűnő novellairó és még kitűnőbb humorista, tanujelét adta annak, hogy van egészséges színpadi őstőne és tehetsége. Érthető, hogy a közönségnek tetszett a darab.

Eldöntetlenül hagyjuk a kérdést, vajjon mi fontosabb az operettben a szöveg vagy a zene. Régebben a zene, ma ugylátszik a libretto. De azért sohase lesz sikere az olyan operettnek, amelyiknek csak a szövege jó. Borsodi nem panaszkodhatik a zeneszerzőre sem. Fischer Károly zenéje sok dicséretre érdemes, bár ő sem mentes a fiatal operettszerzők hibáitól: túlsok zenét halmoz fel a darabban. Ez azonban olyan hiba, amit nem lesz nehéz leküzdeni a második operettben, melyet remélhetőleg mielőbb megírnak a társszerzők. Ami viszont külön dicséretet érdemel az, hogy a legtöbb esetben olyan motívumokat dolgozott fel, még pedig igen szerencsésen, melyek a magyar ember lelkéből fakadtak. Ezeket már az igen ügyesen összeállított ouvertureban ismerhettük meg, melyet hallgatni igazi élvezet volt a könnyű zene rajongóinak.

Nem szeretnénk ezen a helyen Láng Imre karnagyról, a becskerei zeneélet egy igen képzett és tehetséges tagjáról, sem megfedekezni, kinek a hatásos, nagy tehnikai tudásra való hangszerezést köszönjük.

Az operettnek nem kevesebb mint tizenhét zeneszáma van: néhány fűlbemászó duett, foxtrott, tangó, rumba, slow fox, a legtöbb esetben magyar motívumokra felépítve.

Nem tudom a Borsodi—Fischer példáján buzdultak-e fel, tény, hogy még ebben az évben két másik magyar operetthez lesz szerencsénk. E jelentés célja nem az előadás, de a mű méltatása. Mégis igazságtalanság volna nem szólni arról a gondos munkáról, mely az előadást elkészítette s arról az örömdetes tényről, hogy folyton gyarapszik a magyar műkedvelők száma, kik ez alkalommal is magasszínvonalu, ősszevágó előadást nyújtottak.

Brájjer Lajos

közönség becsülni és értékelni tudta a Kalangya kulturmunkájának jelentőségét és nagy számban lépett az előfizetők táborába. A legutóbbi hónapban azután az a jelentős eredmény is történt, hogy véglegesen kialakult a jugoszláviai magyar irodalom adminisztrációjának kérdése, a Kalangya Kalangya könyvtár és a dr. Strelitzky Dénes szerkesztésében megjelenő Jugoszláviai Magyar Könyvtár adminisztrációját Kende Ferenc szakértő vezetése mellett összpontosítottuk és így az új esztendőnek még nagyobb eredményekkel és jobb kilátásokkal vágunk neki, mint az elmúlt esztendőnek annakidején. A szubotica Napló a maga részéről szintén méltányolta ennek a jelentőségét és két cikkben is emlékezett meg a Kalangya elvégzett kulturmunkájáról. A négy napilap, a Híradó, Napló, Reggeli Ujság és Új Hírek egy gondolatsíkjában mozognak most már a jugoszláviai magyar irodalom támogatása tekintetében és ezt a tényt ez alkalommal örömmel szegezzük le. Kende Ferenc, aki a megszervezés tudományának kiváló ismerője, amál is inkább alkalmas a három vállalkozás együttes vezetésére, mert íróember is és így nemcsak a szervező agyával, hanem az íróember szívével és lelkesedésével is vette kezébe a jugoszláviai magyar írás közönséghezjuttatásának nagy feladatát.

A Jugoszláviai Magyar Könyvtár első kötete még ebben a hónapban megjelenik és elsőnek Ducsis Jován, a kiváló jugoszláv író jut szóhoz, akinek „Álmok városa“ című kötete jelenik meg a könyvtár első köteteként, A Kalangya-könyvtár, — amely évi négy kötetet ad ki — elsőnek Farkas Geiza nagyértékű regényét hozza ki „A fejnélküli ember“ címen. A regény cselekménye Becskereken játszódik le és így a regény annak a kívánságnak is megfelel, hogy a jugoszláviai magyar irodalom ne feledkezzék meg a couleur local elvéről és az ittélő embereknek itteni problémákat, ittélő embereket adjon a könyv lapjain.

Amidőn mindezeket örömmel adjuk hírül olvasóinknak, bejelentjük még azt is, hogy Csuka Zoltán, a kiváló poéta, a „mindent legyűrő fiatalság“ nagy bel- és külföldi sikere után új, profécias erejű verseivel lép új kötetében a közönség elé, amidőn „Tűzharang“ címen a legutóbbi másfél év költői termését kiadja. A kötet pazar kiállításban a Kalangya kiadásában szintén ebben a hónapban jelenik meg és minden bizonnyal méltó sikere lesz a jugoszláviai magyar könyvpiacra, de a külső világokba is.

Végül ezúton mondunk köszönetet dr. Vilt Vilmos főorvosnak is, aki a nála ismert nagylelkűséggel lehetővé tette, hogy a Kalangya karácsonyi száma a megszokottnál nagyobb terjedelemben jelenhetett meg.

Olvasóinknak a jól végzett munka boldog tudatával kívánunk kellemes karácsonyt s egyuttal boldog újesztendőt is, amely hitünk szerint irodalmunkban a fellendülés és a teljes kilombosodás esztendeje lesz.

Mottó: A nagyraemelt áldozatokban él
Felmúlja bészart léte határait
A századok bús omladékain
Allva marad s az örök tünésnek
Fennen parancsol s megtöri a halált.
(Berzeenyi Dániel)

A Kalangya alapító előfizetői:

Örökös alapító előfizető
Dr. Vilt Vilmos, Noviszád

Araaim Viktorné, Sztáriszivác
Barsy Viktor, Bácskatopola
Bodrogh Imre, Bácskatopola
Dr. Deák Leo, Szombor
Dr. Draskóczy Sde, Sztáribecsej
Ferbach Károlyné, Pacsir
Dr. Gombos Dezső, Sztáribecsej
Gräffner Dénes, Vrsac
Grossinger Károly, Noviszád
Dr. Hadzsy Jenő, Bácskatopola
Herresbacher Dénes, Szaján
Jeszenszky Ernő, Bajmok
Gyarmathy Sándor, Sztáramoravica
Dr. Koráni Elemér, Noviszád
Dr. Kovács Bódog, Noviszád
Léederer György, Gásoka
Becsikereki Magyar Közm. Egyesület
Magyar Népkör, Sztáribecsej
Dr. Náray Gyula, Feketics
Nemes Béla, Bács
Prém Péter, Torda
Dr. Szánló Gábor, Szubotica
Szubotikai Népkör, Szubotica
Dr. Takács Ferenc, Sztáribecsej
Dr. Zelenay Miklós, Sztáribecsej
Vargha Lajos, Mol

KALANGYA irodalmi folyóirat. Felelős szerkesztő és kiadó Bencz Boldizsár. — Laptulajdonosok: Bencz Boldizsár és Inotay Béla. — Szerkesztőség: Noviszád, Kralja Petra ulica 30. — Kiadóhivatal: Szubotica, Park Kralja Petra 11. — Előfizetési ára: alapító előfizetőknek félévre 200,—, egész évre 400,— dinár. Rendes előfizetés: Félévre 60,—, negyedévre 30,— dinár, egyes szám ára 12,— dinár. Magyarországi főbizományos: »Studium« könyvesbolt, Budapest IV., Muzeum krt. 21, Telefon: 856-16. Póstadarékpenztári csekk-számla 4041. — Előfizetések, negyedévre: Magyarországon 4 pengő, Csehszlovákiában 30 csehszlovák korona. — Magyarországi szerkesztő: Fekete Lajos Budapest I. Budafoki-út 17. V. e. — Urania (Komlós M.) nyomdai műintézet nyomása, Novi Sad.